

İqtisadi və Siyasi Elmlər Jurnalı

№1 (1) 2015

BAKI – 2015

dos. i.f.d. Laçın Abışlı (baş redaktor)
 dos. i.f.d. İkrəm Cəbrayilov (redaktor)

Bakı Dövlət Universiteti
 Bakı Dövlət Universiteti

İqtisadi elmlər

1	akademik, i.e.d. Əli Nuriyev	AMEA
2	prof. i.e.d. İsmail Bekçi	Nevşehir Universiteti, Türkiyə
3	prof. i.e.d. Vasiliy Vladimiroviç Çekmaryov	N.A.Nekrasov adına Kostroma Dövlət Universiteti
4	prof. i.e.d. Amil Məhərrəmov	Bakı Dövlət Universiteti
5	prof. i.e.d. Hacıağa Rüstəmbəyov	Bakı Dövlət Universiteti
6	prof. i.e.d. Ağarza Rüstəmov	Naxçıvan Dövlət Universiteti
7	prof. i.e.d. Nazim Əhmədov	Naxçıvan Dövlət Universiteti
8	prof. f.r.e.d. Elşar Orucov	Bakı Dövlət Universiteti
9	prof. i.e.d. Tərbiz Əliyev	Bakı Dövlət Universiteti
10	prof. i.e.d. Rahim Sadıxov	Bakı Biznes Universiteti
11	dos. i.f.d. Mətanət Rəsulova	Bakı Dövlət Universiteti
12	dos. i.f.d. Kutais Sarıyev	Bakı Dövlət Universiteti
13	dos. i.f.d. Sabir İbadov	Bakı Dövlət Universiteti
14	dos. i.f.d. Xosrov Kərimov	Bakı Dövlət Universiteti
15	dos. i.f.d. Fərhad Qarayev	Bakı Dövlət Universiteti
16	dos. i.f.d. Hürü Şamilova	Bakı Dövlət Universiteti
17	dos. i.f.d. Sədaqət Əhmədova	Bakı Dövlət Universiteti
18	dos. i.f.d. Kamran Eyyubov	Bakı Dövlət Universiteti
19	dos. i.f.d. Vüqar Əliyev	Bakı Dövlət Universiteti
20	i.f.d. Leyla Xasiyeva	Bakı Dövlət Universiteti

Siyasi elmlər

1	prof. s.e.d. Hicran Hüseynova	Bakı Dövlət Universiteti
2	prof. f.e.f.d. Əli Əhmədov	Bakı Dövlət Universiteti
3	prof. t.e.d. Ağalar Abbasbəyli	Bakı Dövlət Universiteti
4	prof. t.e.d. Zeynal Həsənalıyev	Bakı Dövlət Universiteti
5	prof. s.e.d. Hikmət Məmmədov	Bakı Dövlət Universiteti
6	prof. t.e.d. Pərvin Darabadi	Bakı Dövlət Universiteti
7	dos. f.e.f.d. Azər Şirinov	Bakı Dövlət Universiteti
8	dos. s.e.f.d. Kərəm Məmmədov	Bakı Dövlət Universiteti
9	dos. f.e.f.d. Nazim İbadov	Bakı Dövlət Universiteti
10	dos. s.e.f.d. Afət Güləliyeva	Bakı Dövlət Universiteti
11	dos. s.e.f.d. Səbinə Qaraşova	Bakı Dövlət Universiteti
12	dos. h.e.f.d. Mehriban Babazadə	Bakı Dövlət Universiteti
13	dos. s.e.f.d. Rza Talıbov	Bakı Dövlət Universiteti
14	s.e.f.d. Əlimusa İbrahimov	Bakı Dövlət Universiteti
15	s.e.f.d. Xəyyam İsmayılzadə	Bakı Dövlət Universiteti
16	dos. Vəliyulla Cəfərov	Bakı Dövlət Universiteti
17	s.e.f.d. Fərhad Hüseynov	Bakı Dövlət Universiteti
18	s.e.f.d. Oqtay Rzayev	Bakı Dövlət Universiteti

Assoc. PhD Lachin Abishli (Editor)
 Assoc. PhD Ikram Jabrailov (Editor)

Baku State University
 Baku State University

Economics

1	acad. Ali Nuriyev	National Academy of Sciences of Azerbaijan
2	prof. Ismail Bekchi	Nevshehir University, Turkey
3	prof. Vasily Vladimirovich Chekmarev	Kostroma State University named after N.A. Nekrasov
4	prof. Amil Maharramov	Baku State University
5	prof. Hajiaga Rustambeyov	Baku State University
6	prof. Rustamov Agarza	Nakhchivan State University
7	prof. Nazim Ahmadov	Nakhchivan State University
8	prof. Orudzhev Elshar	Baku State University
9	prof. Tarbiz Aliyev	Baku State University
10	prof. Rahim Sadykhov	Baku Business University
11	assoc. PhD Metanet Rasulov	Baku State University
12	assoc. PhD Kutaisi Sariyev	Baku State University
13	assoc. PhD Sabir Ibadov	Baku State University
14	assoc. PhD Khosrov Karimov	Baku State University
15	assoc. PhD Farhad Karaev	Baku State University
16	assoc. PhD Huru Shamilova	Baku State University
17	assoc. PhD Sedaget Akhmedova	Baku State University
18	assoc. PhD Kamran Eyyubov	Baku State University
19	assoc. PhD Vugar Aliyev	Baku State University
20	PhD Leila Khasiyev	Baku State University

Political science

1	prof. Hijran Huseynova	Baku State University
2	prof. Ali Ahmadov	Baku State University
3	prof. Aghalar Abbasbeyli	Baku State University
4	prof. Zeinal Hasanaliyev	Baku State University
5	prof. Hikmat Mammadov	Baku State University
6	prof. Parvin Darabadi	Baku State University
7	assoc. PhD Azer Shirinov	Baku State University
8	assoc. PhD Karam Mammadov	Baku State University
9	assoc. PhD Nazim Ibadov	Baku State University
10	assoc. PhD Afet Gulaliyev	Baku State University
11	assoc. PhD Sabina Garashov	Baku State University
12	assoc. PhD Mehriban Babazade	Baku State University
13	assoc. PhD Reza Talibov	Baku State University
14	PhD Alimusa Ibrahimov	Baku State University
15	PhD Khayyam Ismailzade	Baku State University
16	assoc. PhD Valiyulla Jafarov	Baku State University
17	PhD Farhad Huseynov	Baku State University
18	PhD Oktay Rzayev	Baku State Universit

доц. д.ф.э. Лачин Абишли (главный редактор) Бакинский Государственный Университет
 доц. д.ф.э. Икрам Джабраилов (редактор) Бакинский Государственный Университет

Экономические науки

1	акад. НАН АР д.э.н. Али Нуриев	НАН АР
2	проф. д.э.н. Исмаил Бекчи	Университет Невшехир, Турция
3	проф. д.э.н. Василий Владимирович Чекмарев	Костромской Государственный Университет имени Н.А. Некрасова
4	проф. д.э.н. Амиль Магеррамов	Бакинский Государственный Университет
5	проф. д.э.н. Гаджиага Рустамбеков	Бакинский Государственный Университет
6	проф. д.э.н. Рустамов Агарза	Нахичеванский Государственный Университет
7	проф. д.э.н. Назим Ахмедов	Нахичеванский Государственный Университет
8	проф. д.ф.м.н. Оруджев Эльшар	Бакинский Государственный Университет
9	проф. д.э.н. Тарбиз Алиев	Бакинский Государственный Университет
10	проф. д.э.н. Рахим Садыгов	Бакинский Университет Бизнеса
11	доц. д.ф.э. Метанет Расулова	Бакинский Государственный Университет
12	доц. д.ф.э. Кутаис Сариев	Бакинский Государственный Университет
13	доц. д.ф.э. Сабир Ибадов	Бакинский Государственный Университет
14	доц. д.ф.э. Хосров Каримов	Бакинский Государственный Университет
15	доц. д.ф.э. Фархад Караев	Бакинский Государственный Университет
16	доц. д.ф.э. Хуру Шамилова	Бакинский Государственный Университет
17	доц. д.ф.э. Седагет Ахмедова	Бакинский Государственный Университет
18	доц. д.ф.э. Камран Эюбов	Бакинский Государственный Университет
19	доц. д.ф.э. Вугар Алиев	Бакинский Государственный Университет
20	д.ф.э. Лейла Хасиева	Бакинский Государственный Университет

Политические науки

1	проф. д.п.н. Хиджран Гусейнова	Бакинский Государственный Университет
2	проф. д.ф.ф.н. Али Ахмедов	Бакинский Государственный Университет
3	проф. д.и.н. Агалар Аббасбейли	Бакинский Государственный Университет
4	проф. д.и.н. Зейнал Гасаналиев	Бакинский Государственный Университет
5	проф. д.п.н. Хикмет Мамедов	Бакинский Государственный Университет
6	проф. д.и.н. Парвин Дарабади	Бакинский Государственный Университет
7	доц. д.ф.ф.н. Азер Ширинов	Бакинский Государственный Университет
8	доц. д.ф.п.н. Карам Мамедов	Бакинский Государственный Университет
9	доц. д.ф.ф.н. Назим Ибадов	Бакинский Государственный Университет
10	доц. д.ф.п.н. Афет Гюльалиева	Бакинский Государственный Университет
11	доц. д.ф.п.н. Сабина Гарашова	Бакинский Государственный Университет
12	доц. д.ф.ю.н. Мехрибан Бабазаде	Бакинский Государственный Университет
13	доц. д.ф.п.н. Реза Талыбов	Бакинский Государственный Университет
14	д.ф.п.н. Алимуса Ибрагимов	Бакинский Государственный Университет
15	д.ф.п.н. Хайям Исмаилзаде	Бакинский Государственный Университет
16	доц. Валиюлла Джафаров	Бакинский Государственный Университет
17	д.ф.п.н. Фархад Гусейнов	Бакинский Государственный Университет
18	д.ф.п.н. Октай Рзаев	Бакинский Государственный Университет

OXUCULARA MÜRACİƏT

Hörmətli həmkarlar!

İqtisadi və Siyasi Elmlər jurnalı 2015-ci ilin dekabr ayında yaradılmış və nəşr orqanı kimi qeydiyyatdan keçmişdir. Jurnalın əsas məqsədi - Azərbaycanın iqtisadi və siyasi tədqiqatlarının aparılmasında və adı gedən sahələrdəki təhsilin keyfiyyətini artırmaq üçün ali məktəblərdə, tədqiqat insitutlarında, analitik mərkəzlərdə çalışan bütün azərbaycan iqtisadçıların, beynəlxalq münasibətlər üzrə mütəxəssislərin və politoloqların səylərini səfərbər etməkdir. Jurnal iqtisadi və siyasi elmlərin müxtəlif istiqamətlərində nəzəri və empirik xarakterli məqalələrinin nəşr olunmasına niyyətliyədir. Bununla yanaşı müxtəlif elm sahələrinin metodlarından (fizika, sosiologiya, psixologiya və s.) iqtisadi və siyasi tədqiqatlarda istifadə edilməsi, həmçinin disiplinlər arası araşdırmalar bizim tərəfdən alqışlanır. Əsas diqqəti Azərbaycanın iqtisadi və siyasi həyatında gedən proseslərin təhlilinə ayırmaq nəzərdə tutulmuşdur. Biz, dünya və Azərbaycan iqtisadi və siyasi həyatında formalaşan kəskin problemlərə reaksiya verməyə cəhd göstərəcəyik. Bununla birlikdə, Azərbaycan və onun hüdudlarında kənarında elm həyatında baş verən hadisələrə dair xəbərləri və bir sıra mühüm rəyləri əks etdirməyə çalışacağıq. Redaksiyaya daxil olan məqalələr “ikiqat” rəyləndirməyə yönləndiriləcək. İşin nəşr üçün yeganə meyar onun keyfiyyətidir: orijinallığı, vacibliyi və nəticələrin əsaslılığı, şərhin aydınlığıdır. Jurnal hər rübün sonunda azərbaycan, ingilis və rus dillərində olan məqalələrdən ibarət nömrədə nəşr olunacaq. Jurnal çap və elektron (jurnalın saytında) formada dərc olunacaqdır. Sizi bizim jurnalla əməkdaşlıq etməyə dəvət edirik və çox ümüdvarıq ki, Siz bizim daimi müəllifimiz və oxucumuz olacaqsınız.

Jurnalın redaktorları:

i.f.d Laçın Abışlı və i.f.d İkrəm Cəbrayılov

MÜNDƏRİCAT / CONTENTS

İQTİSADİYYAT BÖLMƏSİ

AZƏRBAYCANDA SƏNAYE SEKTORUNUN MÜASİR VƏZİYYƏTİ <i>Amil Məmmədəli oğlu Məhərrəmov, Anar Eldar oğlu Mansurov</i> 7
РЕГИОНАЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ КАК СРЕДСТВО ВЫХОДА ИЗ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА <i>Лачин Везир оглы Абышлы, Икрам Исмаил оглы Джабраилов</i> 16
GÖMRÜK İŞİ SFERASINDA MALLARIN KİMYƏVİ TƏRKİB ƏLAMƏTİ VƏ ONLARIN TƏSNİFATI <i>Təyyar Tapdıq oğlu İbrahimov</i> 29
DÖVLƏTİN İQTİSADI TƏNZİMLƏMƏ SİSTEMİNDƏ VERGİ MEXANİZMLƏRİNDƏN İSTİFADƏ EDİLMƏSİNİN ƏSASLARI <i>Fərid Mirtahir oğlu Babayev</i> 37

SİYASƏT BÖLMƏSİ

“ТРУБОПРОВОДНОЕ ПРОСТРАНСТВО” КАК ГЕПОЛИТИЧЕСКИЙ ФАКТОР В СОВРЕМЕННЫХ МИРОВЫХ ПРОЦЕССАХ <i>Валиюлла Бейдулла оглу Джафаров</i> 44

ENGLISH VERSION

SECTION OF ECONOMICS

SITUATION OF THE INDUSTRY SECTOR IN AZERBAIJAN <i>Amil Mammadali oglu Maharramov, Anar Eldar oglu Mansurov</i> 52
REGIONAL INTEGRATION AS REMEDY FOR ECONOMIC CRISIS <i>Lachin Vezir oglu Abishli, Ikram Ismayil oglu Jabrayilov</i> 60
CUSTOMS AUTHORITIES AND CLASSIFICATION OF GOODS UNDER THE COMMODITY NOMENCLATURE <i>Tayyar Tapdiq oglu Ibrahimov</i> 71
STATE ECONOMIC REGULATION BASIS OF TAX SYSTEM MECHANISMS <i>Farid Mirtahir oglu Babayev</i> 77

SECTION OF POLITICS

“PIPELINE SPACE” AS GEOPOLITICAL FACTORS IN MODERN WORLD PROSESSES <i>Valiyulla Beydulla oglu Jafarov</i> 83

AMİL MƏMMƏDƏLİ oğlu MƏHƏRRƏMOV,
Bakı Dövlət Universiteti
“İqtisadiyyat və idarəetmə” kafedrasının müdiri
prof, i.e.d.
e-mail: amagerramov@gmail.com

ANAR ELDAR oğlu MANSUROV,
Bakı Dövlət Universiteti
“İqtisadiyyat və İdarəetmə” kafedrasının doktorantı
e-mail: anar.mansurov@gmail.com

UOT: 338.45

AZƏRBAYCANDA SƏNAYE SEKTORUNUN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

XÜLASƏ

Məqalədə Azərbaycanda sənaye sektorunun müasir vəziyyəti öyrənilməkdədir. Azərbaycan sənayesinin inkişaf tarixi, imkan və resursları müxtəlif aspektləri ilə tədqiq edilmişdir. Ölkə rəhbərliyinin sənaye siyasəti ilə bağlı olaraq yeritdiyi siyasət təhlil edilir və sənayenin inkişafının sürətlənməsi ilə bağlı təkliflər verilir.

Açar sözlər: *sənaye sektoru, imkan və resurslar, sənaye siyasəti, inkişaf*

Hər bir ölkənin inkişafında xüsusi əhəmiyyəti olan sektorlardan biri də sənaye sektorudur. Belə ki, sənayenin inkişafı dövlətin istər makroiqtisadi göstəricilərinə təsir edir, istərsə də iqtisadi təhlükəsizlik və milli rifah məsələlərində özünü göstərir. Bununla belə nəzərə almaq lazımdır ki, dünya iqtisadiyyatı hal-hazırda dərin iqtisadi böhran prosesini yaşamaqdadır. Bu vəziyyətdən çıxmağın və iqtisadiyyatın yenidən inkişaf etdirilməsi üçün real sektor sayılan sənaye sahəsinin inkişafına diqqət verməyi ikinci plana atıla bilməz. Çünki istehlak məhsulunun

böyük bir hissəsi məhz sənayedə istehsal edilməkdədir.

Post-sənaye dövründə (6) sənayenin inkişaf etdirilməsi zərurəti bir sıra anlayışları bir daha diqqət mərkəzinə gətirməkdədir. Məsələ bunlar arasında xüsusi olaraq sənaye məhəllələrini qeyd etmək olar. “Sənaye məhəlləsi” xüsusi ərazi bölgüsü olaraq, əsasən kiçik və orta müəssisələrin inkişafı üzrə əlavə bir mexanizm kimi nəzərdə tutulur. Bu ərazilər kiçik və orta müəssisələrin inkişafı üçün nəzərdə tutulsa da, onların ərazilərinin ölçüləri bəzi hallarda sənaye parkları-

nın ərazilərinə yaxın ölçüdə (yüzlərlə hektar) olurlar. Lakin əksər hallarda sənaye məhəllələrin əraziləri 5-80 hektar arasında dəyişir (3). Təbii ki, dünya iqtisadiyyatında baş verən dəyişikliklər Azərbaycan hökuməti tərəfindən aparılan iqtisadi siyasətdə nəzərə alınmaqdadır. Sənayenin inkişafı məqsədi ilə 2014-cü il Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən sənaye ili elan edilmişdir. Sərəncamda göstərilir ki, ötən əsrin 70-80-ci illərindən başlayaraq Azərbaycanda sənayeləşmə siyasəti geniş miqyasda həyata keçirilmiş, yüzlərlə sənaye müəssisəsi inşa edilmiş, bu sahədə güclü potensial yaradılmışdır. Son on ildə Azərbaycan iqtisadiyyatının bütün sahələrində olduğu kimi, sənayenin inkişafında da böyük uğurlar qazanılmış, sənaye məhsulları istehsalının həcmi 2,7 dəfə artmışdır. Bu müddət ərzində

rəqabət-qabiliyyətli müasir sənaye sahələrinin yaradılması, sənayenin infrastruktur təminatının yaxşılaşdırılması sahəsində çoxsaylı layihələr icra edilmiş, yeni iş yerləri açılmış, ölkə sənayesi yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Hazırkı mərhələdə müasir çağırışlar və yeni təşəbbüslər nəzərə alınmaqla sənayenin modernləşdirilməsi və qeyri-neft sənayesinin şaxələndirilməsi məqsədi ilə bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsi, o cümlədən mövcud təbii və iqtisadi resursların təsərrüfat dövrüyyəsinə cəlb edilməsi, ənənəvi sənaye sahələri ilə yanaşı, yeni prioritet istehsal sahələrinin, sənaye parklarının yaradılması, regionlarda sənaye potensialının gücləndirilməsi, sənayenin innovasiyalar əsasında inkişafını təmin edəcək imkanların formalaşdırılması zəruridir (4).

Cədvəl 1.

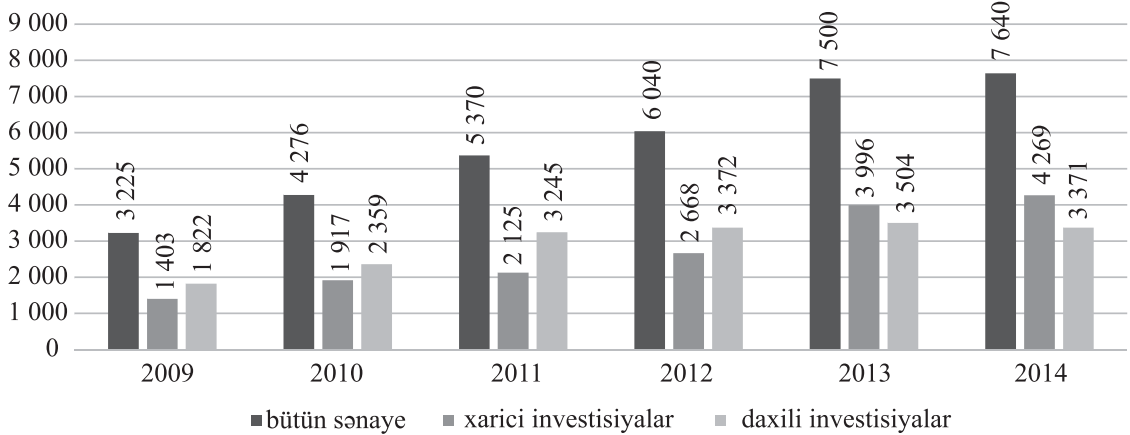
Sənaye üzrə makro iqtisadi göstəricilər

	2010	2011	2012	2013	2014
Əlavə dəyər, cari qiymətlərlə, milyon manat	21,942	28,011	27,073	26,442	24,471
Ümumi mənfəət, cari qiymətlərlə, milyon manat	20,743	26,476	25,319	24,440	22,494
Xalis mənfəət, cari qiymətlərlə, milyon manat	20,008	25,277	24,490	23,554	21,604
Muzdlu işçilərin orta illik sayı, min nəfər	181,8	176,7	181,0	197,2	197,2
Orta aylıq nominal əmək haqqı, manat	451,8	518,6	590,1	630,8	694,8
Əsas fondlar (ilin axırına), milyon manat	37,165	41,952	46,769	53,529	61,801
Əsas kapitalla investisiyalar, milyon manat	4,276	5,370	6,040	7,500	7,640

Diaqram 1.

Sənayedə əsas kapitalla yönəldilən investisiyalar (mln.manat)

Diaqram 1-dən görürük ki, 2014-cü ildə 2013-cü illə müqayisədə bütün sənaye üzrə əsas kapitalla yönəldilən investisiya-

larda və eləcə də xarici investisiya qoyuluşlarında artım müşahidə edilmişdir.

Cədvəl 2.

Sənaye istehsalının indeksləri (iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə), faizlə

	2010=100			
	2011	2012	2013	2014
Bütün sənaye	95.0	92.8	94.5	93.8
Mədəncixarma sənayesi	91.6	87.8	88.4	86.5
Xam neft və təbii qaz hasilatı	90.5	86.4	86.7	84.6
Metal filizlərinin hasilatı	99.9	88.1	85.8	103.0
Daş, qum, çınqıl, duz və digər mədəncixarma sənayesi məhsullarının hasilatı	119.9	117.0	84.8	82.2
Mədəncixarma sənayesi sahəsinə xidmətlərin göstərilməsi	138.9	151.8	176.7	184.0
Emal sənayesi	107.1	112.9	119.4	122.0
Qida məhsullarının istehsalı	103.8	107.0	112.1	114.3
İçki istehsalı	100.0	110.0	123.8	136.3

Tütün məmulatlarının istehsalı	92.8	79.6	56.4	93.2
Toxuculuq sənayesi	114.8	183.9	140.1	147.4
Geyim istehsalı	152.5	180.7	164.3	221.0
Dəri və dəri məmulatlarının, ayaqqabıların istehsalı	63.4	95.1	88.7	52.3
Ağac emalı və ağacdən məmulatların istehsalı	108.8	70.7	64.8	198.2
Kağız və karton istehsalı	395.9	164.3	152.5	129.6
Poliqrafiya fəaliyyəti	119.4	212.1	281.7	223.7
Neft məhsullarının istehsalı	100.9	96.4	102.3	94.1
Kimya sənayesi	122.4	99.5	118.9	153.3
Əczaçılıq məhsullarının istehsalı	83.7	80.9	91.2	115.9
Rezin və plastmas məmulatların istehsalı	118.8	159.3	168.4	117.4
Tikinti materiallarının istehsalı	103.9	121.4	146.9	183.0
Metallurgiya sənayesi	189.9	220.1	223.4	239.3
Maşın və avadanlıqlardan başqa hazır metal məmulatlarının istehsalı	96.1	136.7	78.1	81.2
Kompüter və digər elektron avadanlıqların istehsalı	128.2	166.9	129.8	88.0
Elektrik avadanlıqlarının istehsalı	72.9	124.7	121.3	136.3
Maşın və avadanlıqların istehsalı	125.3	89.8	114.3	101.7
Avtomobil və qoşquların istehsalı	93.9	26.1	33.6	53.2
Sair nəqliyyat vasitələrinin istehsalı	104.8	129.7	301.6	10.3d
Mebellərin istehsalı	134.2	289.6	306.7	328.2
Zərgərlik, musiqi, idman və tibb avadanlıqlarının istehsalı	101.9	84.5	117.6	126.9
Maşın və avadanlıqların quraşdırılması və təmiri	142.3	198.1	261.1	367.1
Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	108.4	121.1	125.0	132.8
Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı	112.0	113.5	126.7	135.1

Yuxarıda qeyd olunan statistik məlumatlar sənaye sektorunda baş verən dəyişiklikləri əks etdirir. Onların analizi göstərir ki, sənaye məhsulu istehsalı 2014-cü ildə 2013-cü illə müqayisədə 0,7 faiz azalaraq 31,9 milyard manata çatmış, onun 69,6 faizi və ya 22,2 milyard manatı mədənçıxarma bölməsində, 24,0 faizi, yaxud 7,6 milyard manatı emal bölməsində, 5,7 faizi və ya 1,8 milyard manatı elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı bölməsində, 0,7 faizi və ya 231,8 milyon manatı su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı bölməsində istehsal olunmuşdur.

Cədvəl 2-yə baxdıqda isə görmək olur ki, sənayenin neft sektorunda məhsul istehsalı 2,4 faiz azalmış, qeyri-neft sektorunda isə 6,9 faiz artmışdır. Mədənçıxarma bölməsinin məhsullarından 41,9 milyon ton və ya 2,8 faiz az xam neft, 18,7 milyard kub metr, yaxud 4,9 faiz çox əmtəlik qaz hasil olunmuşdur. Emal bölməsində qida məhsulları istehsalı 1,4 faiz, içki istehsalı 8,1 faiz, geyim istehsalı 59,9 faiz, toxuculuq sənayesi məhsulları istehsalı 1,9 faiz, kimya sənayesi məhsulları istehsalı 32,0 faiz, tikinti materialları istehsalı 22,2 faiz, hazır metal məmulatlarının istehsalı 6,2 faiz, metallurgiya sənayesi məhsullarının istehsalı 11,0 faiz, elektrik avadanlıqları istehsalı 12,1 faiz, avtomobil və qoşuların istehsalı 58,2 faiz, sair nəqliyyat vasitələri istehsalı 3,4 dəfə, zərgərlik, musiqi, idman və tibb avadanlıqları istehsalı 80,9 faiz, maşın və avadanlıqların quraşdırılması və təmiri 41,0 faiz artmışdır. 2014-cü ildə ölkənin elektrik stansiyalarında 21,9 milyard kVt.saat elektrik enerjisi (6,3 faiz çox) istehsal olunmuşdur (7).

Respublikanın sənaye sektorunun inkişafı ilə bağlı olaraq hökumət tərəfindən müəyyən proqnozlar da hazırlanmışdır. Eləcə də sənaye siyasətinin əsas istiqamətləri müəyyən edilmişdir. Sənaye siyasətinin əsas məqsədlərindən biri ölkədə iqtisadi artım bazasının yaradılması, inkişafı və keyfiyyətə yeniləşdirilməsi, ölkə iqtisadiyyatının dünya təsərrüfatına səmərəli inteqrasiya olunan rəqabət qabiliyyətli strukturun formalaşdırılması məqsədilə ölkənin resurs potensialının iqtisadiyyatın sahələri arasında və hər bir sahənin daxilində bölgüsünə istiqamətlənmiş məqsədəuyğun və kompleks tədbirlər sistemindən ibarət olacaqdır. Ölkədə sənayeləşmə siyasəti davam etdiriləcək və bu siyasətin əsas predmetini istehsalın və ixracın diversifikasiyasının sürətləndirilməsi istiqamətlərində sistemli və ardıcıl tədbirlərin həyata keçirilməsi, rəqabət qabiliyyətli və ixrac yönümlü innovativ əsaslı texnologiya və malların istehsalı təşkil edəcəkdir. Dünya iqtisadiyyatının qlobalaşması fonunda Azərbaycanın iqtisadiyyatının neft amilindən asılılığının azaldılması, qeyri-neft sektorunun inkişafında kompleksliliyin artırılması, dünya iqtisadiyyatına kifayət qədər dərin inteqrasiya olunması, enerji və resurslara qənaət edən ekoloji təmiz texnologiyaların istehsalının stimullaşdırılması, sənayenin ayrı-ayrı sahələrinin bir-biri ilə uzlaşmış şəkildə fəaliyyət göstərməsi diqqət mərkəzində olacaqdır (1). Sənayenin davamlı inkişafının təmin edilməsi, sənaye məhsullarının rəqabət qabiliyyətinin artırılması, bu sahədə rəqabət mühitinin inkişaf etdirilməsi, daxili bazarın qorunmasının stimullaşdırılması, sənaye fəaliyyəti

üçün müəyyən edilmiş dövlət dəstəyi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və sənaye kompleksinin inkişafı məqsədi ilə ilk növbədə qanunvericilik bazası təkmilləşdirilməlidir. Sənayenin inkişafına nail olmaq üçün qarşıda duran vəzifələrdən biri də sənaye müəssisələrinin davamlı iqtisadi inkişafına nail olunmasına, müəssisələrin ixracyönümlü məhsulların istehsalına yönləndirilməsinə, sənayenin inkişafı üçün prioritet sayılan sahələrin və onların inkişaf dinamikasının müəyyən olunmasına, innovasiya fəaliyyətinin aktivləşdirilməsinə yönəldilmiş fəaliyyətin təmin olunmasıdır. Əvvəlki illərdə olduğu kimi, cari dövrdə də həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində qarşıya qoyulan hədəflərə nail olunması üçün səylər davam etdirilməkdədir. Lakin bu hədəflər ölkədə sənayenin yüksək sürətli inkişafının təmin edilməsi, rəqabətə davamlı sənaye məhsullarının istehsalının təşkil edilməsi, istehsal müəssisələrinin müasir tələblərə cavab verən texnologiya ilə təminatının həyata keçirilməsi və sənayenin texnoloji səviyyəsinin yüksəldilməsi, ölkənin ixrac potensialının yüksəldilməsi, idxalın yerli istehsal vasitəsilə ödənilməsi, elmi-texniki potensialın istifadəsi səviyyəsinin yüksəldilməsi, iri müəssisələrin sağlamlaşdırılması, yeni sənaye müəssisələrinin açılmasından ibarət olmalıdır.

Bölgələrdə yerli xammala əsaslanan sənaye müəssisələrinin fəaliyyətinin keyfiyyətə müasir səviyyədə qurulması və yeni müəssisələrin yaradılması istiqamətində tədbirlər həyata keçirilməkdədir. Bu da bölgələrdə sənaye müəssisələrində innovasiya yönümlü texnologiyaların tətbiqini stimullaşdırılacaq, ixtisaslaşmış və ümumi

təyinatlı sənaye şəhərciklərinin, müasir texnoparkların yaradılması, iqtisadi rayonlar üzrə sənaye şəhərcikləri infrastrukturunun genişləndirilməsi istiqamətində tədbirlər həyata keçirilməsi üçün şərait yaradacaqdır.

Azərbaycan Respublikasının 2020-ci ilə qədər nəzərdə tutulmuş milli strategiyasında da sənaye məsələlərinə xüsusi vurğu edilməkdədir. Konsepsiyanın əhatə etdiyi dövr ərzində neft-qaz hasilatı, nəqli və emalı sistemlərinin inşası, yenidən qurulması və modernləşdirilməsi nəzərdə tutulur. “Şahdöniz-2” layihəsinin gerçəkləşdirilməsi və Trans-Anadolu qaz kəmərinin (TANAP) çəkilişi yaxın gələcəkdə Avropanın qazla təminatında Azərbaycanın statusunu daha da yüksəldəcəkdir. İqtisadiyyatın klasterlər əsasında inkişafı çərçivəsində neft, qaz emalı və neft-kimya zavodlarından ibarət kompleksin inşası planlaşdırılır. Kompleksin təşkili zəruri investisiyaların cəlb edilməsinə, ekoloji normativlərə riayət olunmasına, son məhsulun istehsalına qədər olan texnoloji zəncirin qurulmasına, hazır məhsulun rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsinə, bu sahədə ixracın həcmiminin və çeşidinin genişlənməsinə imkan yaradacaqdır. Bununla bərabər, Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin investisiya fəallığı daha da artırılacaq, onun şaxələndirilməsi istiqamətində zəruri addımlar atılacaq, o cümlədən xarici ölkələrdə sərmayə qoyuluşlarına mühüm yer ayrılacaqdır. Bu isə ölkənin enerji siyasətində etibarlılıq amilinin rolunun artırılmasına və dünya enerji bazarları ilə inteqrasiya əlaqələrinin gücləndirilməsinə xidmət edəcəkdir. Eyni zamanda, qeyri-neft sənayesinin inkişaf etdirilməsi

məqsədi ilə ölkənin malik olduğu təbii və iqtisadi resursların təsərrüfat dövriyyəsinə cəlb edilməsi genişləndiriləcək və onlardan istifadənin səmərəliliyi yüksəldiləcəkdir. Konsepsiyanın əhatə etdiyi dövr ərzində alternativ (bərpa olunan) enerji mənbələrindən istifadənin sürətləndirilməsi məqsədi ilə stimullaşdırıcı tədbirlərin həyata keçirilməsi, institusional mühitin inkişaf etdirilməsi, elmi-texniki potensialın gücləndirilməsi, mütəxəssis hazırlığının davam etdirilməsi və enerji istehlakçılarının maarifləndirilməsi istiqamətində işlərin aparılması planlaşdırılır. Bu sahədə dövlət tərəfindən həyata keçirilən layihələrlə yanaşı, özəl sektorun da bu prosesdə yaxından iştirakı təşviq ediləcək, alternativ enerji tariflərinin çevik tənzimlənməsi təmin ediləcəkdir. Qeyri-neft sektorunun inkişafına xidmət edən və müasir tələblərə cavab verən istehsal, sosial və bazar infrastrukturunu şəbəkəsi yaradılacaq, təsərrüfatçılığın və idarəçiliyin mütərəqqi formalarından istifadə genişləndiriləcəkdir. Bölgələrdə yerli xammala əsaslanan sənaye müəssisələrinin fəaliyyətinin keyfiyyətə müasir səviyyədə qurulması və yeni müəssisələrin yaradılması istiqamətində tədbirlər həyata keçiriləcəkdir. Konsepsiyanın əhatə etdiyi dövrdə ölkədə polad istehsalı, neft-qaz emalı və neft-kimya kompleksləri, gübrə, gəmiqayırma və sement zavodları inşa ediləcəkdir. Alüminium sənayesi inkişaf etdiriləcək, ilkin alüminium istehsalı artırılacaq, özəl sektorun iştirakı ilə son məhsulun istehsalına qədər texnoloji zəncir qurulacaq, bu sahənin ixrac potensialı genişləndiriləcəkdir. Sənaye müəssisələrində innovasiya yönümlü texnologiyaların tətbiqi stimullaşdırılacaq,

ixtisaslaşmış və ümumi təyinatlı sənaye şəhərcikləri yaradılacaqdır. İqtisadi rayonlar üzrə sənaye şəhərciyi infrastrukturunun formalaşdırılması qeyri-neft emal sənayesinin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı dövlət investisiya siyasətində əsas istiqamət olacaqdır. Bu baxımdan, hər bir iqtisadi rayonun potensialı nəzərə alınmaqla xüsusi iqtisadi zonalarının yaradılması və sənaye şəhərciklərinin (o cümlədən Sumqayıtda neft-kimya məhsullarının emalı, Balaxanıda məişət tullantılarının emalı və Gəncədə metal (alüminium) məmulatların istehsalı üzrə sənaye şəhərcikləri) qurulması mühüm addımlardandır. Qeyri-neft sənayesinin ənənəvi istehsal sahələrinin (kimya sənayesi, metallurgiya, maşınqayırma, elektrotexnika, elektronika, yüngül sənaye, yeyinti sənayesi və s.) inkişaf etdirilməsi və ixrac imkanlarının artırılması ilə yanaşı, rəqabətqabiliyyətli yeni istehsal sahələrinin yaradılması da dəstəklənməkdədir. Ölkənin qeyri-neft sektoruna yerli və xarici investisiyaların cəlb edilməsinin intensivləşdirilməsi məqsədi ilə stimullaşdırıcı mexanizmlər tətbiq ediləcək, ixrac yönümlü qeyri-neft sektorunun inkişafı məqsədilə dövlət və özəl sektorun investisiya əməkdaşlığı inkişaf etdiriləcəkdir.

Beləliklə onu deyə bilərik ki, Azərbaycan sənayesinin inkişafı istiqamətində tədbirlər görülür, lakin bu tədbirlərin daha da güclü elmi əsaslara malik sənaye istiqamətində araşdırmalı və bunların həyata keçirilməsinin əlverişli yolları tapılaraq tətbiq olunmalıdır. Bunun nəticəsi olaraq ölkənin neft sənayesindən asılılığı azalar və qeyri-neft sənayesinin inkişafı daha da geniş vüsət alar.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il və gələn üç il üzrə iqtisadi və sosial inkişaf konsepsiyası və proqnoz göstəriciləri. Avqust - 2013-cü il, s.62

2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir “AZƏRBAYCAN 2020: GƏLƏCƏYƏ BAXIŞ” İNKİŞAF KONSEPSİYASI, s.16-17

3. Sənaye məhəllələri haqqında May 2014, Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat və Sənaye nazirliyi, s. 2

4. 2014-cü ilin Azərbaycan Respublikasında “Sənaye ili” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. İlham Əliyev. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Bakı şəhəri, 10 yanvar 2014-cü il.

5. 2014-cü ildə ölkənin iqtisadi və sosial inkişafının makroiqtisadi göstəriciləri. <http://www.stat.gov.az/rss/view.php?newsid=2655>

6. Родионова И.А., Кокуйцева Т.В. Современные тенденции развития промышленности мира: Учебно-методическое пособие. – М.: Изд-во РУДН, 2012. 4

7. <http://www.stat.gov.az/source/industry/az/002.xls>

АМИЛЬ МАММЕДАЛИ *оглы* **МАГЕРРАМОВ**,
Бакинский Государственный Университет
Заведующий кафедрой Экономика и Управление
проф., д.э.н.
e-mail: amagerramov@gmail.com

АНАР ЭЛЬДАР *оглы* **МАНСУРОВ**,
Бакинский Государственный Университет
Докторант кафедры Экономика и Управление
e-mail: anar.mansurov@gmail.com

УДК: 338.45

ПОЛОЖЕНИЕ ПРОМЫШЛЕННОГО СЕКТОРА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

РЕЗЮМЕ

В статье анализируется текущее положение в промышленном секторе. Исследована история развития отрасли, возможности и ресурсы ли различные аспекты. Также изучены промышленная политика, *проводимая* руководством в промышленности страны.

Ключевые слова: *промышленный сектор, возможность и ресурсы, промышленная политика и развития*

Мəqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 07.12.2015
Redaksiya heyətinin 21.12.2015 tarixli qərarı ilə çapa tövsiyə edilmişdir
Rəyçi: prof., i.e.d. H.B.Rüstəmbəyov

ЛАЧИН ВЕЗИР оглы **АБЫШЛЫ**,
Бакинский Государственный университет
Доцент кафедры Экономика и управление
e-mail: abishli@gmail.com

ИКРАМ ИСМАИЛ оглы **ДЖАБРАИЛОВ**,
Бакинский Государственный университет
Доцент кафедры Экономика и управление
e-mail: c.ikram84@gmail.com

УДК: 339.9: 338.1; 339.9: 330.34

РЕГИОНАЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ КАК СРЕДСТВО ВЫХОДА ИЗ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

РЕЗЮМЕ

В данной работе мы проанализировали текущую ситуацию и региональную интеграцию в качестве средства или инструмента для выхода из кризисного положения. В первой части работы мы в первую очередь определили необходимые для нашего исследования интеграционные объединения, их характеристики и особенности. В качестве примера нами рассматривались ЕС и МЕРКОСУР. Во второй и третьих частях мы выбрали определенные страны из данных группировок, чья интеграция в эти организации произошла после 2008 года. Мы проанализировали ситуацию в данных государствах до входа в интеграционную организацию, непосредственно после включения в состав, а также через некоторое время, необходимое для адаптации к правилам организации (2-3 года). В четвертой части на основе проведенного анализа, мы сделали выводы о том, какие меры необходимо принять государствам, дабы выйти из кризиса путем региональной интеграции и при каких условиях это возможно.

Ключевые слова: интеграция, разработка, кризис, ЕС, МЕРКОСУР

1. Введение

Мировой экономический кризис, начавшийся в 2008 году, с определенными колебаниями и направлениями продолжается и поныне. В период кризиса активизировались различные процессы, затронувшие в той или иной степени

почти все государства в мире. Одним из таких процессов является процесс региональной интеграции. Начиная с 2008 года, особую актуальность приобрели вопросы расширения тех или иных региональных объединений. В качестве примеров можно продемонстрировать

расширение Южно-Американского общего рынка (МЕРКОСУР), ее переговоры с Андским сообществом об объединении, активизация деятельности Североамериканской зоны свободной торговли (НАФТА) по формированию единой интеграционной группировки на всем континенте. Европейский Союз также расширил свою деятельность и в него вошли Хорватия, Болгария и Румыния. Среди других организаций особо стоит подчеркнуть деятельность АСЕАН, АТЭС, активный период которых пришелся именно на это время. Наряду с этим, возникли также ряд иных интеграционных группировок, среди которых можно выделить ЕАЭС (Россия, Казахстан и Беларусь), к которой присоединились Армения и Киргизия.

Таким образом, мы можем видеть, что вопросы региональной интеграции стали на первый план. С другой стороны следует подчеркнуть, что в экономическом сообществе стала превалировать идея о том, что региональная интеграция является одним из средств выхода из кризиса [Butorina, 2012]. Многие предполагают, что в современных рыночных условиях, когда экономика глобализировалась отдельная экономика не в состоянии выйти в одиночку из кризиса [Dion, 2004]. Некоторые государства, такие как Болгария и Румыния, одной из целей интеграции называли непосредственно выход из кризиса и превращение из беднейшего государства континента в страну более высокого уровня. Данные процессы связывают с сущностью самого кризиса, так как он охватил всю мировую

экономику, а не отдельные государства [Glukharev, 2013]. Таким образом для выхода из того или иного кризиса нужно формировать больше чем один рынок. Для этого самым лучшим методом является объединение в рамках определенного региона. Поэтому процессы региональной интеграции особенно усилились в настоящее время.

В данной работе мы проанализировали текущую ситуацию и региональную интеграцию в качестве средства или инструмента для выхода из кризисного положения. В первой части работы мы в первую очередь определили необходимые для нашего исследования интеграционные объединения, их характеристики и особенности. В качестве примера нами рассматривались ЕС и МЕРКОСУР. Во второй и третьих частях мы выбрали определенные страны из данных группировок, чья интеграция в эти организации произошла после 2008 года. Мы проанализировали ситуацию в данных государствах до входа в интеграционную организацию, непосредственно после включения в состав, а также через некоторое время, необходимое для адаптации к правилам организации (2-3 года). В четвертой части на основе проведенного анализа, мы сделали выводы о том, какие меры необходимо принять государствам, дабы выйти из кризиса путем региональной интеграции и при каких условиях это возможно.

II. Интеграционные процессы и кризис

Концепция региональной интеграции по мере роста актуальности и расширения числа стран, привлекае-

мых к региональным интеграционным группировкам, вызывает все больше споров на различных уровнях. По многим пунктам современные исследователи согласны в том, что в настоящее время формируется совершенно новая система международных отношений, где интеграционные группировки играют ведущую роль в качестве основных субъектов [Balassa, 1961].

До последнего времени, научный анализ региональной интеграции развивался по двум основным направлениям. Так, социологи интерпретировали региональную интеграцию as a form of wealth (re)distribution, often coupled with adjustments to the welfare state due to increasing globalization [Lazarou, 2013]. Данный подход формировался под влиянием либерализации торговли в мире и растущей взаимозависимости между государствами. В настоящее время среди социологов, преимущественно экономистов, данный подход преобладает до сих пор. С другой стороны, региональную интеграцию рассматривали политологи. Они ориентировались на политические и институциональные аспекты регионализации. По большей части они рассматривают ЕС и отмечают наднациональный характер ЕС, что, по их мнению, еще больше связывает государства, формирует более тесную интеграцию и координацию политики [Arbatova and Kokeev, 2013].

В связи с мировым экономическим кризисом, начавшимся в 2008 году, истоки которого были заложены еще в 2007 году, подход к региональной интеграции изменился. В этот момент

региональную интеграцию и в целом процесс интеграции стали также рассматривать в качестве одного из средств выхода из экономического кризиса в отдельно взятом государстве. Глобальный характер кризиса затруднял выход из него отдельного государства. Возникло понимание того, что выход должен быть обеспечен совместно как минимум с региональными партнерами. В одном из своих выступлений, генеральный секретарь ООН Пан Ги Мун отметил, что “Процессы региональной интеграции укрепят торговые связи и помогут создать более динамичные экономические образования”. Можно сказать, что именно такой подход занял основное место в посткризисной структуре мировой экономики. С другой стороны государства, уже являющиеся членами тех или иных региональных интеграционных объединений, решение собственных внутренних проблем также искали в региональном сотрудничестве. Как отметил, глава Еврокомиссии Жозе Мануэль Баррозу “European integration was always meant to be, and will always need to be, a tool to help its member countries face the issues they cannot successfully face alone” [Barroso, 2014]. Таким образом, и в среде развитых государств сформировалось понимание интеграции как инструмента по успешному противостоянию кризису.

Для детального исследования данного вопроса, нам необходимо проанализировать положение стран, намеревавшихся использовать интеграцию для стабилизации экономического положения внутри государства. Для этого мы определили несколько интеграционных

группировок и государства, которые построили с ними взаимосвязи или вошли в данные объединения, именно в период кризиса 2007-2008 годов и после. В целом, научные исследования на тему региональной интеграции большей частью посвящены Европейскому Союзу (ЕС) [Cameron 2010]. Европейский пример интеграции принимается в качестве образцового для формирования и практики интеграционных теорией и даже для рассмотрения общей логики региональной интеграции. ЕС в принципе является уникальным проектом по экономическому слиянию государств одного региона в единое образование. Фактически сейчас ЕС является единственным интеграционным объединением, достигшим уровня “общего рынка”. Еще одной важной характеристикой ЕС является формирование и деятельность наднациональных структур. Именно это, по мнению ученых, и помогает ЕС избегать или быстрее выходить из кризисных ситуаций [Mattli and Sweet, 2012].

Процессы региональной интеграции в Южной Америке тесно связаны с МЕРКОСУР. Общий рынок стран Юга создан в 1991 году в рамках Асунсьонского договора. Первоначально в нее входили Бразилия, Аргентина, Парагвай и Уругвай. Впоследствии в 2012 году официально в нее вошла Венесуэла. В целом, фундамент процесса интеграции в рамках МЕРКОСУР были заложены Бразилией и Аргентиной, так как именно договор о свободной торговле между двумя государствами и повлек за собой создание одной из наиболее динамично развивающихся в на-

стоящее время интеграционных группировок. Несмотря на то, что у данного интеграционного объединения есть собственные институты и структуры, но такой же структуры как в ЕС тут не наблюдается. Переговоры о создании наднациональной структуры в МЕРКОСУР так и не привели к успеху. В принципе, при создании МЕРКОСУР была использована модель ЕС. Это можно заметить и в постепенном расширении группировки от зоны свободной торговли до таможенного союза, это можно наблюдать и в текущей политике. Бразилия, к примеру, активно поддерживает идею создания единого парламента, введения наднациональной структуры и единого регулирования. Несмотря на то, что в экономической сфере были достигнуты значительные успехи, в части политической таких успехов не наблюдается. Поэтому основным направлением деятельности МЕРКОСУР в настоящее время наряду с расширением самой группировки в рамках Латинской Америки и создания общего рынка, также является расширение межрегиональных связей. В отличие от ЕС, МЕРКОСУР является довольно активным на данном направлении и заключает множество соглашений с различными интеграционными группировками и объединениями, а также отдельными государствами. В настоящее время ведутся переговоры о создании межрегиональной зоны свободной торговли между ЕС и МЕРКОСУР, но наряду с этим МЕРКОСУР подписал большое число договоров о создании такой зоны с государствами

Африки, Восточной и Юго-Восточной Азии, ЕАСТ и другими субъектами международного права. С другой стороны, еще одним отличием МЕРКОСУР является как минимум больший, чем в ЕС в 4 раза рынок и территория [Lazarou, 2013].

III. Интеграция в ЕС и последствия.

С точки зрения теории экономической интеграции Европейский союз является первым и единственным примером в мире, который достиг абсолютного единства в финансовом и экономическом отношении. Процесс интеграции, который объединил 6 стран в 1950-е годы, на сегодня охватил 28 государств. ЕС нередко приходилось путем радикальных реформ преодолевать кризисы, с которыми неизбежно сталкивалась. Текущий экономический кризис в значительной степени также усугубляется кризисом единой валюты ЕС – евро. Именно данная составляющая кризиса часто представляет значительную угрозу мерам, предпринимаемым в рамках процесса интеграции. Недостаточное обеспечение условий для валютного единства привело к росту несоответствий, который в противовес заветной цели не способствовал сближению государств-членов в долгосрочной перспективе. Различия в подходах к выходу из кризиса в наиболее развитых государствах еврозоны, нежелание предоставить экономическую независимость странам-членам показывают, что выход из кризиса и обновление в институциональном отношении оказывается не таким уж и простым. Несмотря на

то, что кризис евро представляет угрозу для будущего организации и интеграционного процесса в мире, валютное единство в рамках научного подхода можно рассматривать как успех. На сегодняшний день, несмотря на то, что ЕС находится на уровне “общего рынка”, все еще нет единства в формировании налогово-бюджетной политики. Формирование определенного упорядоченного института в данном направлении позволит провести институциональные реформы и продвинуться дальше. С другой стороны валютное единство является одной из высоких стадий экономической интеграции. Степень, определяемая как валютное и экономическое единство, открывает путь в сторону политического единства, которое является конечной стадией. Валютное единство обеспечивает либерализацию не только товаров и услуг, но и многих других факторов. Одновременно для государств-членов ЕС необходимо образование единой экономической политики. К настоящему времени ЕС не удалось добиться единства в налогово-бюджетной политике, что и стало причиной возникших в связи с кризисом рисков. Прилагаемые для укрепления экономического и валютного единства усилия актуализируют необходимость новой конфигурации ЕС. В этом плане также актуальным становится вопрос влияние Европейской интеграции на экономическое развитие стран [Tinay, 2012].

Анализ влияния интеграции на экономическое развитие страны на примере ЕС упрощается существованием определенных критериев в рамках орга-

низации. Данные критерии позволяют оценить соответствие государств уровню интеграционных процессов. Это Копенгагенские и Маастрихтские критерии. Согласно Копенгагенским критериям, государство должно соответствовать трем условиям по различным направлениям общественной жизни:

- Политический критерий: институциональная стабильность как гарант демократического и правового государственного устройства, защиты прав человека, а также уважения и защиты прав меньшинств.
- Экономический критерий: работоспособная рыночная экономика и способность противостоять давлению конкуренции и рыночных сил в рамках Союза.
- Принятие правил Сообщества: способность взять на себя возникающие в результате членства в Союзе обязательства и демонстрировать приверженность целям политического, экономического и валютного союза.

Если эти критерии выглядят в общем виде и соответствие им требует больше правового и политического

подхода, то Маастрихтские критерии по переходу к еврозоне более конкретны. Согласно ним, страны-участницы ЕС, еще не присоединившиеся к еврозоне, должны выполнить несколько условий введения единой валюты:

- 1) уровень инфляции – не должен превышать средний показатель трех лучших стран-участниц ЕС (с наиболее низким показателем) более чем на 1,5 процентных пунктов;
- 2) дефицит бюджета – не более превышать 3 % от ВВП государства;
- 3) Совокупный государственный долг – не более 60 % ВВП государства;
- 4) долгосрочные процентные ставки (обычно ставки правительственных облигаций на 10 лет) – не более 2 процентных пункта среднего показателя трех лучших в плане инфляции стран-участниц;
- 5) Курс валюты – должен быть стабильным по отношению к евро, и после присоединения к Механизму валютного курса II – в течение 2 лет до присоединения к еврозоне колебания национальной валюты по отношению к евро не могут превышать +/-15 %.

Таблица 1.

Соответствие Маастрихтским критериям новых членов ЕС

Показатель	Страна								
	Болгария			Румыния			Хорватия		
	2006	2007	2010	2006	2007	2010	2012	2013	2014
Уровень инфляции, в %	7,4	7,6	2,4	6,6	4,8	8	3,4	3	-0,5
Дефицит бюджета (в % от ВВП)	-1	-1,9	4,3	0	1,9	9	4,6	4,9	4,9
Совокупный государственный долг (в % от ВВП)	23,4	18,6	16,3	12,6	12,7	37,8	53,7	56,5	67,1
Курс валюты	8,9	12,3	13,8	8	13,2	6,2	2,4	2,2	0,9

Основной целью данных критериев является обеспечение присоединения к еврозоне тех стран ЕС, экономические условия которых обеспечивают сохранение стабильности цен и эффективное функционирование еврозоны. Критерии необходимо выполнять на основании текущих данных, но одновременно соответствие этим критериям конвергенции играет существенную роль не только в какой-то конкретный момент, но и в длительном периоде времени. По этой причине при оценке государства особое внимание уделяется устойчивости конвергенции. На основе данных критериев можно проанализировать новые государства-члены. Насколько изменилась в них ситуация относительно основных показателей после их присоединения к ЕС.

Наряду с показателями, указанными в таблице 1, важную роль играют также долгосрочные процентные ставки по государственным облигациям. В Болгарии в 2006-2007 годах они со-

ставляли от 4,2 до 5,5%, а в 2010 году 6-6,5%, в Румынии 7% и 8% соответственно, а в Хорватии в 2012-2013 годах данный показатель снижался от 7,2% до 5%, а в 2014 году опустилось даже до 3,8%.

Как мы выше отметили, мы рассматриваем показатели по государствам на основе различных периодов. В первую очередь, мы рассматриваем показатели непосредственно до интеграции (2006 у Болгарии и Румынии, 2012 у Хорватии), в первый год интеграции (2007 и 2013) и по истечении некоторого времени. Для Болгарии и Румынии мы определили 3 года – 2010 год. Этот год также знаменует тем, что пик кризиса был пройден в 2008-2009 годах, и в 2010 году начался некоторый рост. Для Хорватии из-за краткости временного промежутка, нами взят 2014 год.

В целом, наряду с вышеуказанными показателями, мы также рассмотрели и показатели, напрямую характеризующие экономический кризис (таблица 2).

Таблица 2.

Основные макроэкономические индикаторы

Показатель	Страна								
	Болгария			Румыния			Хорватия		
	2006	2007	2010	2006	2007	2010	2012	2013	2014
Рост производства	7	14	0,4	5,7	10,6	1,5	-5,3	-0,5	0,4
Безработица	9,6	7,7	9,5	5,4	4,3	6,9	19,1	20,5	20,3
Рост ВВП (по отношению к ВВП предыдущего года)	6,5	6,4	0,4	7,9	6,3	-1,6	-2	-0,6	-0,8

Итак, если мы проанализируем критерии, необходимые для присоединения к еврозоне, то можем заметить несколько интересных фактов. Так, уровень инфляции в Болгарии в 2006 году составлял 7,4%, а после присоединения и прохождения определенного этапа в составе ЕС, он уже равен 2,4%. В целом, если проанализировать 2007-2013 годы, то можно заметить, что максимальный уровень инфляции составил 4,2% в 2011 году, а в 2013 вообще 1,5%. Высокий уровень инфляции в первые годы в составе ЕС можно связать как с переходным процессом, так и с кризисом 2008 года. Такого же сказать о Румынии сложно. Вплоть по 2010 год уровень инфляции оставался относительно высоким, но начиная с 2011 года, он стабилизировался на уровне 3-4%. Положительное воздействие в плане инфляции интеграция оказала также на Хорватию. Если в 2012-2013 годах инфляция была равна 3-3,4%, то в 2014 году по истечении первого года в составе ЕС, в стране была зафиксирована дефляция на уровне 0,5%. Что можно связать с ЕС. Так как в 2014 году в ЕС была зарегистрирована дефляция на уровне 0,16%. В целом, основой Маастрихтских критериев является сопоставление с наилучшими показателями по еврозоне. Если рассмотреть, то можно увидеть, что в 2006 году средний уровень инфляции по ЕС составил 1,92%, в 2007 3,07%, в 2010 – 2,21%, 2012 – 2,22% и в 2013 – 0,85%. Второй показатель – это бюджетный дефицит. В плане Болгарии, интеграция оказала отрицательное воздействие и возник

дефицит бюджета. Ту же самую тенденцию можно наблюдать и в Румынии а в Хорватии лишь рост и так существовавшего дефицита.

Третий показатель – соотношение государственного долга к ВВП, то тут можно заметить, что в Болгарии данный показатель снизился с 23,4% до 16,3% и в целом сохранился на данном уровне и по нынешний день (16-18%). Но в Румынии и Хорватии данные показатели повысились с 12 до 38% и с 53 до 67% соответственно. А если говорить о соотношении национальных валют данных государств к евро, то ни одна из них не превысила критических значений конвергенции. В Болгарии он сохранился на уровне 13-14%, в Румынии 6-13%, в Хорватии 1-3%. Отметим, что максимально разрешенное значение является 15%. Если рассмотреть основные макроэкономические индикаторы развития, то и тут можно заметить, как положительные, так и отрицательные тенденции. Так если рассмотреть Болгарию, то там вплоть по 2007 год наблюдались высокие темпы роста промышленного производства на уровне 5-7%, а в 2007 год по итогам первого года в ЕС, рост составил вообще 14%. Но кризис 2008-2009 годов нанес сильный урон по экономике, и падение достигало 14%. Затем с 2010 года начался небольшой рост на уровне 0,4-0,5%, на котором и сохраняется до сих пор. В Румынии наблюдается точно такой же процесс. А в Хорватии по итогам первого года в составе ЕС вообще был зафиксирован рост производства, в отличие от падения регистрируемого начиная с 2009 года. Показатель ВВП,

зависящий также от ряда других показателей, немного по иному реагировал на изменения. Но в целом можно сказать, что либо рост был минимальным, либо же вовсе регистрировалось падение ВВП, также на минимальные значения.

При этом того же сказать о безработице невозможно. Если в Болгарии по 2007 год шел процесс снижения безработицы, то начиная с 2008 года, безработица расширялась и в настоящее время уже достигла 12%. В Хорватии процесс идет также и в настоящее время колеблется на уровне 20,3-20,5%. Исключением является Румыния, где данный процесс идет колебаниями, и в настоящее время даже фиксируется некоторое снижение до 4%.

С другой стороны, в целом можно наблюдать положительные процессы.

Во всех государствах произошел рост уровня производительности труда (8-13%), уровень инфляции стабилизировался на приемлемых уровнях (хотя и несколько выше необходимых). Ситуация с дефицитом государственного бюджета и государственным долгом в общих чертах позитивна и соответствует необходимым критериям. Фактически, вхождение в состав ЕС, за некоторым исключением, позволил провести оздоровление государственных финансов и экономической стабильности.

IV. Интеграция в МЕРКОСУР и последствия.

В течение данного периода МЕРКОСУР расширялась лишь раз, когда в нее в 2012 году вошла Венесуэла. Поэтому для нашего исследования, важны лишь ее показатели.

Таблица 3.

Макроэкономические индикаторы Венесуэлы

Годы	Показатель					
	Уровень инфляции	Дефицит государственного бюджета	Совокупный государственный долг	Рост производства	Уровень безработицы	Рост ВВП
2011	26,1	-4,02	36,3	3,4	8,2	4,2
2012	21,1	-5,3	43,3	0,0	7,8	5,6
2014	67	-11,5	49,8	-1	7,9	6,8

Согласно таблице, можно видеть, что интеграция в данном случае оказала скорее отрицательное воздействие. Возросла инфляция, дефицит государственного бюджета, совокупный государственный долг. Ухудшились также ряд других по-

казателей. Но вместе с тем, под этим не следует понимать влияние интеграции. Интеграция в данном случае скорее сгладила возможные еще большие проблемы. Ни для кого не секрет, что экономика Венесуэлы сильно зависит от цен на нефть

и нефтепродукты составляют 25% ВВП и 95% экспорта. Снижение цен на нефть снизило доходы государства. В результате инфляция с каждым месяцем бьет новые рекорды. Поэтому учесть влияние интеграционных процессов на экономику Венесуэлы сложно. Отсутствие какого-либо альтернативного производства также не способствует положительному эффекту. И интеграционный процесс в случае Венесуэлы лишь приводит к расширению импорта из стран-членов объединения.

V. Выводы

Таким образом, в результате исследования мы можем прийти к следующим выводам. Интеграционные процессы привели к росту уровня производительности в новых государствах-членах. Дефицит государственного бюджета и соотношение уровня государственного долга к ВВП находится на приемлемом уровне. Фактически, как мы отметили в работе вхождение в состав ЕС, за некоторым исключением, позволил провести оздоровление государственных финансов и экономической стабильности. Вместе с тем, вхождение в состав интеграционного объединения привел к следующим результатам, которое можно показать в виде формулы:

$$P_{\text{ositive}} I_{\text{integration}} = I\%G_{\text{rowth}} + L_{\text{ow}} I_{\text{nflation}} + L_{\text{ow}} U_{\text{neemployment}}$$

Согласно которой позитивный эффект от интеграция приводит к:

1% Growth- рост промышленного производства стабилизировался на уровне 1% в условиях кризиса

Low inflation - уровень инфляции остался в приемлемых рамках

Low Unemployment - снижение уровня безработицы.

Но вместе с тем, проанализировав указанные показатели, мы можем заметить, что не во всех государствах процессы происходили так гладко и оставались в приемлемых рамках. К примеру, уровень безработицы снижался лишь в Румынии, а в Болгарии вовсе возросло и достигла 12%. Поэтому нам при этом стоит учесть необходимые условия, которые важны для положительного эффекта интеграции.

$$(L_{\text{ow}} U_{\text{neemployment}} + GDP_{\text{rowth}} + L_{\text{ow}} I_{\text{nflation}}) \times T = P_{\text{ositive}} I_{\text{integration}}$$

В которой:

Low Unemployment - низкий уровень безработицы в пределах 5-6%

GDP Growth - рост ВВП, не превышающие 5-6%

Low Inflation - низкий уровень инфляции в рамках 3-5%.

T – Период необходимый для получения положительного эффекта от интеграции, равным 3 годам.

Таким образом, при учете данных факторов, от интеграционного процесса каждое государство может получить положительный эффект. Именно к данным выводам мы можем прийти на основе анализа положения до интеграции и после интеграции по европейским государствам. Анализ на основе МЕР-КОСУР не является возможным, так как экономика Венесуэлы подвержена сильному внешнему влиянию, а другие организации не достигли соответствующего уровня и в настоящее время находятся на соответствующей стадии интеграции (ЕАЭС, АСЕАН и другие).

VI. Литература

1. BALASSA, B., 1961. The Theory of Economic Integration. Illinois: R.D. Irwin.
2. BALDWIN, Richard. 21st Century Regionalism: Filling the Gap between 21st Century Trade and 20th Century Trade Rules. World Trade Organization, Staff Working Paper ERSD-2011-08, 2011
3. Barroso J.M.D., 2014. Regional Integration and global developments – a view from the European Union. Speech in World Economic Forum. Available at: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-639_en.htm
4. Butorina O., 2012. Causes and Consequences of the Crisis in the Eurozone (in Russian). *Voprosi ekonomiki*, 12, p. 98-115
5. Cameron F. 2010. The European Union as a Model for Regional Integration. “Crisis in the Eurozone. Transatlantic perspectives”, essay collection. Council on Foreign relations. pp. 17-21. Available at: http://www.cfr.org/thinktank/iigg/crisis/index.html?cid=emc-eurozone_pressblast-120110
6. EU crisis and prospects of the European integration (political aspects), 2013. Edited by N.K. Arbatova and A.M. Kokeev (in Russian). IMEMO RAN, Moscow.
7. Dion D.-P., 2004. Regional integration and economic development: an empirical approach. Mimeo, Mannheim University. Available at: <http://epub.ub.uni-muenchen.de/13528/1/20.pdf>
8. European Central Bank statistics [online]. Available at: www.ecb.europa.eu/stats/
9. EUROPEAN COUNCIL. A Secure Europe in a Better World. Brussels: European Union, 2003. Available at: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> [Accessed on: July 31st, 2011]
10. Glukharev.L.I, 2013. In search of a new model of socio-economic development. What are the routes of the European Union? (In Russian). *Russia and West: culture dialogue*, 2. Available at: <http://regionalstudies.ru/journal/homejornal/rubric/2012-11-02-22-17-27/269--q-q.pdf>
11. HAAS, E., 1958. The Uniting of Europe. Stanford: Stanford University Press.
12. Lazarou E., 2013. Brazil and regional integration in South America: lessons from the EU’s crisis. *Contexto int.* vol.35, 2
13. Lazarou E., 2011. Brazil and the European Union: strategic Partners in a Changing World? Working Paper Nr. 24/2011. Available at: http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2011/11/24_2011_-WORKING-PAPER-_Elena-Lazarou.pdf

14. Mattli W., Sweet A.S., 2012. Regional integration and the Evolution of the European Polity: On the Fiftieth Anniversary of the Journal of Common Market Studies. *Journal of Common Market Studies*, vol. 50, Nr. S1, pp. 1-17. Available at: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5965.2011.02224.x/abstract>

15. McNamara K.R. The Euro crisis and the Uncertain Future of European Integration. "Crisis in the Eurozone. Transatlantic perspectives", essay collection. Council on Foreign relations. pp. 22-24. Available at: http://www.cfr.org/thinktank/iigg/crisis/index.html?cid=emc-eurozone_pressblast-120110

16. Mistry P.S., 1996. Regional Integration Arrangements in Economic Development. Panacea or Pitfall? FONDAD. The Hague.

17. Stat.bg. Bulgarian statistic portal [online]. Available at: www.stat.bg

18. Tinay B., 2012 Entegrasyon Teorisi Ve Avro Krizi: Değişen Ekonomi Politikaları. Uluslararası politika akademisi. Available at: <http://politikaakademisi.org/entegrasyon-teorisi-ve-avro-krizi-degis-en-ekonomi-politikalari/>

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 02.12.2015

Redaksiya heyətinin 21.12.2015 tarixli qərarı ilə çapa tövsiyə edilmişdir

Rəyçi: prof., i.e.d. A.M.Məhərrəmov

LAÇIN VƏZİR oğlu ABIŞLI,
Bakı Dövlət Universiteti
İqtisadiyyat və İdarəetmə kafedrasının dosenti
e-mail: abishli@gmail.com

İKRAM İSMAYIL oğlu CƏBRAYILOV,
Bakı Dövlət Universiteti
İqtisadiyyat və İdarəetmə kafedrasının dosenti
e-mail: c.ikram84@gmail.com

UOT: 339.9: 338.1; 339.9: 330.34

İQTİSADI BÖHRANNAN ÇIXIŞ VASİTƏSİ KİMİ REGIONAL İNTEQRASIYA

XÜLASƏ

Bu məqalədə, biz böhran vəziyyəti çıxmaq üçün bir vasitə və ya alət kimi cari vəziyyəti və regional inteqrasiya təhlil edərək, birinci hissədə biz mühüm inteqrasiya birliklərinin fəaliyyətini araşdırmışıq. Məsələn, biz Aİ və MERCOSUR. Məqalənin ikinci və üçüncü hissələrində, biz inteqrasiya təşkilatlarında 2008-ci sonra baş vermiş dəyişiklikləri təhlil etmişik. Bu anlamda ölkələrin beynəlxalq iqtisadi inteqrasiyada iştirakı və böhrandan çıxmaq yolunda atılmış addımlar geniş analiz edilmişdir.

Açar sözlər: *inteqrasiya, layihə, böhran, Aİ, MERKOSUR*

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 07.12.2015
Redaksiya heyətinin 21.12.2015 tarixli qərarı ilə çapa tövsiyə edilmişdir
Rəyçi: prof., i.e.d. A.M.Məhərrəmov

TƏYYAR TAPDIQ oğlu İBRAHİMOV,*Bakı Dövlət Universiteti**“Dünya İqtisadiyyatı” kafedrasının dosenti**e-mail: tayyar-ibrahimov@rambler.ru*

UOT: 658.53

GÖMRÜK İŞİ SFERASINDA MALLARIN KİMYƏVİ TƏRKİB ƏLAMƏTİ VƏ ONLARIN TƏSNİFATI

Məqalədə harmonik sistem (HS) üzrə mal nomenklaturasının təsnifat qaydalarına istinadən kimyəvi tərkib əlaməti nəzərə alınmaqla mal qruplarında olan dəyişikliklər və əlavələrə dair təsnifat xarakteristikası öz əksini tapmışdır. HS sistemi üzrə malların təsnifat xüsusiyyətləri, onun son nəşrlərində olan əlavələrin və dəyişikliklərin təhlili aidiyyəti mal qrupları üzrə verilmişdir. Anoloji şərhlər milli XİFMN üzrə də kimyəvi tərkib əlaməti baxımından 28,29,25,38-ci mal qruplarının xarakterik xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla verilmişdir.

Açar sözlər: *xarici ticarət, tənzimləmə aləti, kimyəvi mallar, gömrük ekspertizası, ərzaq təhlükəsizliyi, xarici iqtisadi fəaliyyət, mal nomenklaturası, eyniləşdirmə, təsnifat əlaməti, mal qrupu, fiziki-kimyəvi göstəricilər, milli mənafeələr.*

Son zamanlar beynəlxalq ticarətin strukturunda müasir istehsal texnologiyaları əsasında yeni mallar çeşidinin meydana gəlməsilə əlaqədar sürətli dəyişikliklər baş verir. Bu dəyişikliklərin nəzərə alınması isə malların təsnifatı baxımından beynəlxalq ticarətdə, investisiyaların reallaşdırılmasında və gömrük işi sferasında həyata keçirilən əsas fəaliyyətlərdən biridir. Məhz buna görə də bu dəyişikliklər ilk növbədə malların təsvir və kodlaşdırılması sistemi olan beynəlxalq Harmonikləşdirilmiş Sistem Nomenklaturasında (HSN) öz əksini tapmalıdır. Nəticə etibarilə dəyişikliklər, habelə bu beynəlxalq HSN sistemi əsasında hazırlanmış digər nomenklaturalarda da bu dəyişikliklər təsbitini tapmalıdır. Bu sis-

tem isə beynəlxalq iqtisadi təsnifatlar sisteminin inkişafında, ona yenidən baxılmasında, həmçinin gömrük tariflərinin təyin olunmasında, ümumilikdə isə nomenklatura üzrə rüsum dərəcələrinin təyini üçün mallar təsnifatı sistemində həlledici rol oynamaqla mallar təsnifatı sistemində mərkəzi yer tutur [9 c 41-16, 10 c 2-10].

Məlumdur ki, malların xarici ticarəti (onların ixracı və idxalı) çox saylı təşkilatların əsas fəaliyyəti olmaqla xarici ticarətin tənzimləmə alətlərindən istifadə əsasında həyata keçirilir. Digər tərəfdən isə müxtəlif sənaye və kənd təsərrüfatı sahələrində istehsal olunan məhsulların o cümlədən də kimyəvi maddələrin çeşidinin dəyişməsi prosesi ilbəl artmaqda davam edir. Məhz bu da gömrük orqan-

ları tərəfindən xarici iqtisadi fəaliyyət (XİF) obyektı olan mallar, işlər, xidmətlər və nəqliyyat vasitələrinin gömrük rəsmiləşdirilməsi zamanı mallar təsnifatı sistemində əsaslanmaqla gömrük-tarif tədbirlərinin tətbiqi ilə nəticələnir. Malların dəqiq təsnifatı isə gömrük orqanları qarşısında duran başlıca problemlərdən biridir. Belə ki, bu problemin həlli respublikamızda gömrük tariflərinin tətbiqində və xarici ticarətin gömrük statistikasının aparılmasında fiskal siyasətin reallaşdırılması, gömrük rəsmiləşdirilməsi və gömrük nəzarətinin, gömrük statistikasında uçot-hesabat sisteminin aparılmasının dəqiqliyinə təminatla xidmət etməklə gömrük ödənişlərindən yayınmanın, qeyri-qanuni dövriyyənin qarşısını alaraq iqtisadi inkişafa və iqtisadi suverenliyimizin qorunmasına xidmət edir.

Göstərilənlərin reallaşdırılması isə “Xarici İqtisadi Fəaliyyətin Mal Nomenklaturası” (XİF MN) baxımından aktuallıq kəsb etdiyindən bu fəaliyyət növünün tədqiqi malların kimyəvi tərkib və hazırlandığı material əlaməti üzrə xüsusi maraq doğurur və onun şərhinə ehtiyac var. Bu məsələlərin tədqiqi isə hər şeydən əvvəl respublikamızda bazar münasibətlərinin sürətli inkişafı, xarici ticarətin daha da liberallaşdırılması, malların təsnifat alqoritmının həlli, habelə bu sahədə tədqiqatların olmaması və s. amillərlə sıx bağlıdır. Məhz xarakterizə olunanların tədqiqi kimyəvi tərkib əlaməti baxımından beynəlxalq təsnifat sistemində son dəyişikliklər də nəzərə alınmaqla təhlil olunmuşdur.

Məlumdur ki, malların təsnifatına dair müxtəlif təsnifat sistemləri vardır və hazırda respublikamızda beynəlxalq

ticarət dövriyyəsinə daxil olan malların əsas təsnifediciyi olan, digər ölkələr kimi respublikamızın da 2 may 2000-ci il tarixində qoşulduğu “Malların təsvir və kodlaşdırılmasının harmonikləşdirilmiş” sistemi nomenklaturası əsasında hazırlanmış “Azərbaycan Respublikasının Xarici İqtisadi Fəaliyyətinin Mal Nomenklaturası” toplusundan istifadə olunur [5].

Göstərilən nomenklaturalar üzrə mallar 6 səviyyədə - bölmələr, qruplar, alt qruplar, mal mövqeləri, alt mövqeləri və submövqelər tərtibində sinifləşdirilir-təsnif olunurlar. Bu səviyyələr üzrə təsnifat isə aşağıdakı prinsiplər üzrə malların əsas 4 əlamətinə :- malların mənşə, kimyəvi tərkib, hazırlandığı materialın növü, funksional təyinatı əsasında təsnif olunurlar [1,s.7]. Ticarət dövriyyəsinə yeni malların daxil olması, daimi texniki tərəqqinin baş verməsi, verilən təkliflər, istehlak tələbatının dəyişməsi nəticəsində xarici ticarət dövriyyəsinin gömrük statistikasına da dəyişir və bununla əlaqədar olaraq dövrü olaraq HS mal nomenklaturasında da dəyişikliklər aparılır. Belə dəyişikliklərdən biri BMT-nin ətraf mühit, kənd təsərrüfatı və ərzaq proqramları üzrə (UNEP/FAO/PIC/INC.8/18) komissiya tərəfindən çoxtərəfli təbiəti mühafizə üzrə sazişlərin, konvensiyaların - BMT-nin narkotik vasitələr, psixotrop maddələr, prekursorlar, Bazel konvensiyasının, Monreal konvensiyasının, CİTEC konvensiyalarının və s. tələbatlarının təmini üçün Ümumdünya Gömrük Təşkilatına (ÜGT) – 25,28, 29, 38-ci mal qruplarına əlavələr olunması, dəyişikliklər aparılması üzrə təkliflər paketi təqdim etmişdir[11]. Son belə təkliflər əsasında 5 ildən

bir HS-nomenklaturasında dəyişikliklər aparılır. Nəticədə bu dəyişikliklər əsasında da malların milli mal nomenklaturalarında da dəyişikliklər və əlavələr aparılır. Malların kodlaşdırılması üzrə harmonikləşdirilmiş sistemin (Harmonized System Nomenclature) yeni redaksiyasında aparılan dəyişikliklər nəzərə alınmış və 01.01.2012-ci ildə qüvvəyə minmişdir. Məhz bu redaksiyada aparılan dəyişikliklər və əlavələr konvensiyaya üzv olan dövlətlərin mal nomenklaturalarında da aparılmışdır. Bu HS aparılan üzrə dördüncü dəyişiklik olub ÜGT-nin əməkdaşlıq şurası tərəfindən təsdiq olunmuşdur.

HS üzrə yeni redaksiyadakı dəyişikliklər özündə 220-ə qədər dəyişikliyi ehtiva edir. Bu düzəlişlər aşağıdakı sahələr üzrə bölünür;

- 98 aqrar bölməni;
- 14 toxuculuq sənayesini;
- 27 kimya sahəsini;
- 5 qara metallar qrupunu;
- 9 kağız emalı sənayəsini;
- 30 maşınqayırma sahəsini;
- 37 digər sahələrin sırasını

bütövlükdə əhatə edir.

HS üzrə dəyişikliklər kimyəvi maddələr, ozondağıdıcı maddələr üçün yeni subpozisiyalarda Rotterdam konvensiyası və Monreal protokolu üzrə nəzarət olunan yeni subpozisiyaları (2852 və 34250, 34160, 34240, 34270, 34280, 34320, 35420 və 35490 mal mövqələrini) əhatə edir və bu baxımdan 38 0850 alt mal mövqeyinin altsubpozisiyasının təhlükəli kimyəvi maddələr-pestisidlər üzrə genişləndirilmişdir.

Nəticədə 38 08 subpozisiyasına aid olan bir sıra məhsullar (3808 91-3808 99) subpozisiyası üzrə mal mövqələri çıxarılmış və 3808 50 başlığı altında təsnif olunur[12]. Bundan başqa HS 2012-ci il redaksiyasındakı aparılmış dəyişikliklər, HS üzrə izahnamələrdə (Explanatory Notes), təsnifat qərarlarındakı məcmuələrdə (Compendium of Classification Opinions) habelə, HS üzrə əlifba göstəricisi olan (Alphabetical Index) nəşrlərdə öz əksini tapmışdır. Bu dəyişikliklərin malların kodlaşdırılması sistemində xarici iqtisadi fəaliyyətin planlaşdırılması zamanı, gömrük rəsmiləşdirilməsi ilə əlaqədar məsrəflərə təsirini, habelə xarici iqtisadi əməliyyatların səmərəliliyinə, gömrük statistikasının və nəzarətinin dəqiqliyinə təminat və.s üzrə mütləq nəzərə alınması vacib şərtlərdəndir. Belə ki, malların kodunun təyini sadə bir iş deyil, bilavasitə gömrük rüsum dərəcələrini, habelə qeyri-tarif tədbirlərinin tətbiqi baxımından tənzimləmə vasitəsidir. Bu tənzimləmələri həyata keçirmək üçün altı tənzimləmə qaydasından, HS sistemində aid olan çoxlu sayda bölmələr, qruplar və subpozisiyalar üzrə qeydlərdən, izahnamələrdən istifadə olunur. Buna görə də hər bir mal qrupu üzrə təsnifat kodu nomenklaturanın kodu ilə eyniləşdirilməlidir. Məlumdur ki, ixrac ölkəsində qəbul olunmuş malların təsnifat kodu bir qayda olaraq ixrac bəyannaməsində, nəqliyyat sənədlərində və.s öz təsbitini tapır. Məhz XİF MN üzrə təsnifat gömrük tarifinin yaradılmasına, habelə ƏDV, aksizlər və malların gömrük dəyərinin təyini zamanı tənzimləyici prinsiplər kimi əksər normativ sənədlərdə, habelə qeyri-tarif tənzimləmələrinin

tətbiqində (lisensiyalaşdırma, malların təhlükəliliyinin yoxlanması, ikitəyinatlı malların yoxlanması) və s. bir əsas kimi istifadə olunur.

HS-in beşinci nəşrinin qüvvəyə minməsi bizim Gömrük məcəlləsinin 319-321 maddələrinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının XİF MN-də də [8, s.243-246] öz əksini tapmışdır.

Aparılan təhlil nəticələri göstərir ki, XİF MN üzrə bölmələr malların kimyəvi təkibinə görə ümumilikdə 42.7%, o cümlədən-kimyəvi tərkib əlamətinə görə 14,2% (3 bölmə), hazırlandığı materialın növü əlaməti baxımından isə 28.5% (6 bölmə) təşkil edir.

Analoji hal müvafiq olaraq mallar qrupu baxımından ümumilikdə 36,4%; 13,1% (13 qrup) və 23,3% (28 qrup) təşkil edir. Ümumilikdə isə göstərilən əlamət üzrə təsnifat 71,2% təşkil edir. Göründüyü kimi XİF MN-də malların təsnifatı kimyəvi tərkib və mal materiallarının tərkibi baxımından dominantlıq edir. Ona görə də XİF MN üzrə məişətdə ən çox istifadə olunan bəzi mal qruplarının kimyəvi tərkib aspektindən təhlil nəticələrinin xarakterizə olunması daha məqsədəuyğundur.

Bu aspektdən nomenklatura üzrə VI bölmə - “Kimyəvi məhsullar və onunla əlaqəli olan digər sənaye sahələri” bölməsi özlüyündə 28-38-ci mal qruplarını əhatə edir [5, 277-376]. Bu bölməyə 3 qeyd daxildir və bu qeydlərdə qruplara daxil olan malların təsnifatı onların kimyəvi tərkibi baxımından təhlil olunmaqla kodlaşdırılır. Bu bölmədə bütün kimyəvi maddələr qruplaşdırılmışdır. Bölmənin ilk birinci qruplarına 28 və 29 –cu qruplar aiddir ki,

bu da qeyri-üzvi və üzvi birləşmələrdən ibarətdir. Qeyri-üzvi birləşmələr yer kürəsinin əksər hissəsini təşkil edir. Onlar torpağı, qumu, əhəngi, gili və s.əmələ gətirir. Onlardan bəzilərinə mineralların təkibində sadə maddələr şəklində -natrium xlorid, kalium xlorid, kalium nitrat, sink sulfat və s. şəklində rast gəlinir. Bir sıra təbii birləşmələrdən isə kimyəvi üsulla daha təmiz qeyri-üzvi birləşmələr və ya saf kimyəvi maddələr (təmiz, kimyəvi təmiz, analiz üçün təmiz çeşidlərində) alınır.

Üzvi birləşmələrə isə təbiətdə rast gəlinən əsasən bitki və heyvan orqanizmlərində olan (zülallar, yağlar, karbohidratlar, vitaminlər, hormonlar, fermentlər və s.) habelə, heyvani və ya bitki mənşəli materialların (daş kömür, təbii qaz, neft və s.) tərkibində olanlar aiddir. Təmiz üzvi kimyəvi birləşmələr təbii məhsullardan və ya kimyəvi sintez üsulu ilə üzvi maddələrdən alınır. Ümumilikdə üzvi birləşmələr böyük ehtimalla bütün məlum olan məhsulların 90%-ni təşkil edir və təxminən yeddi yüz mindən çox üzvi maddə identifikasiya edilmişdir. Təfsir olunan 28 və 29-cu qruplar təkcə təmiz kimyəvi maddələr, təmiz kimyəvi birləşmələr məhsulu ilə məhdudlaşmır. Bunlara özlərində müxtəlif kimyəvi kompozisiyaların alınmasında tətbiq olunan, kimyəvi məhsulları, həmçinin əlaqəli sənaye sahələrinin məhsulları da aid edilir.

Xarakterizə olunan 28 –ci qrup qeyri-üzvi kimya məhsullarını-nəcib metalların, nadir torpaq metallarının üzvi və qeyri-üzvi birləşmələrini, radioaktiv elementlər və onların izotoplarını, lakin 29-cu qrup isə yalnız özündə üzvi kimyəvi birləşmələri birləşdirir.

28-ci qrup 51 mal mövqeyindən, 6 alt qrupdan ibarət olmaqla 8 qeyddən; 29-cu qrup isə 42 mal mövqeyindən, 13 alt qrupdan təşkil olunmaqla 8 qeyddən, o cümlədən bir sub mövqedən ibarətdir. Bu qrup əsas üzvi kimyəvi məhsullardan başlamaqla karbohidrogenlər, spirtlər və onların halogenli, nitritli, nitrathı, sulfatlı törəmələrini, fenolları, sadə efirləri, aldehidləri, ketonları, karbon turşularını, provitaminləri, vitaminləri, hormonları, qlikozidləri, alkaloidləri, göstərilənlərin üzvi və qeyri-üzvi törəmələrini, habelə digər üzvi birləşmələri əhatə edir [5, 276-328].

Bu bölmə üzrə XİF MN-nə aid olan -30,31,33,34, 35, 36, və s. qruplar üzrə maraqlı kəsb edən kimyəvi mallardır. Bu mallar təbii, süni və sintetik xammaldan - kimya, yağ-piy, neft emalı, lak-boya, oduncaq-kimya müəssisələri və digər sənaye müəssisələri tərəfindən istehsal olunur. Bir qayda olaraq məişət kimyası malları dominantlıq edir və dünyada onların on milyondan artıq növü vardır. Mütəxəssislər belə hesab edirlər ki, hər bir şəhər ailəsinin orta hesabla yeddi kiloqramadək məişət kimyası vasitələri olur[1].

İstehlak təyinatına görə məişət kimyası malları dörd kompleksdən ibarət olmaqla şərti olaraq səkkiz qrup üzrə çeşidlənir:

1. Kimya məhsulları;
2. Cilalayıcı materiallar;
3. Yayıdırıcı maddələr;
4. İşıqlandırıcı materiallar;
5. Yuyucu maddələr;
6. Sürtgü materialları;
7. Lak-boya materialları;
8. Rəngsaz fırçaları.

XİF MN üzrə bu mal qruplarının təsnifat xarakteristikası nomenklatura [5] əsasında aparılmaqla, onlardan malların müəyyən olunmuş təsnifat koduna uyğun tarif dərəcəsinə [6] müvafiq gömrük ödənişləri (gömrük rüsumları, əlavə dəyər vergisi, aksiz vergisi və s.) alınır.

Məhz XİF MN üzrə kimyəvi tərkib əlaməti əsasında tədqiqatlar gömrük sahəsinə aid olan Mərkəzi Gömrük Ekspertizası İdarələri və gömrük laboratoriyaları tərəfindən həyata keçirilir [7, s 246-252].

Xarici iqtisadi əlaqələr sferasında əsasən malların kimyəvi tərkibinin öyrənilməsi üzrə ekspert tədqiqat fəaliyyəti alıcı və satıcı arasında meydana gələn obyektiv ziddiyyətlərlə əlaqədar mübahisəli və münaqişəli məsələlərin həllinə əsaslanmışdır ki, bu da gömrük rəsmiləşdirilməsi, malların fiziki-kimyəvi xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi, həndəsi və digər parametrlərə nəzarət və s. məsələləri əhatə edir.

Müasir dövrdə isə bu fəaliyyətin xarakterik xüsusiyyəti, onun inkişafı, əhatə dairəsinin genişlənməsi müxtəlif çeşidli mal göndərişlərini əhatə edən onlarla müqavilə öhdəliklərinin icrasına xidmət etməklə XİF MN-ə aid mal qruplarının ekspertizasını aparmaq imkanına malikdir.

Gömrük ekspertizası isə tanınma tələb olunan hallarda, sadə tədqiqatların aparılması deyil, dövlət səviyyəsində qəbul olunan fəaliyyətin rəsmi surətdə tanınmasını xarakterizə edən tədqiqatların məcmusundan ibarətdir.

Məhz gömrük nəzarəti obyektlərinin tədqiqatını aparan ekspert – gömrükçülər

fiziki və kimyəvi, miqdarı və vəsfi analitik metodlardan, əmtəəşünaslıq, texnoloji, materialşünaslıq, habelə gömrükşünaslıq biliklərindən istifadə etməklə bu və ya digər malları (materialları, maddələri, məmulatları, xammalı) diaqnostikləşdirir, təsnif edir və eyniləşdirir. Bundan sonra isə gömrük rəsmiləşdirilməsi, gömrük nəzarəti və digər gömrük prosedurları məsələlərinin həlli üçün təkliflər verirlər.

Elə bununla əlaqədar olaraq xarici iqtisadi fəaliyyət praktikası daimi olaraq gömrük laboratoriyalarının ekspertləri qarşısında yeni məsələlər qoyur. Bu isə müasir dövrdə “kriminogen” malların yeni tədqiqi metodlarının, selektiv ekspress diaqnostika metodlarının işlənilməsinə tələb edir. Məhz bu baxımdan təhlil nəticələri göstərir ki, gömrük işi sferasında aktualıq kəsb edən əsas məsələ gömrük rəsmiləşdirilməsi və gömrük nəzarəti əməliyyatlarının sadələşdirilməsi, tezləşdirilməsindən ibarət olmaqla gömrük nəzarətinin və gömrük statistikasının dəqiqliyinə təminat və onun məhsuldarlığının artırılmasından ibarətdir. Bu məsələlərin reallaşdırılması isə XİF MN üzrə malların təsnifat kodlarının təyininə həlledici rol oynayır və bu ba-

xımdan gömrük ekspertizasının əsasında malların kimyəvi tərkib əlamətləri üzrə təsnifatının aparılması daha məqsədə uyğundur. Qeyd etmək lazımdır ki, bu problemin həlli aktullıq kəsb edir və tarif, qeyri tarif tənzimləmələrinin tətbiqi əsasında malların dəqiq təsnifatına zəmin yaratmaqla qeyri qanuni dövriyyənin, gömrük sferasında risklərin aradan qaldırılmasına və bununla da fiskal siyasətin reallaşdırılmasını təmin edir. Tədqiqat və təhlil nəticələri göstərir ki, gömrük işi sferasında qarşıya qoyulmuş məsələnin həlli baxımından operativliyə təminat məqsədi ilə yeni təsnifat sisteminə əməl etməklə gömrük prosedurlarının sadələşdirilməsinə və tezləşdirilməsinə nail olmaq olar.

Yekun olaraq qeyd etmək lazımdır ki, kimyəvi tərkib əlaməti üzrə malların təsnifatında ekspress-tədqiqat metodları həll edici rol oynamaqla, milli mənafehin qorumasına xidmət edərək, ölkəyə rəqabət qabiliyyətli malların gətirilməsinə şərait yaradır və bununla da ölkə iqtisadiyyatını iqtisadi təhlükəsizliyinə təminatı, habelə -ekologiya, flora, fauna, insanların həyat və sağlamlığının təhlükəsizliyinin qorunması əsasında milli mənafehin təmininə şərait yaradır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Химические (химико-москательные) товары [http://www.znaytovar.ru/s/ Klassifikasiya-ximicheskix=tovvar.html](http://www.znaytovar.ru/s/Klassifikasiya-ximicheskix=tovvar.html).
2. Комментарий к товарной номенклатуре внешнеэкономической деятельности М. стр.191.
3. Е.В.Антонова Планирование и проведение таможенной экспертизы Известия Тульского Государственного Университета Экономические и юридические науки. №2, 2009.
4. Explanatoru Notes to the Harmonized Sustem Brussels. 2007, p.1620
5. Azərbaycan Respublikası Xarici İqtisadi Fəaliyyətinin Mal Nomenklaturası Bakı. 2007. 1036 s.
6. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Tarifi Bakı. 2004.647s.
7. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi. Bakı.311s.
8. Е.В.Жиряева Экспертиза в таможенном деле и международной торговле. Питер, Москва, Нижний Новгород, Воронеж, Ростов-на-Дону, Екатеринбург, Самара, Киев, Харьков, Минск .2003 стр. 41-46
9. Корф Д.В. Гармонизированная система описания и кодирования товаров // Реформы и право. 2008,-№2- С, 2,10
10. Присвоение конкретных таможенных кодов гармонизированной системы, седьмая сессия, Рим, UNEP/FAO/PIС/INC .8/18. 8-12 октября 2001 года.
11. О.Емелин, А.Терешенкова Классификация товаров для таможенного оформления. www.excont.org

ТАЙЯР ТАПТЫГ оғлу **ИБРАГИМОВ**,
Бакинский Государственный Университет
доцент кафедры Мировая Экономика
e-mail: tayyar-ibrahimov@rambler.ru

УДК: 658.53

ТАМОЖЕННЫЕ ОРГАНЫ И КЛАССИФИКАЦИЯ ТОВАРОВ ПО ТОВАРНОЙ НОМЕНКЛАТУРЕ

РЕЗЮМЕ

В статье приводятся данные на основанные правил по гармонизированной системе (ГС), учитывая признак по химическому составу. На основании правил классификации приведены изменение и дополнение по товарной группе. По ГС учтены соответствующие изменения и дополнение по последним изданием. Аналогические интерпретации также учтены в национальной товарной номенклатуре ВЭД ТН учитывая специфические особенности по группам товаров -28,29,25,38,

Ключевые слова: *внешняя торговля, регулирующий инструмент, химические товары, таможенная экспертиза, безопасности продовольственных продуктов, внешнеэкономическая деятельность, товарная номенклатура, идентификация, классификационные признаки, физические и химические показатели, национальные экономические интересы.*

Мəqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 07.12.2015
Redaksiya heyətinin 21.12.2015 tarixli qərarı ilə çapa tövsiyə edilmişdir
Rəyçi: i.f.d. L.Q.Xasiyeva

FƏRİD MİRTAHİR oğlu BABAYEV,

Bakı Dövlət Universiteti

“İqtisadiyyat və İdarəetmə” kafedrasının doktorantı

e-mail: farid.babayev@jti.com

UOT: 336.1, 336.22

DÖVLƏTİN İQTİSADI TƏNZİMLƏMƏ SİSTEMİNDƏ VERGİ MEXANİZMLƏRİNDƏN İSTİFADƏ EDİLMƏSİNİN ƏSASLARI

XÜLASƏ

Məqalədə dövlətin iqtisadiyyatı tənzimləməsində vergi mexanizmlərindən istifadənin əsasları tədqiq edilir. Burada məsələlər həm nəzəri, həm də praktiki aspektləri ilə öyrənilir. Vergi sisteminin inkişafına və xüsusiyyətlərinə toxunulur. Həmçinin vergi mexanizmlərinin düzgün istifadəsi və təkmilləşdirilməsi məsələlərinə diqqət yetirilir.

Açar sözlər: *iqtisadiyyatı tənzimləmə, vergi mexanizmləri, əsaslar, praktiki aspektlər*

İqtisadi tənzimlənmənin vergi mexanizmi digərlərinə nisbətən daha təsirli vasitə olmaqla ölkə iqtisadiyyatında geniş funksiyaları həyata keçirir. Vergilərin iqtisadi tənzimləmə mexanizmi kimi funksiyaları iqtisadçı alimlər tərəfindən müxtəlif formada qruplaşdırılır. Vergilərin funksiyasının formalaşmasının qədim tarixi kökləri vardır. Hələ qədim dövrdən mütərəqqi fikirli dövlət başçıları başa düşürdülər ki, vergilər, vergi sistemi ancaq dövlət büdcəsini doldurmaq aləti deyil, eyni zamanda ölkə iqtisadiyyatının tənzimləmə aləti kimi olmalıdır. Vergilərin bu xüsusiyyəti dövlət quruluşu, dünya iqtisadiyyatı, iqtisadi münasibətləri, iqtisadi sistemlər inkişaf etdikcə daha da aktuallaşır. Hər bir dövlət özünün siyasi ictimai, sosial – iqtisadi vəziyyətinə uyğun olaraq özü üçün müvafiq vergi sistemi formalaşdırır və vergi siyasəti həyata keçirir.

Vergilərin hansı istiqamətə xərclənməsi də az əhəmiyyətli məsələlərdən deyildir. Optimal vergi sistemə nail olmaq üçün onun qurulmasının ümumi prinsiplərinin düzgün bir şəkildə müəyyən edilməsi lazımdır (6). Vergi siyasətinin formalaşdırılması üçün keçmişin təcrübəsini öyrənmək, dünya təcrübəsi ilə tanış olmaq və onları araşdırmaq çox zəruridir. Qəbul olunmuş praktika görə vergi siyasətinin əsasları hazırlanaraq onun bir neçə variantı baxılması üçün təqdim edilir. Təqdim olunmuş təkliflər ekspertlər tərəfindən qiymətləndirilir və ən əlverişli variant hökumətin müzakirəsinə verilir. Elmi cəhətdən əsaslanmış vergi siyasəti düzgün həyata keçirdikdə yüksək nəticələr verir. Maliyyə ehtiyatları artdıqca sosial-sfera sahələrinə də ayırmalar artır, istehlak malları istehsalı çoxalır (1).

Vergi sisteminin inkişafı ilə paralel onun nəzəri ədəbiyyatlarda öyrənilməsi

prosesi də getmişdir. Vergitutmanın nəzəri və praktiki problemləri Avropada XVI-II əsrin sonlarından işlənib hazırlanmağa başladı. Fransız alimi F.Kene (1694-1774) ilk dəfə olaraq vergiqoyma ilə xalq təsərrüfatı arasında üzvü əlaqənin mövcudluğunu əsaslandırıldı. 1776-cı ildə vergiqoyma nəzəriyyəsinin banisi, şotlandiyalı iqtisadçı və maliyyəçi A.Smit (1723-1790) nəşr etdirdiyi “Xalqların sərvətinin təbiəti və səbəbləri haqqında tədqiqat” əsərində onun ideyaları bir sıra dövlətlərin maliyyə və təsərrüfat həyatına əsaslı təsir göstərdi. Tədqiqatçılar vergiləri yalnız iqtisadi baxımdan deyil, həm də hüquqi nöqteyi-nəzərdən şərh etməyə cəhd edirdilər. A.Smit vergini dövlət tərəfindən həcmi və ödənilmə qaydası qanunvericilik əsasında təyin olunan bir yük kimi müəyyən edirdi. Simond de Sismondi (1773-1842) yazırdı ki, vergi bir tərəfdən qurbandır, sa, digər tərəfdən bu qurban hesabına dövlətin xidmətləri bizə xeyir verirsə, o bir faydadır. XVI əsrin sonları XVII əsrin əvvəllərində mübadilə nəzəriyyəsinin bir növü kimi atomistik nəzəriyyə yarandı. Onun nümayəndələri fransız maarifçiləri Sebastyen Le Pretr de Voban (1633-1707) və Şarl Lui Monteskye (1689-1755) idilər. Bu nəzəriyyəyə görə vergilər vətəndaşlarla dövlət arasında olan 14 müqavilənin nəticəsidir ki, bunun da əsasında onlar müəyyən xidmətlərə görə dövlətə haqq ödəyirlər. İngilis filosofu Tomas Qobbs (1588-1679), fransız mütəfəkkirləri Volter (1694-1778), Onore Mirabo (1749-1791) bu mövqedən çıxış edirdilər. XIX əsrin birinci yarısında isveçrəli iqtisadçı Simond de Sismondi (1773-1842) “Siyasi iqtisadın yeni başlanğıcları” (1819)

adlı əsərində vergi nəzəriyyəsini zövq, ləzzət nəzəriyyəsi kimi ifadə etdi. Əsas vergi nəzəriyyələri bitkin bir təlim kimi XVII əsrdən başlayaraq formalaşmışdır. Elə həmin dövrlərdə vergilərə sığorta mükaafatı kimi baxan nəzəriyyə də formalaşmağa başladı. Bu nəzəriyyənin müəllifləri fransız dövlət xadimi Adolf Tyer (1797-1877) və ingilis iqtisadçısı Jon Ramsey Mak Kulloh (1789-1864) idilər. Onların fikrincə vergilər hər hansı bir riskin yaranacağı təqdirdə vətəndaşların dövlətə ödədikləri sığorta ödənişidir. Vergilərin klassik nəzəriyyəsi daha yüksək nəzəri səviyyəyə malikdir və ingilis iqtisadçıları Adam Smit (1723-1790), David Rikardo (1772-1823) və onların ardıcılıları C.B.Sey, U.Petti və J.Millin elmi fəaliyyətləri ilə bağlıdır. Bu nəzəriyyənin tərəfdarları vergilərə hökumətin saxlanması üçün zəruri olan xərcləri təmin etməli olan dövlət gəlirlərinin bir növü kimi baxırdılar. D.Rikardo (1772-1823), U.Petti (1623-1687), C.B.Sey (1767-1812), J.Mill (1773-1836) iqtisadiyyata tələbin təklifi doğurduğu dayanıqlı və özü-özünü tənzimləyən bir sistem kimi baxırdılar. İngilis iqtisadçısı Con Meynard Keynsin (1883-1946) adı ilə bağlı olan Keyns nəzəriyyəsi klassik nəzəriyyənin tam əksidir. Bu nəzəriyyənin əsas qayəsi ondan ibarətdir ki, vergilər iqtisadiyyatı tənzimləyən əsas alətdir. 1936-cı ildə yazdığı “Məşğulluq, faiz və pulların ümumi nəzəriyyəsi” kitabında Keyns göstərirdi ki, progressiv vergi sistemi istehsalçını investisiya sahəsində riskli qərarlar qəbul etmək üçün stimullaşdırmalıdır. Keyns nəzəriyyəsinə görə vergilər dövlət tənzimlənməsi sistemində mühüm

rol oynamalıdır. 1950-ci illərdə Çikaqo Universitetinin professoru Milton Fridman (1912-2006) tərəfindən irəli sürülən monetarizm vergi nəzəriyyəsi pulun kəmiyyət nəzəriyyəsinə əsaslanırdı. Ötən əsrin 80-ci illərində amerikalı alimlər M.Berns, Q.Stayn və A.Laffer tərəfindən işlənib hazırlanmış təklif iqtisadiyyatı nəzəriyyəsində vergilərə iqtisadi inkişafın və tənzimləmənin əsas amillərindən biri kimi baxılır. Bu nəzəriyyəyə görə vergitutma səviyyəsinin yüksək olması sahibkarlıq və investisiya fəallığına mənfi təsir göstərir, bu isə son nəticədə vergi ödənişlərinin azalmasına gətirib çıxarır. Vergitutmanın progressivliyi və büdcə gəlirləri arasındakı kəmiyyət asılılığının parabolik əyrisini quraraq, A.Laffer belə bir nəticəyə gəldi ki, vergilərin azaldılması investisiya fəallığına müsbət təsir göstərir (5).

Dövlətin vergi siyasəti məhsuldar qüvvələrin inkişafına və onun ölkədə səmərəli yerləşdirilməsinə kömək edir. Dövlətin vergi siyasəti eyni zamanda başqa ölkələrlə xarici-iqtisadi əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə, birgə tədbirlərin keçirilməsinə zəmin yaradır. Vergi siyasətini həyata keçirmək üçün maliyyə mexanizmindən istifadə olunur. Bu mexanizm maliyyə münasibətlərinin, üsullarının məcmusundan ibarətdir və həmin üsullar iqtisadi və sosial inkişafa zəmin yaratmaq üçün istifadə olunur. Maliyyə mexanizminə ayrı-ayrı forma və üsullar daxil olmaqla onun strukturu çox mürəkkəbdir. Maliyyə qarşılıqlı əlaqələrin çoxluğu mexanizminin forma və üsullarını qabaqcadan müəyyən edir. Vergi siyasəti iqtisadi inkişaf siyasətini reallaş-

dırmalıdır. Dövlət sahibkarlar üçün minimal vergi dərəcələri təyin etməklə vergi yükünü yumşaldır və öz xərclərini - ilk növbədə sosial proqramlara yönəldilən məsrəfləri azaldır. Vergi siyasətinin hər bir subyektə vergi qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş səlahiyyətlər çərçivəsində vergi müstəqilliyinə malikdir. Vergi siyasəti həyata keçirilən zaman dövlətin iqtisadiyyatın tənzimlənməsində iştirakı vergi dərəcələri, vergi güzəştləri, vergi bazası və bir sıra digər vergi alətlərinin köməyi ilə təmin edilir. Bu zaman dövlət vergi alətlərindən istifadənin birbaşa və dolaylı metodlarından istifadə edir. Tənzimləmə və stimullaşdırma proseslərinə dövlətin birbaşa təsirinin xarakterik nümunəsi kimi vergi güzəştlərindən istifadə etməklə vergidən tam və yaxud qismən azad etməni misal göstərmək olar. Ayrı-ayrı vergi növləri üzrə vergidən azad etmə dövlət tərəfindən iqtisadiyyatın yeni sahələrinin və ya fəaliyyət növlərinin inkişaf etdirilməsi, eyni zamanda ölkənin regionlarına investisiya qoyuluşlarının stimullaşdırılması üçün tətbiq olunur. Bir sıra iqtisadçıların fikrincə vergi siyasəti iqtisadiyyatı tənzimləmənin bilavasitə mexanizmlərindəndir (7).

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində vergi-qoyma metodu istehsal subyektlərinə stimullaşdırıcı metodlarla təsir göstərir, yəni istehsalın inkişafı stimullaşdırılır, onun artım tempi yüksəlir, beləliklə istehsal tənzimlənir. Bu metod müasir dövrdə bütün sivil ölkələrin tətbiq etdikləri, İqtisadi qanunlara əsaslanan qüdrətli bir metoddur. İqtisadiyyatın vergiqoyma (yaxud vergilər) metodu ilə tənzimlənməsi dövlətin maliyyə siyasətinin mühüm

bir hissəsi olan vergi siyasəti vasitəsilə həyata keçirilir: cəmiyyət üçün faydalı olan sahələr stimullaşdırılır, dövrü keçmiş, yaxud zərərli olan sahələrin inkişafı isə ləngidilir, çətinləşdirilir (məsələn, cəmiyyət üçün az faydalı olan istehsal sahələri kimi). Başqa sözlə, bir halda vergilərin həcmi (yükü) azaldılır, imtiyazlar tətbiq olunur, digər halda isə onun həcmi artırılır, dərəcəsi yüksəlir. Məsələn, hazırda bazar iqtisadiyyatı sistemində keçməkdə olan ölkəmizdə sahibkarlıq işi ilə məşğul olanlara istər vergi, istərsə də bank kreditlərinin verilməsində bir sıra güzəştlər edilir, bu yeni sistemin inkişafı stimullaşdırılır. Bu indiki iqtisadi siyasətimizin ən zəruri cəhətlərindəndir. Vergilər vasitəsilə iqtisadiyyata tənzimləyici təsir göstərməyi dövlət istər büdcə vasitəsilə, istərsə də bilavasitə istehsalda təsirlər göstərmək yolu ilə reallaşdırır. “Vergiqoyma maliyyə – büdcə münasibətlərində yenidən bölgü sahəsi kimi nəticə etibarilə iqtisadi stimulaşdırıcı təsiri daşıyaraq tənzimləyici təsiri malikdir. Əlbəttə fiskal funksiyada da meydana stimullaşdırıcı əsaslar vardır” (2).

İqtisadiyyatın tənzimlənməsində dövlət tərəfindən həyata keçirilən üsullar, əslində dövlətin iqtisadi həyata təsir dərəcəsini müəyyən etməlidir. Belə bir tənzimləmə sistemi olmadan bazar münasibətlərinin formalaşmasına yönəlmiş fəaliyyət istiqamətlərini səmərəli şəkildə əlaqələndirmək mümkün deyil. İqtisadiyyatın normal inkişafı onun dövlət tərəfindən dürüst tənzimlənməsindən çox asılıdır. İqtisadiyyatın maksimum səviyyədə liberallaşdırılması belə dövlətin iqtisadi proseslərin idarə edilməsində işti-

rak etmir. Əksinə, hər bir dövlətin maraqları və mənafeyləri onun ictimai həyatın bütün dairələrinə müdaxiləsini zəruri edir. Ancaq bu zaman müəyyən hədd gözlənilməlidir. Belə ki, əgər iqtisadiyyat həddən artıq dövlət tərəfindən inhisara alınarsa, təsərrüfat subyektlərinin məsuliyyət hissi və onların daha yüksək nəticələr əldə etmək marağı azalar ki, bu da son nəticədə iqtisadi inkişafa mənfi təsir göstərə bilər. İqtisadiyyatın tənzimlənməsində vergilərin həyata keçirdiyi funksiyalar xüsusi əhəmiyyət kəsb edir və onların mahiyyəti də bu funksiyalarla izah olunur. Bu nöqtəyi nəzərdən vergilərin aşağıdakı 5 əsas funksiyasını yerinə yetirir: fiskal funksiya; bölüşdürücü funksiya; tənzimləyici funksiya; inteqrasiyaedici funksiya; nəzarətedici funksiya.

Fiskal funksiya vergilərin əzəli funksiyasıdır və vergiqoyma nəzəriyyəsində kifayət qədər öyrənilmişdir. Bütün tədqiqatçılar tərəfindən bu funksiya konkret şəxslərin və təsərrüfat subyektlərinin gəlirlərinin bir hissəsini dövlət xeyrinə özgəninkilləşdirilməsi kimi şərh edilir. Fiskal siyasət dövlət xərcləri və vergi ilə bağlı olan sistemdir. Bu siyasət xeyli dərəcədə hökumət xərclərinin, yəni dövlətin idarə və orqanlarının, institutlarının saxlanması və s. dinamikasından asılıdır. Yerdə qalan funksiyalar isə fiskal funksiyanın bir növ törəmələridir. Dövlətin əmtəə və xidmətlərin alışı təşkil etməsi həm dövlətin zəruri tələbatını ödəyir, həm də bazarın tənzimlənməsinə xidmət edir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində verginin bir sıra xüsusiyyətləri var. Onlardan biri tənzimləmə funksiyasıdır. Ölkənin iqtisadi vəziyyətindən və iqtisadi inkişafın müəyyən mərhələsində dövlətin

prioritet hesab etdiyi məqsədlərdən asılı olaraq vergi siyasətinin həyata keçirilməsi üçün müxtəlif metodlardan istifadə olunur. Vergi siyasəti dövlətin iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsi olmaqla onun həyata keçirilməsinin forma və metodlarından əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Vergi siyasətinin iqtisadi inkişafa təsirini daha da artırmaq üçün onu elmi cəhətdən əsaslandırmaq tələb olunur və ancaq elmi yanaşma vergi siyasətinin nisbi müstəqilliyini möhkəmlədə bilər. Təcrübə sübut edir ki, vergi siyasətinin iqtisadiyyatdan ayrılması ciddi çətinliklərə səbəb olur. Vergi siyasətinin təşkilinə elmi yanaşma, onun bütün faktorlarının öyrənilməsi həmin siyasətin qanunauyğunluğunu təmin edir. Bu qanunauyğunluqların nəzərə alınması iqtisadiyyatda uğurlu nəticələrin reallaşmasına səbəb olur (3). Dövlət vergilər vasitəsilə müəssisələr və vətəndaşların maliyyə təsərrüfat fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirir. Bu nəzarət vasitəsi ilə dövlət büdcəsinə və vergi sisteminə bu və ya digər düzəlişləri edilməsi zərurəti müəyyənləşdirir. Dövlət vergi güzəştləri sistemindən, vergi sanksiyalarından istifadə etməklə təsərrüfat fəaliyyətinə həm stimullaşdırıcı, həm də məhdudlaşdırıcı təsir göstərə bilər.

Vergi mexanizmi vergitutmanın idarə edilməsinin təşkilati-hüquqi forma və üsullarının məcmusudur. Dövlət bu mexanizmə vergi qanunvericiliyi vasitəsi ilə hüquqi forma verir. Vergi mexanizminin yaradılması aşağıdakı mərhələlərindən ibarət olan ardıcıl prosesdir: vergi mexanizminin işlənilib hazırlanması, yəni müasir mərhələdə vergi siyasətinin məqsəd və vəzifələrinin yerinə yetirilməsini

təmin edən vergi münasibətlərinin müəyyən edilməsi; vergi mexanizminin praktiki tətbiqi; vergi münasibətlərinin müəyyən edilmiş forma və üsullarına əməl edilməsinin yoxlanılması, informasiyanın yığılması, vergi mexanizminin fəaliyyətinin müsbət və mənfi cəhətlərinin aşkar edilməsi üçün nəzarət tədbirlərinin həyata keçirilməsi; mövcud vergi sisteminin təhlili, onun qiymətləndirilməsi və vergi mexanizminin təkmilləşdirilməsi üzrə təkliflərin işlənilib hazırlanması. Vergi mexanizmi vergi münasibətlərinin təşkilinin yalnız forma və üsullarını deyil, həm də onların kəmiyyət və keyfiyyətinin müəyyən edilməsi üsullarını özündə birləşdirir. Vergi dərəcəsi, vergi güzəştinin həcmi, ümumi daxili məhsulun vergilər vasitəsi ilə büdcəyə alınan hissəsi, vergilərin yığım səviyyəsi və s. kəmiyyət parametrlərinə malik olan vergi mexanizmi elementlərinə aiddirlər. Vergi tənzimlənməsinin səmərəliliyi, cəmiyyətin iqtisadi inkişafına, investisiya siyasətinin həyata keçirilməsinə vergilərin təsiri və s. isə keyfiyyət parametrlərinə malik olan vergi mexanizmi alətlərinə aiddirlər. Vergi mexanizmi vergi nəzəriyyəsinin bu anlayışı iqtisadi kateqoriya kimi şərh edən bir sahəsidir. Vergi mexanizmi prosesi zamanı yaranan münasibətləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar: hüquqi tənzimləmə və reqlamentləşdirmə; vergi planlaşdırması və proqnozlaşdırması; vergitutmanın idarə edilməsi; vergi nəzarəti (4).

Vergi mexanizminin təkmilləşdirilməsi zamanı yekun olaraq aşağıda göstərilənlərin nəzərə alınması lazımdır: vergilərin könüllü ödənilməsi sisteminin genişləndirilməsi, bu məqsədlə müasir

İqtisadi münasibətlər şəraitində bizneslə tərəfdaşlıq və partnyorluq münasibətlərinin qurulması hazırda vergi orqanlarının fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindəndir; vergilərin məcburi yığılmasından könüllü ödəniş sisteminə keçidi təmin etmək üçün müvafiq tədbirlərin görülməsi; vergilərin könüllü ödəniş sisteminin inkişaf etdirilməsinin, vergi mədəniyyətinin yüksəldilməsinin, vergi ödəyiciləri ilə vergi orqanları arasında münasibətlərin sivil və şəffaf əsasda qurulmasının, qarşılıqlı etimad mühitinin formalaşdırılması; vergi inzibətçiliyinin qurulması, sabit qanunvericiliyin formalaşdırılması, vergi öhdəlikləri və onların icrası sisteminin şəffaflığı,

səmərəli appelyasiya sisteminin mövcudluğu, sahibkarlığın inkişafını dəstəkləyən vergi siyasətinin həyata keçirilməsi, vergi yükünün azaldılmasına yönələn vergi islahatları - bütün bunlar əlverişli biznes mühitinin formalaşması; vergi sisteminin və inzibətçiliyinin rəqabətqabiliyyətliliyinə nail olunması üçün vergi xidmətində mütərəqqi beynəlxalq təcrübənin tətbiqi məsələləri .

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Kəlbəyev Y.A. Fiskal siyasət və milli iqtisadiyyatın tənzimlənməsi problemləri. Monoqrafiya. Bakı: "Elm", 2005, s.6
2. Şəkəreliyev A. Dövlətin iqtisadi siyasəti: reallıqlar və perspektivlər (monoqrafiya) Bakı: "İqtisad Universiteti", 2009., s.175
3. Rzayev P. İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsində vergi siyasətinin rolu. // AZƏRBAYCANIN VERGİ JURNALI. 1/2012. S.88
4. Rzayev P. Biznes mühitinin formalaşmasında vergi mexanizmlərinin rolu // AZƏRBAYCANIN VERGİ JURNALI. 4/2012. S.84
5. Rzayev P.Q. İqtisadiyyatın vergi tənzimlənməsi mexanizminin stimullaşdırıcı rolunun artırılması istiqamətləri. Monoqrafiya. Bakı: "İqtisad Universiteti" Nəşriyyatı, 2013, s.13-16
6. Ходов Л.Г. Налоги и налоговое регулирование экономики. М. ТЕИС. 2003, С. 13
7. Пансков Владимир Георгиевич. Налоги и налогообложение: теория и практика. М. Юрайт, 2011 г, с.81

ФАРИД МИРТАХИР оғлу **БАБАЕВ**,
Бакинский Государственный Университет
докторант кафедры Экономика и Управление
e-mail: farid.babayev@jti.com

УДК: 336.1, 336.22

ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕХАНИЗМОВ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ В ГОСУДАРСТВЕННОМ РЕГУЛИРОВАНИИ ЭКОНОМИКИ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются основы использования механизмов налоговой системы в регулировании экономики государством. Здесь изучаются теоретические и практические аспекты с развитием и характеристикой налоговой системы. Также внимание уделяется совершенствованию и правильному использованию налоговых механизмов.

Ключевые слова: *экономическое регулирование, механизмы налогообложения, принципы, практические аспекты*

Мəqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 07.12.2015
Redaksiya heyətinin 21.12.2015 tarixli qərarı ilə çapa tövsiyə edilmişdir
Rəyçi: i.f.d. S.E.Əhmədova

ВАЛИЮЛЛА БЕЙДУЛЛА *оглу* **ДЖАФАРОВ**,
Бакинский Государственный Университет
доцент кафедры Дипломатия и Современных
интеграционных процессов
e-mail: vali.jafarov@gmail.com

УДК: 327

“ТРУБОПРОВОДНОЕ ПРОСТРАНСТВО” КАК ГЕПОЛИТИЧЕСКИЙ ФАКТОР В СОВРЕМЕННЫХ МИРОВЫХ ПРОЦЕССАХ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается значимость трубопроводных поставок, теоретические и геополитические аспекты энергетического и водного сотрудничества государств, раскрывается их суть, методы и средства реализации. Объясняется суть термина “трубопроводное пространство” и раскрывается его значение в как геополитический феномен и как способ транспортировки ресурсов между поставщиком и потребителем. Автор, рассматривая общность интересов государств поставщиков, потребителей и транзиторов, делает выводы о геополитической сущности “пространстве в пространстве”

Ключевые слова: *внешняя энергетическая политика; национальная безопасность, энергетическая дипломатия, геополитика нефти, торговля ресурсами, “трубопроводное пространство”, политические аспекты энергетики мировая геополитическая картина*

Энергоресурсы и дипломатия нового времени

В современном глобализирующемся, то есть становящемся все более взаимосвязанном мире взаимосвязь трубопроводного транспорта и **геополитики** многократно усиливается. Это объясняется множеством причин, среди которых особое внимание требует нарастающий рост мирового энергопотребления, который сопровождается ростом спроса на энергоресурсы,

дефицит пресной воды. “Комплексная взаимозависимость” (определение Р. Кохэна и Дж. Ная), предполагающая множественность параметров, а также наличие глобальных проблем, обусловила необходимость согласованности действий различных участников на международной арене для осуществления сотрудничества, вследствие чего во второй половине XX в. решение международных проблем объективно стало главной функцией дипломатии.

С наступлением в новую фазу развития системы международных отношений государства стремятся расширять свое влияние в различных направлениях жизнедеятельности. История свидетельствует тому, что мировая торговля в различные периоды отдавала преимущества различным видам ресурсов: цветные металлы, уголь, лес и др. Энергетическая проблематика буквально на глазах превратилась в одну из доминирующих в политологических дискуссиях современности. Ныне все чаще и чаще можно встретить такие выражения, как “геополитика нефти” или “газовая геополитика”.

По объективным причинам в конце XX века пальма первенства среди энергоресурсов перешла к нефти. В последние два десятилетия параллельно растет доля природного газа в мировом энергопотреблении. Нынешний синдром об обеспечении национальной безопасности первым долгом связан с энергополитикой каждого государства. Совсем не случайно, что взоры государств, испытывающие потребность в энергоносителях, концентрируются вокруг государств, которые располагают богатыми запасами природных ресурсов. Торговля ресурсами - это закономерный процесс, имеющий древние истоки. Современным и модным, к тому же чрезмерно скоростным и дорогим способом доставки этих ресурсов в адрес потребителя становятся трубопроводы, которые стали предметом сотрудничества, экономической выгоды, безопасности и конкуренции одновременно.

Геополитическая природа “трубопроводного пространства”

На карте мира сегодня привлекает внимания настоящая паутина трубопроводных (нефти, газа и воды) сетей, введенных в строй в последние два десятилетия. В результате чего образованы “трубопроводные пространства”, природа которых недостаточно изучена в теории международных отношений и в конфликтологии. Неоспоримым считается единственный факт о том, что любое трансграничное взаимодействие, в том числе и “трубопроводные пространства” не может существовать без норм и принципов международного права, которые вступают в роли барометра по ту сторону любой границы.

Ученые с большим опозданием, наконец, решили поставить точку в признании “трубопроводного права” как самостоятельной подотраслью транспортного права и как самостоятельного научного направления, самостоятельной учебной дисциплины. Считается что, такая решительность ученых поможет в дальнейшем изменить ракурс взглядов на проблему о “трубопроводном пространстве”.

Немецкий ученый Карл Шмидт первым ввел понятие “Большого пространства” в геополитику. В основе “Большого пространства” (Großraum) по К.Шмидту лежит объединение нескольких держав в единый стратегический блок. Он считал принцип имперской интеграции логическим и естественным человеческим стремлением к синтезу. Большое пространство находится под господством государства

имеющего идею-силу. В качестве примера Большого пространства он рассматривал Северную и Южную Америку, объединенную “доктриной Монро”. На наш взгляд именно этот момент создает предпосылку, чтобы признавать субъектов - участников нефтяных, газовых и водных трубопроводов в качестве стратегических блоков, преследующих массу интересов, свойственных государствам в целом.

Трубопроводы можно рассматривать как специфическую разновидность пространства, где экономические, политические и гуманитарные цели, государств (поставщиков транзисторов и потребителей) создают довольно сложный механизм международной деятельности. (7.стр..45) Трубопроводы как бы, образуют “пространство в пространстве”, имеющее различные величины протяженности и численность участников. Главным субъектом и первым звеном в реализации стратегии “Большого Каспия” стал Азербайджан, запустивший в обход России нефтепровод “Баку-Тбилиси-Джейхан” (БТД) и южнокавказский газопровод “Баку-Тбилиси-Эрзерум” (БТЭ). Трубопроводы должны стать связующим звеном единых трансстрановых трубопроводов, к которым предполагается добавить центральноазиатские углеводородные ресурсы (казахстанскую нефть и туркменский газ) и транзитный трубопровод из Турции в Евросоюз. Нефтепровод Баку-Тбилиси-Джейхан (протяженность протяженностью 1770 километров) и “Баку-Тбилиси-Эрзерум” (БТЭ), как “трубопроводные про-

странства” включают три государства: Азербайджан-Грузию-Турцию. (10.стр.78) Транснациональный газопровод “Ямал — Европа” протяженностью 2 тысячи километров, поставляющий российский газ в Западную Европу, проходит по территории четырех стран — России, Белоруссии, Польши и Германии. Названный экспортный коридор(пространство) заметно повысил гибкость и надежность взаимовыгодных экономических связей между этими странами, хотя Россия не входит в так называемое “большое пространство” Европейский союз (ЕС). Самым грандиозным считается ныне газопровод “Туркмения - Китай”, образующий “трубопроводное пространство” Туркменистан, Узбекистан Казахстан-Китай с протяженностью 7 тыс.км. Учитывая наличие трубопроводов и планируемых будущих проектов, теперь Центральную Азию в переносном значении называют “трубостаном”.

Включенность всех государств в процессы глобализации и международной регионализации требуют нового осмысления фактора пространства в настоящем и будущем, “Пространство”, как известно, является ключевой категорией геополитики. Важным элементом любого пространства являются границы, отделяющие его от других пространств. Границы могут иметь формальные – государственные, и неформальные - зоны обслуживания, тяготения, влияния.

Однако, в последние годы в широкий оборот вошли такие сочетания, как “экономическое пространство”,

“геополитическое пространство”, “образовательное пространство”, “культурное пространство” и т.д. С учетом современных реалий, когда формирование “нового мирового порядка” роль трубопроводной конкуренции (“трубопроводная война”) приобретает особую актуальность, паспортизация термина “трубопроводное пространство” не должен вызывать абсолютно никаких сомнений. “Трубопроводное пространство” - феномен доброго соседства с близкими и дальними зарубежными государствами, базирующийся на собственных, непересекающихся интересах каждого.

Специфика “трубопроводное пространство” в системе трансграничного сотрудничества заключается в том, что акторами выступают только государства, хозяева собственных территорий. Получается, что границы условно разделяют единые или близкие в этнокультурном отношении народы, а в рамках “трубопроводного пространства” создается предпосылки для широкомаштабного и эффективного сотрудничества. “Трубопроводное пространство” одновременно и сфера совместного исполнения общегосударственных функций – транспортных, охраны границ и обеспечения защиты национального экономического пространства, предотвращения и ликвидации последствий стихийных бедствий и т.д. В данном случае понятие центр-периферия не имеет право на существование, Следует подчеркнуть, что государства, входящие в конкретное пространство, могут решать и геополитические зада-

чи, частично распространять свое экономическое и политическое влияние на другие страны. При этом создается некое ложное представление о том, что в данном случае все рычаги принадлежат тому, кто находится в стартовой точке. Характерной чертой международных отношений является взаимность, и поэтому надеется на односторонний успех внутри “трубопроводного пространства” не подтверждена ни теорией и не практикой. Всякие формы трансграничного взаимодействия, в конечном итоге характеризуются как парадокс “зависимость независимости” (термин Д.В.)

Диалог между производителями и потребителями

В современной дипломатии можно выделить ряд комплексов взаимоотношений в рамках “трубопроводного пространства”.

– между государствами – производителями и потребителями;

– между государствами – импортерами и экспортерами, а также со странами транзисторами.

– между потребляющими государствами;

– между ресурсопроизводящими государствами;

– между этими группами государств в рамках международных организаций;

В основном, в “трубопроводном пространстве” приплетаются интересы государств-поставщиков ресурсов, государств-потребителей энергоресурсов и стран-транзитеров. В современных условиях развитие трубопроводных поставок привело к усилению влия-

ния энергетической составляющей не только на мировую экономику, но и на внешнюю и внутреннюю политику, геополитику и международные отношения. “Трубопроводного пространство” включает национально экономические пространства как минимум двух и более государств. Значит, в первом случае можно судить о факторе “малой интеграции”, а в другом “большой интеграции”. Концепция “пространственного расширения” Фридриха Ратцеля служит базовой для интерпретации интеграционных процессов. (5.стр.47) Тяготение к расширению продиктовано интересами и потребностями всех участников “трубопроводного пространства”. Примером тому, может стать трансанатолийский газопровод (ТАНАП) участником которого являются Азербайджан, Турция и Особо актуальным в этом плане является проектируемый транскаспийский трубопровод (ТКТ) по доставке Туркменского газа в Европу. (1) В ближайшие годы проект Туркменистан –Иран –Пакистан –Индия (ТАПИ) может стать реальностью.

В XIX веке, по мнению Ф.Ратцеля, величие государства начиналось с 5 млн. кв. км национального пространства. Измерением величия “трубопроводного пространства” служит, однако, не объем географической величины, скорее всего, протяженность в пространстве и численность акторов. В этом смысле Существующая в теории международных отношений гипотеза о том, что пространственные границы государств многократно широки от ре-

альных границ, фактически не подлежит сомнению.

Воды хватит не всем.

Вода как жизненно важный ресурс, необходимый для функционирования современного промышленно-технологического общества. Все больше становится важнейшим фактором современной геополитики. Не исключено, что через какое-то время в обиход политиков и экспертов прочно войдет термин *архитектура водоводов* (“трубопроводное пространство”) – по аналогии с газо- и нефтепроводами. По прогнозам экспертов, уже в ближайшие 10 лет острую нехватку воды испытают около 2 млрд. человек по всему миру. Дефицит грозит более чем 40% населения планеты, включая наиболее проблемные регионы: Северную Африку, Ближний Восток и Юго-Восточную Азию. Тревожные цифры, связанные с нехваткой воды уже сегодня, перекачку (точнее - продажу) воды делает очень прибыльной отраслью экономики.

В определенной степени борьба за водные ресурсы напоминает историю соперничества за нефть и газ, разделяя страны на те, которые владеют этим ресурсом, и те, которые его импортируют. Единственное отличие заключается в том, что если в случае с нефтью и газом можно вести речь об альтернативных маршрутах поставки или источниках сырья, то в отношении водных Воду можно транспортировать самыми различными средствами и способами. Преследуя определенные экономические, политические и гуманитарные цели, государства создают довольно

сложный механизм общения с внешним миром, Турция предложила проект *Трубопровод мира* - строительство крупного водовода по подаче воды рек Джейхан и Сейхан в засушливые страны Ближнего Востока – Сирию, Иорданию, Израиль и страны Персидского залива. Договоренность об экспорте водных ресурсов, которая обсуждалась не один год, была все же достигнута. Даже Армения, без учета принципов водоиспользования трансграничных рек, предложила прокладку трубопровода по транспортировке воды из реки

Арак по территории Ирана до реки Гарун, далее в Катар.(4) Так что, водные ресурсы, становящиеся международным товаром, в наступившем веке по стоимости могут сравниться или превысить стоимость углеводородного сырья – нефти. Однако, сегодня общими принципами и едиными для всех стран принципами межгосударственного вододелия не существует. Расширение сети трубопроводов по транспортировке воды также будет способствовать формированию “трубопроводных пространств”.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Дергачев В. - Многопартнерская геополитика Турции. Вестник аналитики, 2010, № 3. <http://www.isoa.ru/index.php>
2. Ирхин А.- Будущее международных отношений. newworldsystems.ru/blog/geopolitics/49.html
3. Макарычев А. - “Игры понятий”: новая “геометрия регионализма” в европейском контексте, “Международные процессы”, № 3, 2003, с. 70-72.
4. Мосаки Н.З. “Иран в водной геополитике региона” [.www.iimes.ru/rus/stat/2007/09-07-07b.htm](http://www.iimes.ru/rus/stat/2007/09-07-07b.htm)
5. Нартов Н.А. -Геополитика. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Единство, 2004. — 544 с.
6. Колосов В.А., Мироненко Н.С.- Геополитика и политическая география, “Аспект пресс”, М. 2001, с. 25.
7. Чернецка А.А. -Участие стран в международных проектах строительства трубопроводов - новый фактор геополитики государств // Право и политика, 2010, №4.-0,8 п.л.
8. Ширин С.- Фактор внешней среды в современной глобальной системе международных отношений // Международные процессы. Т. 3. 2005. № 3 (9). С. 180–184.
9. Жукова И.С.- энергетическая дипломатия и геополитика как составной элемент международного энергетического права. *Вестник ОГУ №3 (109)/ март 2010 с.51*
10. Жильцов С.С., Зонн. И.С. Каспийская трубопроводная геополитика. – М.: Восток–Запад, 2011. – 320 с.

VƏLİYULLA BEYDULLA oğlu CƏFƏROV,

Bakı Dövlət Universiteti

Diplomatiya və müasir integrasiya

prosesləri kafedrasının dosenti

e-mail: vali.jafarov@gmail.com

UOT: 327

“BORU KƏMƏRLƏRİ MƏKANI” MÜASİR DÜNYA PROSESLƏRİNDƏ GEOSİYASİ FAKTOR KİMİ

XÜLASƏ

Məqalədə müasir mərhələdə neft, qaz və suyun boru kəmərləri ilə nəqlinin nəzəri və geosiyasi aspektlərinə aydınlıq gətirilir. Müəllif “boru kəmərləri məkanı” terminini dövrüyyəyə gətirir və onun mənasının açıqlamasını verir. İstehsalçı və istehlakçı, eləcə də tranzit ölkələr arasında münasibətlərin qarşılıqlı faydalı prinsiplər üzərində, tərəflərin maraqları müstəvisində qurulması “məkan içində məkan” formalaşdırır.

Açar sözlər: *Xarici iqtisadi siyasət, milli təhlükəsizlik, enerji diplomatiyası, neft geosi-yasəti, sərvət ticarəti, “boru kəməri məkanı”, enerjinin siyasi aspektləri, dünyanın geosiyasi xəritəsi*

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 07.12.2015

Redaksiya heyətinin 21.12.2015 tarixli qərarı ilə çapa tövsiyə edilmişdir

Rəyçi: dos., s.e.f.d. K.C.Məmmədov

ENGLISH VERSION

**Journal of
Economics and Political Sciences**

No. 1 (1) 2015

AMIL MAMMADALI oglu MAHARRAMOV,
Baku State University
The chief of the department of Economics
and Management of the
prof. d.e.s
e-mail: amagerramov@gmail.com

ANAR ELDAR oglu MANSUROV,
Baku State University
The doctorate of the department of Economics
and Management
e-mail: anar.mansurov@gmail.com

UDC: 338.45

SITUATION OF THE INDUSTRY SECTOR IN AZERBAIJAN

SUMMARY

The article analyzed the current situation of the industrial sector. The history of the development of the industry, opportunities and resources have studied various aspects of the article. With regard to industrial policy pursued by the country's leadership and industry to accelerate the development of policy proposals to be analyzed.

Keywords: *industrial sector, opportunity and resources, industrial policy and development*

Industrial sector is one of the sectors, which has particular importance in the development of each country. So that, the development of the industry affects the macro-economic indicators of country as well as shows itself in the issues of economic security and national well-being. However, it should be noted that, currently, the world economy is experiencing a deep economic crisis. To overcome this situation and to focus on the development of the industry that is considered a real sector for development of the economy cannot be taken in the

second plan. Because a large part of the product of the consumption is made in the industry. The need to develop industry brings a number of concepts once again in the post-industrial era (6). For example, the industrial districts can be mentioned among them. "Industrial District" as a special territorial division is planned as additional mechanism mainly on the development of small and medium enterprises. These areas are intended for the development of small and medium-sized enterprises but in some cases the size of their territory are close to the size of the areas of industrial

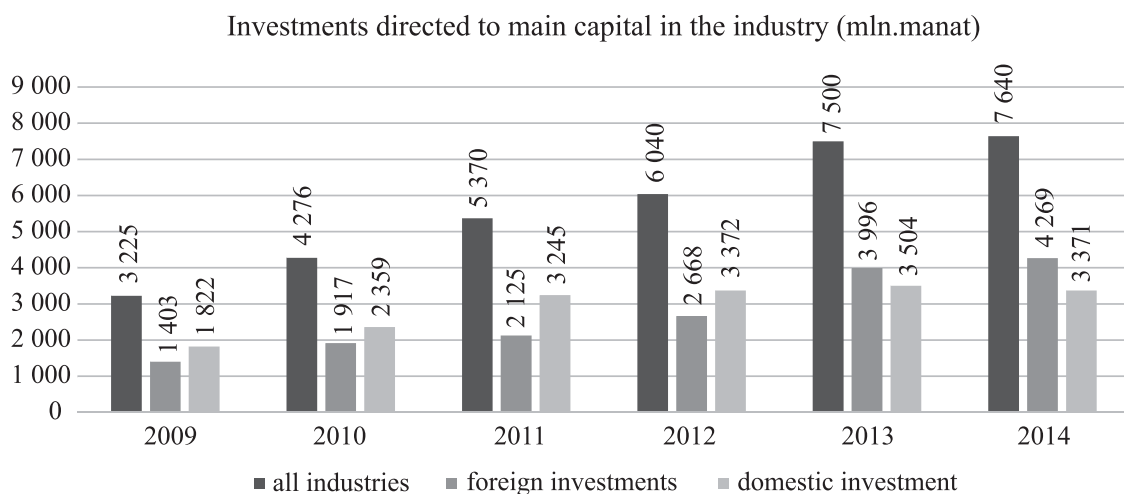
parks (hundreds of hectares). But in most cases the area of industrial district ranges 5-80(3). Of course, the changes in the world economy and economic policy are taken into consideration in the policy conducted by Azerbaijani government. In order to development of the industry the year of 2014 was declared the Year of the industry by the President of the Republic of Azerbaijan. According to a decree, beginning from 70-80 of the last century in Azerbaijan industrialization policy was carried out on a large scale, hundreds of industrial enterprises were built, strong potential was created in this area. In the last decade as in all sectors of the economy, it has been made in the development of industry, industrial production increased by 2.7 percent. During this period numerous

projects has been carrying out for the creation of competition-capable modern industrial areas, improvement of industrial infrastructure, new jobs were created, the country's industry has entered a new stage of development. At this stage, taking into consideration modern challenges and new initiatives, the implementation of a number of events, as well the involvement of the existing natural and economic resources, the creation of traditional industrial areas, also new priority production areas, industrial parks, strengthen the industrial capacity, to form capacities to ensure the development of the industry based on innovation is necessary to diversify non-oil sector and modernization of industry (4).

Table 1.

Macro-economic indicators for the industry

	2010	2011	2012	2013	2014
Additional value, at current prices, million manat	21,942	28,011	27,073	26,442	24,471
Total profit, at current prices, million manat	20,743	26,476	25,319	24,440	22,494
Net profit, at current prices, million manat	20,008	25,277	24,490	23,554	21,604
The average annual number of employees, thousand men	181,8	176,7	181,0	197,2	197,2
Average monthly nominal wages, manat	451,8	518,6	590,1	630,8	694,8
Fixed Assets (end of year), million manat	37,165	41,952	46,769	53,529	61,801
Investment in fixed assets, million manat	4,276	5,370	6,040	7,500	7,640

Diagram 1.

From Figure 1, we see that In 2014 compared to 2013, an increase was observed investments in fixed capital

for the entire industry, as well as foreign capital investments

Table 2.

Indices of industrial production (By types of economic activity), percentage

	2010=100			
	2011	2012	2013	2014
All industries	95.0	92.8	94.5	93.8
Mining	91.6	87.8	88.4	86.5
Crude oil and natural gas production	90.5	86.4	86.7	84.6
Production of metal ores	99.9	88.1	85.8	103.0
Production of stone, sand, gravel, salt and other mining industry products	119.9	117.0	84.8	82.2
Services to mining sector	138.9	151.8	176.7	184.0
Processing industry	107.1	112.9	119.4	122.0
Production of food products	103.8	107.0	112.1	114.3
Beverage production	100.0	110.0	123.8	136.3

Production of tobacco products	92.8	79.6	56.4	93.2
Textile industry	114.8	183.9	140.1	147.4
Clothing production	152.5	180.7	164.3	221.0
Production of leather and leather products, shoes	63.4	95.1	88.7	52.3
Woodworking and wood products	108.8	70.7	64.8	198.2
Production of paper and paperboard	395.9	164.3	152.5	129.6
Polygraph activity	119.4	212.1	281.7	223.7
Production of refined petroleum products	100.9	96.4	102.3	94.1
Chemical industry	122.4	99.5	118.9	153.3
Production of pharmaceutical products	83.7	80.9	91.2	115.9
Production of rubber and plastic products	118.8	159.3	168.4	117.4
Production of construction materials	103.9	121.4	146.9	183.0
Metallurgy industry	189.9	220.1	223.4	239.3
Production of fabricated metal products, except machinery and equipment	96.1	136.7	78.1	81.2
Production of computers and other electronic equipment	128.2	166.9	129.8	88.0
Production of electrical equipment	72.9	124.7	121.3	136.3
Production of machinery and equipment	125.3	89.8	114.3	101.7
Production of Cars and trailers	93.9	26.1	33.6	53.2
Production of other transport equipment	104.8	129.7	301.6	10.3d
Production of furniture	134.2	289.6	306.7	328.2
Production of jewelry, music, sports and medical equipment	101.9	84.5	117.6	126.9
Installation and repair of machinery and equipment	142.3	198.1	261.1	367.1
Production, distribution and supply of electricity, gas and steam	108.4	121.1	125.0	132.8
Water supply, waste treatment and disposal	112.0	113.5	126.7	135.1

The above-mentioned statistics reflect the changes in the industrial sector. Their analysis shows that industrial production decreased by 0.7 percent compared to 2013 and reached 31.9 billion, it is produced 69.6 percent or 22.2 billion AZN in its mining sector, 24.0 percent, or 7.6 billion AZN processing sector, 5.7 percent or 1.8 billion AZN, electricity, gas and steam production, distribution and supply section, 0.7 percent or 231.8 million AZN, water supply, waste treatment and processing sector. If we consider that to be seen in Table 2, production in the oil sector of the industry decreased by 2.4 percent, while non-oil sector increased by 6.9 percent. 41.9 million tons or 2.8 percent less crude oil, 18.7 billion cubic meters, or 4.9 percent more marketable gas were produced from mining section products. Production of food by 1.4 percent, beverages by 8.1 percent, clothing by 59.9 percent, production of textile industry by 1.9 percent 32.0 percent in the production of chemical products, construction materials by 22.2 percent, fabricated metal products by 6.2 percent, 11.0 percent and steel industry products, electrical equipment by 12.1 percent, 58.2 percent, cars and trailers, other transport equipment by 3.4 times, jewelry, music, sports and 80.9 percent of medical equipment, machinery and equipment installation and repair increased by 41.0 percent in the processing sector. In 2014, 21.9 billion kWh of electricity (6.3 percent more) were produced in the country's power plants (7).

The government depending on the development of the industrial sector of the

Republic made some predictions. As well as the main directions of the industry has been identified. One of the main objectives of the industrial policy will consist of creation of economic growth basis, development and updating of quality, system of reasonable and comprehensive measures aimed division of resource potential of the country in the areas of economy and within each field in order to form a competitive structure of the economy of country which cost-effective integrated into world economy. The country will continue the policy of industrialization and implementation of systematic and consistent measures towards speeding up the diversification of production and exports, the production of competitive, export-oriented, and innovative-based goods and technology will be the focus of this policy. In background of globalization of the world economy, reducing the dependence of Azerbaijan's economy on the oil sector, increasing complexity in the non-oil sector, fairly deep integration into the global economy, stimulating the production of environmentally friendly energy and resource-saving technologies, acting of different areas of the industry which agree with each other will be the center of attention(1). The legislative basis should be improved in order to ensure sustainable development of the industry, increase the competitiveness of industrial products, the development of the competitive environment in this area, stimulate protection of the internal market, improve the mechanisms of state support defined for the industrial activities and the development of the industrial

complex. One of the our objectives in order to achieve the development of the industry is to ensure action aimed achieving sustainable economic development of industrial enterprises, forwarding enterprises to export-oriented production, determining priority areas for the development of the industry and their development priority areas for the development of the industry, organizing a competitive industrial production, implementation of the provision of modern technology in manufacturing enterprises and improving the technological level of industry, increasing country's export potential, paying for imports through domestic production, increasing the level of utilization of scientific-technical capacity, improve the construction of to enhance the innovative activity. As in previous years, in the current period because of the measures taken efforts are continuing to achieve the targets set. However, these targets should consist of ensuring high-speed development of industry in the country, the large-scale enterprises, opening of new enterprises.

In regions, measures are being taken towards the establishment of industrial enterprises based on local raw materials in a qualitatively new level and the creation of new businesses. It also will encourage the use of innovative technologies in the areas of industrial enterprises; will create favorable conditions for the creation of specialized and general industrial estates, technology parks, implementation of measures aimed at expansion of infrastructure of industrial estates by economic regions.

Industrial issues is emphasis on national strategy of the Republic of Azerbaijan as stipulated by 2020. During the period covered by the concept oil and gas production, transportation and processing systems for construction, reconstruction and modernization are planned. The implementation of the project of "Shah Deniz-2" and the construction of Trans-Anatolian gas pipeline (TANAP) increase the status of Azerbaijan on gas supply to Europe in the near future. Within the development of economy based on clusters it is planned to build a complex consisting of oil, gas processing and petrochemical factories. The organization of the complex will enable the involvement the necessary investment, compliance of environmental standards, establishment of technological chain to produce of the final product, increase the competitiveness of the finished product, the expansion of the range and capacity of export. At the same time, investment activity of State Oil Company of Azerbaijan Republic will be increased, the necessary steps will be taken to its diversification, and the necessary steps will be taken to its diversification. It will serve to increase the role of reliability factor in the country's energy policy and to strengthen its integration ties with the global energy markets. Simultaneously, the involvement of the country's natural and economic resources to farm turnover will be expanded in order to develop non-oil sector and efficiency of their use will be risen. During the period covered by the concept the works will be planned for the implementation of stimulating measures in order to accelerate use of alternative

(renewable) energy sources, development of institutional environment, strengthening scientific-technical capacity, continue training specialists, educate energy consumers. In this area as well as projects implemented by the government, private sector participation will be encouraged in this process, alternative energy tariffs will be flexible adjustment.

Production, social and market infrastructure network will be created which contribute to the development of the non-oil sector and meeting modern requirements, use of modern forms of economy and management will be expanded. Measures will be implemented towards the establishment of the activity of industrial enterprises based on local raw materials in qualitatively new level and the creation of new businesses. During the period covered by the concept steel, oil and gas processing and petrochemical complexes, fertilizer, shipbuilding and cement plants will be built in the country. The aluminum industry will be developed, primary aluminum production will be increased, and the technological chain will be installed to the production of the final product with the participation of the private sector, the export potential this sector will be expanded. The application innovative technologies in industrial enterprises will be stimulated, specialized and general industrial estates will be set up. Forming the infrastructure of the industrial estate according to economic regions will be the main direction of the state investment

policy in order to the development of non-oil sector. In this respect, taking into account the economic potential of each region is the creation of special economic zones and the establishment of industrial parks (including the processing of petrochemical products in Sumgait, processing of household waste in Balakhany and industrial estates on the metal (aluminum) production in Ganja) are important steps. The development of non-traditional production sectors of the oil industry (chemical industry, metallurgy, mechanical engineering, electrical engineering, electronics, light industry, food industry, etc.) and increasing of export capabilities as well as the creation of new competitive industries is being supported. Stimulating mechanisms will be applied with the aim of intensify to attract local and foreign investment to the country's non-oil sector, investment cooperation between public and private sector will be developed in order to develop export-oriented non-oil sector.

This it can be said that measures are being taken towards the development of Azerbaijan industry; these measures should be investigated in the direction of industry, which has a stronger scientific basis and should be applied by found convenient ways of implementation of them. As a result, the country's dependence on the oil industry will decrease and the development of non-oil sector will become even more widespread.

REFERENCES:

8. Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il və gələnlə üç il üzrə iqtisadi və sosial inkişaf konsepsiyası və proqnoz göstəriciləri. Avqust – 2013-cü il, s.62

9. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir “AZƏRBAYCAN 2020: GƏLƏCƏYƏ BAXIŞ” İNKİŞAF KONSEPSİYASI, s.16-17

10. Sənaye məhəllələri haqqında May 2014, Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat və Sənaye nazirliyi, s. 2

11. 2014-cü ilin Azərbaycan Respublikasında “Sənaye ili” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. İlham Əliyev. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Bakı şəhəri, 10 yanvar 2014-cü il.

12. 2014-cü ildə ölkənin iqtisadi və sosial inkişafının makroiqtisadi göstəriciləri. <http://www.stat.gov.az/rss/view.php?newsid=2655>

13. Родионова И.А., Кокуйцева Т.В. Современные тенденции развития промышленности мира: Учебно-методическое пособие. – М.: Изд-во РУДН, 2012, 4

14. <http://www.stat.gov.az/source/industry/az/002.xls>

LACHIN VEZIR oglu ABISHLI,

Baku State University

*Associate professor of the department of Economics
and Management*

e-mail: abishli@gmail.com

IKRAM ISMAYIL oglu JABRAYILOV,

Baku State University

*Associate professor of the department of Economics
and Management*

e-mail: c.ikram84@gmail.com

UDC: 339.9:338.1; 339.9:330.34

REGIONAL INTEGRATION AS REMEDY FOR ECONOMIC CRISIS

SUMMARY

In this article we consider current situation and regional integration as a tool for economic recovery. The first part of the work is devoted to determination of the integration associations required for our study, their characteristics, and features. We consider examples of the EU and Mercosur. In the second and the third parts of the work we analyse a few selected countries included to the organisations after 2008. We investigate economic situation in the countries before their entering the integration organisations, immediately after their registration, and after a time required to adapt rules of the organisations (2-3 years). On the ground of the analysis, in the fourth part we draw conclusions on the steps and conditions required to overcome economic crisis with the help of regional integration.

Keywords: *integration, development, crisis, EU, Mercosur, criteria*

I. Introduction

The global economic crisis began in 2008 and is going on now with its rises, falls and trends. Different processes activated in the period of crisis and affected to different extents almost all countries of the world. Regional integration is one of

the processes. Enlargement of regional associations has been assuming very important since 2008. To illustrate that we can remember expansion of South-American Common Market (Mercosur), its negotiations on association with the Andean Community, and activation of

the North American Free Trade Area (NAFTA) to form a united integration group across the continent. The European Union also expanded its action field and brought into the fold Croatia, Bulgaria, and Romania. We should also stand out from other organisations the ASEAN and the APEC which were especially active at that period. At the same time, a number of other integration groups were created including the EEU (Russia, Kazakhstan, and Belarus) extended by Armenia and Kirghizia.

Thus, we can see as regional integration comes to the fore. On the other hand, it should be noted that the idea of regional integration as an aid for economic recovery dominates economic society [Butorina, 2012]. It is supposed that an individual country can not overcome economic crisis in the current environment of global market [Dion, 2004]. Some countries, such as Bulgaria and Romania, directly mentioned economic recovery as one of their integration goals as well as rising of their living standards from the lowest level on the continent. The processes are connected to the nature of the crisis covering global economy and not only separate countries [Glukharev, 2013]. Therefore, we need to form more than one market to overcome a crisis. The best way to do that is to integrate economies of one region. That is the reason why regional integration is especially intensified today.

In this article we consider current situation and regional integration as a tool for economic recovery. The first part of the work is devoted to determination of the integration associations required

for our study, their characteristics, and features. We consider examples of the EU and Mercosur. In the second and the third part of the work we analyse a few selected countries included to the organisations after 2008. We investigate economic situation in the countries before their entering the integration organisations, immediately after their registration, and after a time required to adapt rules of the organisations (2-3 years). On the ground of the analysis, in the fourth part we draw conclusions on the steps and conditions required to overcome economic crisis with the help of regional integration.

II. Crisis and Integration Processes

Discussions on the regional integration concept are growing at different levels in the wake of increasing importance of the question as well as the number of countries drafted into regional integration groups. Present-day researchers are agreed in many respects that a completely new system of international relations is being formed now and integration groups are leaders of the process [Balassa, 1961].

Scientific analysis of regional integration has been developing in two main ways up to the present time. Sociologists considered regional integration as a form of wealth (re)distribution, often coupled with adjustments to the welfare state due to increasing globalization [Lazarou, 2013]. This approach was shaped by influences of trade liberalization in the world and increase of countries' mutual dependence. Sociologists, mainly economists, still prefer the approach. On the other hand, regional integration was also studied by political experts. They concentrated on political and

institutional respects of regionalization. On the whole, they analyse the EU and note its super national nature which, in their opinion, connects different countries even more and creates close coordination of their political systems [Arbatova and Kokeyev, 2013].

The approach to regional integration changed due to the global economic crisis that was prepared in 2007 and began in 2008. At that moment different groups began to consider regional integration and overall integration process as an aid for economic recovery in an individual country. Global nature of the crisis made its overcoming difficult for an individual state. Countries understood that they should ensure economic recovery together with their regional partners at least. United Nations Secretary-General Ban Ki-moon noted in one of his talks that: “The processes of regional integration will strengthen trade relations and help to create more dynamic economic formations”. We could say that the approach took the main place in the global economy of the post-crisis era. At the same time, the countries included to different regional integration associations looked for a solution of their internal problems in regional cooperation. The President of the European Commission José Manuel Barroso mentioned that: “European integration was always meant to be, and will always need to be, a tool to help its member countries face the issues they cannot successfully face alone” [Barroso, 2014]. Therefore, advanced nations also employed the approach to integration as a tool that helps to withstand crises efficiently.

To perform a detailed survey of the question, we need to analyse economic conditions for the countries which intended to use integration to stabilise their internal economies. To do that we determined a few integration groups and the countries that created relations with them or entered the associations in the period of crisis in 2007-2008 and later. On the whole, scientific research on regional integration is mainly devoted to the European Union (EU) [Cameron 2010]. The European integration is taken as the example of creation and implementation of integration theories and considered as a model of general logic in regional integration. The EU is, in essence, a unique project as the countries of that region integrated their economics to one formation. Now the EU is virtually the only integration association reached the level of Common Market. Another important feature of the EU is creation and operation of super national institutions. It is this that, in scientists’ opinion, helps the EU avoid crises or overcome them more quickly [Mattli and Sweet, 2012].

Processes of regional integration in South America are closely related to Mercosur. The Common Market of southern countries was created in 1991 under the Treaty of Asunción. Initially the association consisted of Brazil, Argentina, Paraguay, and Uruguay. Afterwards, Venezuela officially joined the organization in 2012. Generally speaking, Brazil and Argentina created the foundation of the Mercosur integration process, since their agreement on free trade caused organisation of one of the most dynamic developing integration

groups of the present time. Regardless of the fact that the integration association has its own institutions and entities, it doesn't imitate structures of the EU. Negotiations on creation of super national entity in Mercosur were fruitless. Mercosur, in essence, utilises the EU model. It can be told by gradual expansion of the group from a free-trade zone to a customs union which can also be noticed in the current policy. For example, Brazil strongly supports the idea of a united parliament, creation of a super national entity, and unified control. Although, the countries have reached considerable progress in economy, they haven't done so in politics. That's why Mercosur's current main area of activity is expansion of trans-regional relations along with expansion of the group itself over the territory of Latin America and creation of the Common Market. Opposed to the EU, Mercosur is very active in the area concluding many agreements with different integration groups and associations as well as with individual states. Now Mercosur is negotiating on creation of a trans-regional free trade zone with the EU but, at the same time, Mercosur signed the grate number of similar agreements with countries of Africa, Far East, the EFTA, and other subjects of international law. On the other hand, Mercosur covers the market and the territory that are at least 4 times bigger than that of the EU which makes one more difference between them [Lazarou, 2013].

III. Integration to the EU and Its Consequences.

The European Union is the first and only example of perfect unity in finance and economy from the perspective

of economic integration theory. The integration process, that united 6 countries in 1950s, covers 28 states today. At times the EU had to overcome inevitable crises using drastic reforms. The crisis of the euro, common currency of the EU, makes current economic crisis even worse. This part of crisis often constitutes a serious danger for effectiveness of actions in the frameworks of integration process. Monetary unity of the countries was not ensured enough increasing dissonance between them and hindering rapprochement of the member states in the longer term in opposition to the cherished goal. Different approaches to economic recovery in advanced nations of the Euro zone and their reluctance to allow the member states become economically independent show difficulty of crisis overcoming and institutional renewal. Although, the euro crisis constitutes a threat for the future of the organisation and global integration process, in the frameworks of scientific attitude, the monetary unity can be considered as a success. Regardless of the fact that today the EU is at the Common Market level, the organisation has no common understanding of fiscal policy. It could continue its development when create a harmonised institution which will allow to perform institutional reforms in that direction. At the same time, the monetary unity is one of the high degrees of economic integration. The stage of monetary and economic unity opens the door to politic unity which is the final step of integration. Monetary unity ensures liberalisation of not only goods and services but of many

other factors. Along with this, the EU member states must develop common economic policy. The EU failed to create common fiscal policy so far. That is the reason for the crisis related risks. Efforts to strengthen the economic and monetary unity make actual the need for new configuration of the EU. In this context, the question of European integration influence on economic development of the member states becomes more important [Tinay, 2012].

The EU criteria make easier the analysis of integration influence on economic development of its member states. The criteria allow us to evaluate conformity of the countries to integration process levels. These are Copenhagen and Maastricht criteria. According to the Copenhagen criteria, a state should comply with three terms in different directions of public life:

- **Political criterion:** institutional stability ensuring democratic and legal state structure, protection of human rights as well as respect and protection of minority rights.

- **Economic criterion:** well-behaved market economy able to withstand competition and pressure of market forces in the frameworks of the Union.

- **Accept of the Community policies:** ability to infer the obligations

resulting from the membership and show devotion to the goals of political, economic, and monetary unity.

These criteria are general and require more legal and political approach to comply with them but Maastricht Euro-integration criteria are more specific. According to them, the EU member-states not included to the Eurozone must fulfil a few conditions to launch the common currency:

- 1) **the inflation rate** must be no higher than 1.5 percent above the average rate of the three best member states having the lowest rate;

- 2) **the budget deficit** must be no more than 3% of the candidate's GDP;

- 3) **the joint state debt** must be no more than 60% of the candidate's GDP;

- 4) **the long-term interests** (usually the interests of government stocks for 10 years) must be no higher than 2 percent above the average rate of the three member states with the lowest inflation;

- 5) **the currency rate** must be stable in relation to the euro; national currency fluctuations must be no more than +/-15% in relation to the euro over the period of 2 years before entering the Eurozone after the state joins the Exchange Rate Mechanism II.

Table 1.

Compliance of New EU Members with the Maastricht Criteria

Factor	Country								
	Bulgaria			Romania			Croatia		
	2006	2007	2010	2006	2007	2010	2012	2013	2014
Inflation rate, %	7.4	7.6	2.4	6.6	4.8	8	3.4	3	-0.5
Budget deficit (% of GDP)	-1	-1.9	4.3	0	1.9	9	4.6	4.9	4.9
Joint state debt (% of GDP)	23.4	18.6	16.3	12.6	12.7	37.8	53.7	56.5	67.1
Currency rate	8.9	12.3	13.8	8	13.2	6.2	2.4	2.2	0.9

The main goal of the criteria is Euro-integration of the EU member states that have economic climate ensuring price stability and effective operation of the Eurozone. Countries must meet the criteria on the basis of current data, in the meantime, compliance with the convergence criteria plays an important role not only at a specific moment but in the long period too. For that reason, estimating a country, the commission pays particular attention to stability of the convergence. We can analyse new member states on the basis of the criteria. We evaluate change of the main factors after integration of the countries to the EU.

Long-term interests of government stocks play a critical part along with factors from Table 1. In Bulgaria the rates ranged from 4.2 to 5.5% in 2006-2007s and from 6 to 6.5% in 2010, in Romania

— 7% and 8% accordingly, in Croatia the rates ranged from 7.2% to 5% in 2012-2013s and fell to 3.8% in 2014.

As noted above, we consider factors of the countries on the basis of different periods. In the first place, we analyse factors as they were immediately prior the integration (2006 for Bulgaria and Romania, 2012 for Croatia), as they were in the first year of the integration (2007 and 2013), and after a lapse of time. We set 3 years for Bulgaria and Romania (2010). This year is also special because the countries passed the crisis peak in 2008-2009s and experienced beginning of an economic upturn in 2010. We set 2014 for Croatia as the time period was short.

On the whole, we also analysed factors directly describing the economic crisis (Table 2) together with the aforementioned factors.

Table 2.

Main Macroeconomic Markers

Factor	Country								
	Bulgaria			Romania			Croatia		
	2006	2007	2010	2006	2007	2010	2012	2013	2014
Industrial growth	7	14	0.4	5.7	10.6	1.5	-5.3	-0.5	0.4
Unemployment	9.6	7.7	9.5	5.4	4.3	6.9	19.1	20.5	20.3
GDP growth (in relation to the value of preceding year)	6.5	6.4	0.4	7.9	6.3	-1.6	-2	-0.6	-0.8

So, if we analyse the criteria to enter the Eurozone, we can notice a number of interesting facts. Inflation rate of Bulgaria was equal to 7.4% in 2006, and after the country integrated to the EU and passed a certain stage as its member, the rate amounted to 2.4%. On the whole, if we analyse 2007-2013s, we can notice that the maximum inflation rate was equal to 4,2% in 2011 and only 1.5% in 2013. The high inflation rate in the first years of EU membership may be connected to both the conversion stage and the crisis of 2008. It's hard to tell the same about Romania. Its inflation rate was relatively high up to 2010 but it stabilised at the level of 3-4% upward 2011. The integration also positively influenced Croatia in terms of inflation. It was equal to 3-3.4% in 2012-2013 but in 2014, after the first year of EU membership, there was recorded deflation of 0.5%. It may be connected with the EU because deflation of 0.16% was documented in the EU in 2014. Generally speaking, the basis for the Maastricht

criteria is comparison to the best rates of the Eurozone. Considering the data, we see that the average EU inflation rate was 1.92% in 2006, 3.07% in 2007, 2.21% in 2010, 2.22% in 2012, and 0.85% in 2013. The second factor is budget deficit. The integration had negative effect in Bulgaria and created budget deficit. We can see the same trend in Romania and growth of already existed budget deficit in Croatia.

The third factor is correlation of state debt and GDP. It should be noted that the range lowered from 23.4% to 16.3% in Bulgaria and remains at the level today (16-18%). But the ranges increased from 12 to 38% and from 53 to 67% in Romania and Croatia accordingly. As to correlation of the national currencies and the euro, all of them were below critical rates of convergence. It remained at the level of 13-14% in Bulgaria, 6-13% in Romania, and 1-3% in Croatia. The remarkable thing is that the maximum rate allowed is 15%. Considering the main macroeconomic markers of development, we can also

see positive and negative trends. For example, Bulgaria had been having high rate of industrial growth at the level of 5-7% up to 2007, and the rate was equal to 14% in 2007 after the first year of EU membership. But the crisis of 2008-2009s crippled the economy, and the rate fell by 14%. After that, there begun a slight growth at the level of 0.4-0.5% from 2010 that continues up to date. We can observe the same process in Romania. The first year of EU membership brought industrial growth to Croatia opposed to the downfall that begun in 2009. GDP depends on the number of other factors and responded to the changes slightly different. But on the whole, its growth was either minimal or negative falling to the lowest values.

We can't say the same about unemployment. Unemployment had been decreasing up to 2007 in Bulgaria but since 2008 unemployment had been increasing and have reached 12% by now.

Croatia goes through the same process and now has unemployment of 20.3-20.5%. Romania is an exception as there the process flows in a stair-step manner and now the factor decreases up to 4%.

At the same time, we can also witness positive processes. Labour capacity increased in all the countries (8-13%), inflation rate stabilised at acceptable levels (although they are higher than the required levels). Budget deficit and state debt situations are positive in general and comply with the essential criteria. Virtually, integration to the EU allowed, with a few exceptions, to perform recovery of state finance and economic stability.

IV. Integration to MERCOSUR and Its Consequences.

In the specified period MERCOSUR extended only ones when Venezuela joined it in 2012. So, our study needs only the rates of Venezuela.

Table 3.

Macroeconomic Markers of Venezuela

Years	Factor					
	Inflation rate	Government deficit	Joint state debt	Industrial growth	Unemployment rate	GDP growth
2011	26.1	-4.02	36.3	3.4	8.2	4.2
2012	21.1	-5.3	43.3	0.0	7.8	5.6
2014	67	-11.5	49.8	-1	7.9	6.8

The table shows that in this case integration likely had a negative effect on the economy. The inflation, government deficit, and joint state debt increased. A number of other factors changed for the worse. At the same time, the integration should not be considered as the reason of that. In this case, the integration likely mitigated potential problems that could be even more serious. It's an open secret that the economy of Venezuela depends heavily on oil and oil product prices that constitute 25% of its GDP and 95% of the export. Fall in oil prices decreased income of the country. As the result, inflation hits its records every month. That's why it is difficult to evaluate influence of integration processes on the economy of Venezuela. The country has no alternative industry which doesn't contribute to a positive effect. The integration process leads Venezuela only to expansion of imports from the member states.

V. Conclusions

Therefore, our study allows drawing the following conclusions. Integration processes increased labour capacity in the new member states. Government deficit and correlation of state debt and GDP are at acceptable levels. As noted above, integration to the EU allowed, with a few exceptions, to perform recovery of state finance and economic stability. At the same time, entering an integration association leads to the following results which could be described by the formula:

$$P_{\text{ositive}} I_{\text{ntegration}} = I\%G_{\text{rowth}} + L_{\text{ow}} I_{\text{nflation}} + L_{\text{ow}} U_{\text{neemployment}}$$

According to the formula, a positive integration effect consists of:

1% Growth- industrial growth stabilises at the level of 1% in a down economy

Low inflation - inflation rate remains within acceptable limits

Low Unemployment - unemployment decreases.

However, analysing the factors, we notice that the processes were not so smooth and acceptable in all the countries. For example, unemployment decreased only in Romania and even increased up to 12% in Bulgaria. So, we should take into account a number of essential conditions that create a positive integration effect.

$$(L_{\text{ow}} U_{\text{neemployment}} + GDP_{\text{rowth}} + L_{\text{ow}} I_{\text{nflation}}) \times T = P_{\text{ositive}} I_{\text{ntegration}}$$

Where:

Low Unemployment - low unemployment rate within 5-6%

GDP Growth - GDP growth no higher than 5-6%

Low Inflation - low inflation rate within 3-5%.

T – period of 3 years required to obtain a positive integration effect.

From there, taking the factors into account, every country can obtain a positive effect of integration process. We draw these conclusions on the basis of the analysis performed for European countries before and after their integration. We can not perform the same analysis for Mercosur as the economy of Venezuela is subject to strong external influence and other organisations haven't reached the level and are on corresponding stages of integration now (EEU, ASEAN, and other).

REFERENCES:

1. BALASSA, B., 1961. *The Theory of Economic Integration*. Illinois: R.D. Irwin.
2. BALDWIN, Richard. 21st Century Regionalism: Filling the Gap between 21st Century Trade and 20th Century Trade Rules. World Trade Organization, Staff Working Paper ERSD-2011-08, 2011
3. Barroso J.M.D., 2014. Regional Integration and global developments – a view from the European Union. Speech in World Economic Forum. Available at: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-639_en.htm
4. Butorina O., 2012. Causes and Consequences of the Crisis in the Eurozone (in Russian). *Voprosi ekonomiki*, 12, pp. 98-115
5. Cameron F. 2010. The European Union as a Model for Regional Integration. “Crisis in the Eurozone. Transatlantic perspectives”, essay collection. Council on Foreign relations. pp. 17-21. Available at: http://www.cfr.org/thinktank/iigg/crisis/index.html?cid=emc-eurozone_pressblast-120110
6. EU crisis and prospects of the European integration (political aspects), 2013. Edited by N.K. Arbatova and A.M. Kokeev (in Russian). IMEMO RAN, Moscow.
7. Dion D.-P., 2004. Regional integration and economic development: an empirical approach. Mimeo, Mannheim University. Available at: <http://epub.ub.uni-muenchen.de/13528/1/20.pdf>
8. European Central Bank statistics [online]. Available at: www.ecb.europa.eu/stats/
9. EUROPEAN COUNCIL. A Secure Europe in a Better World. Brussels: European Union, 2003. Available at: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> [Accessed on: July 31st, 2011]
10. Glukharev L.I., 2013. In search of a new model of socio-economic development. What are the routes of the European Union? (in Russian). *Russia and West: culture dialogue*, 2. Available at: <http://regionalstudies.ru/journal/homejournal/rubric/2012-11-02-22-17-27/269--q-q.pdf>
11. HAAS, E., 1958. *The Uniting of Europe*. Stanford: Stanford University Press.
12. Lazarou E., 2013. Brazil and regional integration in South America: lessons from the EU’s crisis. *Contexto int.* vol.35, 2

13. Lazarou E., 2011. Brazil and the European Union: strategic Partners in a Changing World? Working Paper Nr. 24/2011. Available at: http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2011/11/24_2011_-WORKING-PAPER-_Elena-Lazarou.pdf

14. Mattli W., Sweet A.S., 2012. Regional integration and the Evolution of the European Polity: On the Fiftieth Anniversary of the Journal of Common Market Studies. *Journal of Common Market Studies*, vol. 50, Nr. pp. 1-17. Available at: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5965.2011.02224.x/abstract>

15. McNamara K.R. The Euro crisis and the Uncertain Future of European Integration. "Crisis in the Eurozone. Transatlantic perspectives", essay collection. Council on Foreign relations. pp. 22-24. Available at: http://www.cfr.org/thinktank/iigg/crisis/index.html?cid=emc-eurozone_pressblast-120110

16. Mistry P.S., 1996. Regional Integration Arrangements in Economic Development. Panacea or Pitfall? FONDAD. The Hague.

17. Stat.bg. Bulgarian statistic portal [online]. Available at: www.stat.bg

18. Tinay B., 2012 Entegrasyon Teorisi Ve Avro Krizi: Değişen Ekonomi Politikaları. Uluslararası politika akademisi. Available at: <http://politikaakademisi.org/entegrasyon-teorisi-ve-avro-krizi-degis-en-ekonomi-politikalari/>

TAYYAR TAPDIQ oğlu IBRAHIMOV,

Baku State University

associate professor of the department of the World Economy

e-mail: tayyar-ibrahimov@rambler.ru

UDC: 658.53

CUSTOMS AUTHORITIES AND CLASSIFICATION OF GOODS UNDER THE COMMODITY NOMENCLATURE

SUMMARY

The article harmonic system (HS) nomenclature for the classification of goods, taking into account the sign of chemical composition according to the rules of the trade groups qualifying for the characterization of the changes and addition. HS system features the classification of goods in its analysis of the latest editions of additions and amendments to the relevant commodity groups comments on the chemical composition of the sign on the TNVD commodity groups in terms of the consideration given 28, 29, 25, 38.

Keywords: *foreign trade, regulatory instrument, chemical goods, customs expertise, food safety, foreign economic activity, commodity nomenclature, identification, classification sign, goods group of physical – chemical indicators.*

Recently, the range of new products based on patterns of international trade in the formation of modern production technologies, the rapid changes taking place. Taking into account these changes in terms of the classification of goods in international trade and investment is one of the main activities carried out in the sphere of implementation and Customs. Therefore, these changes are described in the first place and coding system, the international Harmonized System goods nomenclature (HSN) should be reflected. As a result of the changes, as well as international HSN system should be made based on the detection of changes in other nomenclature. This system is the development of the international

economic classifications; revise it, as well as determining the customs tariffs, the overall rate of duty on nomenclature decisive role in determining the system of classification of goods occupies a central place in the system of classification of goods.

It is known that the goods foreign trade (export and import them), many of the organizations' main activities carried out in accordance with the regulatory tools of foreign trade. On the other hand, various industrial and agricultural chemicals as well as the range of products produced in the process of change continue to grow year after year. Just by the customs authorities of the foreign economic activity (PN) which are the subject of

goods, works, services and goods during customs clearance vehicle classification system based on the results in the application of customs-tariff measures. Accurate classification of goods is one of the main problems facing the customs authorities. So the solution to this problem in the application of customs tariffs in the country and the implementation of fiscal policy in the conduct of customs statistics of foreign trade, customs clearance and customs control and customs statistics serve as collateral for the accuracy of the registration system and the conduct of evasion of customs duties, by preventing illegal trade, economic development and This is to protect economic sovereignty.

The implementation of information in the “Foreign Economic Activity Commodity Nomenclature” (PN FEA) because this type of activity in terms of the actual chemical composition and preparation of the material goods on the basis of research is of particular interest and its interpretation is needed. The study of these issues, the rapid development of market relations in the country and, above all, further liberalization of foreign trade in goods classification algorithm solution, as well as the lack of research in this field are interlinked factors. It is a sign characterized in terms of chemical composition study taking into account the recent changes in the international classification system were analyzed.

As you know, on the classification of the goods are different classification systems currently in international trade turnover of the country’s main classifying goods, like other countries in the republic

on May 2, 2000, joined the “Harmonized Commodity Description and coding” system, developed on the basis of nomenclature, “Foreign Economic Commodity Nomenclature of activity “is used to set.

The products mentioned nomenclatures at 6 levels - sections, groups, sub-groups, commodity positions, sub-positions and are classified compositions. These levels of goods classification on the basis of the following principles: 4 lines: - origin of the goods, chemical composition, the type of preparation of the material, are classified on the basis of functional purpose [1, s7]. The entry of new goods in circulation, the occurrence of constant technological progress, the proposals, changes in consumer demand as a result of changes in customs statistics, foreign trade, and therefore periodic changes in the nomenclature of goods being Remain HS. It is one of the UN’s environment, agriculture and food programs (UNEP / FAO / PIC / INC8 / 18) by the Commission in multilateral environmental agreements and conventions - the UN narcotics, psychotropic substances, precursors, Basel Convention, the Montreal Convention, CITEC conventions and so on. To meet the requirements of the World Customs Organization (WCO) - 25.28, 29, 38 in addition to the provision of goods, has introduced a package of proposals for the implementation of the changes [11]. On the basis of such proposals in the past 5 years, being HS-nomenclature changes. As a result, the costs of goods are nomenclatures on the basis of these changes and additions to the changes underway. Harmonized

Commodity Coding System (Harmonized System Nomenclature) and 01.01.2012-taken into account in the new edition of the changes took effect. In this edition of the Convention of the Organization of the changes and additions were made in the trade nomenclatures. The HS is the fourth change was approved by the WCO Council's cooperation.

The amendments include changes to the new edition of HS 220 includes the following corrections It is divided into areas;

- 98 agrarian sector,
- 14 textile industry
- 27 chemical industry;
- group of 5-ferrous metals;
- 9 paper processing industries;
- 30 in the area of mechanical engineering;
- 37 cover a whole range of other areas.

HS on the changes in the chemicals, the Rotterdam Convention and the Montreal Protocol on ozone-depleting substances controls on new sub-positions (2852 and 34250, 34160, 34240, 34270, 34280, 34320, 35420 and 35490 cattle positions) and in this respect covers the lower 38 0850 heading lower sub-position dangerous chemicals - pesticides on the extended.

As a result, a number of products 38 08 sub-position (3808 91-3808 99) classified under the heading positions of the hubcap is removed and in 3808 50 [12]. In addition, the changes in the editorial office of HS 2012, HS's attributed (Explanatory Notes), classification decisions journals (Compendium of Classification Opinions) as well as an alphabetical index of HS

which (Alphabetical Index) is reflected in publications. During the planning of foreign economic activity of these changes in the system of codification of goods, customs clearance and the impact on the costs and effectiveness of foreign economic operations, ensure the accuracy and control of the customs statistics, etc. to be considered for the important conditions. So it's not a simple case of the determination of the code of goods, the customs duty rates, as well as non-tariff measures in terms of the regulatory tool. The six regulatory arrangements to carry out the procedure, the HS system is the large number of sections, groups and sub-positions, the notes, explanations are used. Therefore, any commodity nomenclature code classification code for a group identified. It is known that the classification code of goods in the exporting country, as a rule adopted by the export declaration, transport documents, etc. finds its determination. It is the creation of the customs tariff classification of the PN FEA, as well as VAT, excise tax and regulatory principles in determining the customs value of goods in many normative documents, as well as the application of non-tariff regulation (licensing, inspection of goods, the danger, the two types of checking the goods) as a basis, etc. is used.

The entry into force of the fifth edition of HS-319-321 in accordance with our Customs Code of the Azerbaijan Republic in the PN FEA [8, s243246] reflected.

The analysis results show that, in general, according to the PN MN -42.7% composition sections on chemical

products, as well as on the basis of chemical composition, 14.2% (3 sections), made the sign of the type of material in terms of -28.5% (6 sections) of for.

A similar situation in terms of the group of goods 36.4%, respectively; 13.1% (13rup) and 23.3% (28 groups) are organized. Totally, 71.2% of the signs are on the classification. As can be seen in the PN FEA of classification of goods in terms of its chemical composition and is dominated by cattle. Therefore, the PN MN, home of some of the most frequently used to describe the results of the analysis in terms of chemical composition of the goods is more appropriate.

Section VI of this aspect of the nomenclature - "Chemical products and other industries in the country" section of the cattle in groups of 28-38, covers itself [5, 277-376]. This section includes 3 notes and the notes included in the classification of goods groups are encoded be analyzed in terms of their chemical composition. In this section, all chemicals are grouped. The first refers to the 28 and 29 of the first unit, which is composed of inorganic and organic compounds. Inorganic compounds are a significant part of the globe. The soil, sand, lime, clay and so on. Some of them in the form of simple ingredients periods of minerals, sodium chloride, potassium chloride, potassium nitrate, zinc sulfate and others. The form can be found. A number of natural compounds, inorganic compounds, and the chemical methods are more pure or pure chemicals (clean, dry, clean, clean nomenclature for analysis) are taken.

Organic compounds found in nature, mainly in plant and animal organisms

(proteins, fats, carbohydrates, vitamins, hormones, enzymes, etc.) as well as animal or plant materials (coal, natural gas, oil, etc.) are part of applies. Pure organic chemical compounds or natural products are organic substances by means of chemical synthesis. In general, organic compounds, probably 90% of all known products and nearly seven hundred thousand are identified organic matters. Interpretation of the 28 and 29 of the chemicals in the clean, pure chemical compounds are not limited to the product. These different chemical compositions themselves applied to the purchase of chemical products, as well as in related industries are included in the products.

Characterized the 28th group of non-organic chemical products, precious metals, rare earth metals, organic and non-organic compounds, radioactive elements and their isotopes, but only about 29 of the group combines organic chemical compounds.

28 of the 51 commodity position of the group sub-group of 6 to 8 note; 29 of the 42 commodity position of the group, including 13 sub-group records in a sub position 8 is being held. This group, starting with the basic organic chemical products, hydrocarbons, alcohols, and their halogenated, nitrite, nitrate, sulfate derivatives, phenols, simple ethers, aldehydes, ketones, carboxylic acids, provitamins, vitamins, hormones, glycosides, alkaloids, mentioned organic and non-organic derivatives = as well as other organic compounds covers [5, 276-328]. The section relating to the PN FEA -30,31,33,34, 35, 36, and so on. Chemical commodities of interest groups. These

goods are natural, artificial and synthetic raw materials - chemical, oil and fat, oil, paint, wood, chemical plants and other industrial facilities are produced. As general rule goods is dominated by household chemicals and their ten million species worldwide. Experts believe that every urban family has an average of seven kilograms of household chemicals [1].

Consumer goods intended for household chemicals as a condition of the complex consisting of eight groups sorted by:

1. Chemical products;
2. Polishing materials;
3. Glue substances;
4. Light materials;
5. Wash substances;
6. Lubricating materials;
7. Paintwork materials;
8. Painter brushes.

The characteristic of this product nomenclature for the classification of the PN FEA [5] Based on the procedure, of which the code of goods in accordance with the tariff classification of a certain degree of such a document [6], the customs duties (customs duties, value added tax, excise tax, etc.) are taken.

It is on the basis of chemical composition on the PN FEA studies in the field of customs administrations of the Central Customs examination carried out by customs laboratories [7, pp 246-252].

According to the sphere of foreign economic relations, an expert on the study of the chemical composition of commodities research activities occurring in the objective contradictions between buyer and seller based on the controversial and disputed issues, the customs clearance

of goods, the study of physical and chemical properties, geometry and other parameters, control and so on. It covers issues.

A characteristic feature of this activity in modern times, its development, and expand the scope of delivery to different kinds of goods, including the fulfillment of contractual obligations by serving them what the PN FEA has the ability to carry out the examination of the goods.

Customs examination required for the recognition of cases, it is not a simple study, which was adopted at the state level of activity that characterizes the formal recognition of a set of studies.

It is the expert in the study of objects of customs control - customs physical and chemical, quantity and description of analytical methods, merchandising, technology, materials, as well as through the use of knowledge customs clearance this or other goods (materials, substances, products, raw materials) diagnoses, classifies and identifies. After customs clearance, customs control and other customs procedures, make proposals for solving the problems.

The practice of foreign economic activity in this regard, the experts of the customs laboratories permanently raise new issues. In the modern world it is "criminogenic" commodities new research methods, selective development of rapid diagnostic methods require. In this respect, the analysis showed that the main issue is of great importance in the field of customs clearance and customs control procedures, simplifying customs control and customs statistics, consisting accelerate the accuracy and efficiency to increase security. The implementation of

these issues in the determination of the PN FEA codes play a crucial role in the classification of goods and expertise in this regard on the basis of the customs classification of goods to carry out chemical composition is more suitable for the signs. It should be noted that it is urgent to solve the problem of tariff, non-tariff regulations, the exact classification of the goods on the basis of a framework for the application of the illegal trade, the customs sphere, and thus eliminate the risk is to ensure the implementation of fiscal policy. Results of research and analysis shows that the efficiency of the solution to the problem encountered in

the field of customs, in order to guarantee the simplification of customs procedures and to promote compliance with the new classification system can be achieved.

Finally, it should be noted that the classification of the goods on the basis of chemical composition express decisive role in research methods, the protection of national interests by serving the country, create conditions for the introduction of competitive products and thus ensure the economic security of the country's economy as well as ecology, flora, fauna, on the basis of the protection of human life and health, safety conditions for ensuring national interests.

REFERENCES:

1. Химические (химико-текстильные) товары <http://www.znaytovar.ru/s/Klassifikasiya-ximicheskix=tovvar.html>.
2. Комментарий к товарной номенклатуре внешнеэкономической деятельности М. стр.191.
3. Е.В. Антонова Планирование и проведение таможенной экспертизы Известия Тульского Государственного Университета Экономические и юридические науки. №2,2009.
4. Explanatoru Notes to the Harmonized System Brussels.2007,p.1620
5. Azərbaycan Respublikası Xarici İqtisadi Fəaliyyətinin Mal Nomenklaturası Bakı. 2007. 1036 s.
6. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Tarifi Bakı. 2004.647s.
7. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi. Bakı.311s.
8. Е.В.Жиряева Экспертиза в таможенном деле и международной торговле. Питер, Москва, Нижний Новгород, Воронеж, Ростов-на-Дону, Екатеринбург, Самара, Киев, Харьков, Минск. 2003 стр. 41-46
9. Корф Д.В. Гармонизированная система описания и кодирования товаров // Реформы и право. 2008,-№2- С, 2,10
10. Присвоение конкретных таможенных кодов гармонизированной системы, седьмая сессия, Рим, UNEP/FAO/PICT/INC .8/18 . 8-12 октября 2001 года.
11. О.Емелин, А.Терешенкова Классификация товаров для таможенного оформления. www.excont.org

FARID MIRTAHIR oglu BABAYEV,
Baku State University
doctorate of the department Economics and
Management
e-mail: farid.babayev@jti.com

UDC: 336.1, 336.22

STATE ECONOMIC REGULATION BASIS OF TAX SYSTEM MECHANISMS

SUMMARY

The article explores the basics of using the mechanisms of the state's economy and tax regulation. But here, both theoretical and practical aspects of the study. Deals with the development and characteristics of the tax system. Also, attention is paid to the improvement and proper use of tax mechanisms.

Keywords: *economic regulation, taxation mechanisms, principles, practical aspects*

Tax mechanism of economic regulation is more effective than other methods and carries out important functions in the economy of the country. Taxes as a mechanism of the economic regulation are grouped in various forms by economists. The formation of tax functions has an ancient history. Since ancient times, the progressive-minded leaders realized that, taxes, tax system were not only the way of the fill of the state budget, but also an instrument of regulation of the economy. This feature of the taxes becomes actual related on the development of the state system, world economy, economic relations and economic systems. Each state forms its tax systems and carries out tax policy according to its own political, socio-economic situation. Spending taxes in

any direction is not less important issues. It is important to define correctly general principles of its making for achieving optimal tax system. (6). It is very important to learn the world experience and explore them for forming tax policy. According to the accepted practice the bases of the tax policy is prepared and submitted in several versions for discussing. Experts estimate proposals and most affordable option is given for discussing to the government. Scientifically - based tax policy implemented properly gives the best results. As financial resources are increasing allocations to the areas of the socio-sphere, the production of consumer goods increased. (1)

At the same time with the development of the tax system the process of studying it in theoretical literature is continued.

Theoretical and practical problems of taxation in Europe began to prepare for the end of the eighteenth century. French scientist F.Kene (1694-1774) for the first time explained the existence of the relationship between the national economy and taxation.

In 1776, the founder of the theory of taxation, Scottish economist and financier A.Smith (1723-1790) published "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations" work and his ideas influenced by a number of states financial and economic life. Researchers tried to comment taxes not just economically, but also on the legal point of view. A.Smith considered tax as a burden that its amount and payment procedure appointed by states. At the end of the XVI century and early XVII century atomist theory emerged as a kind of exchange theory. Its representatives were French educators Sebastien Le Prestre de Vauban (1633-1707) and Charles Louis Montesquieu (1689-1755). According to this theory taxes as a result of the 14 agreement between citizens and state, on the basis of which they make a payment to the state for certain services. The English philosopher Thomas Hobbes (1588-1679), French philosophers Voltaire (1694-1778), Honore Mirabeau (1749-1791) were in this position. The first half of the XIX century Swiss economist Simonde de Sismondi (1773-1842) described tax theory as a theory of enjoyment in a book "New Principles of Political Economy" (1819), the main tax theories began to form from the XVII century formed. From that time new theory began to form that

defined taxes as an insurance premium the authors of this theory were French public official Adolf Tyer, (1797-1877) and an Scottish economist John Ramsey McCulloh (1789-1864). In their opinion taxes is an insurance payment paid to the state by citizens in the event of any risk. The classical theory of taxes has a higher the retrial level and related to scientific activities of the English economists, Adam Smith (1723- 1790), David Ricardo (1772-1823) and their followers C.B.Sey, W.Petty and J.Mill. According proponents of this theory, tax is a type of state revenues, which is necessary to provide costs for the maintenance of the government. In their opinion economy is a stable and a self- regulating system. Keynes's theory which is associated with the name of English economist John Maynard Keynes (1883-1946) is the opposite of the classical theory. The main purpose of this theory is that the taxes are the main tool for regulating the economy. He wrote "The General Theory of Employment, Interest and money" book in 1936, and said that progressive tax system to encourage manufacturer making risky decisions for investment. According to the Keynes's theory, taxes play an important role in the system of state regulation. In the 1950s, professor of the University of Chicago, Milton Friedman (1912-2006) nominated monetarism tax theory based on the theory of money quantity. In the 80s of the last century, American scientists M.Berns, Q.Stayn and A.Laffer considered that tax is one of the main factors of economic growth and regulation. According to this

theory, the high level of taxation has a negative impact on entrepreneurship and investment activity and it leads to a reduction of tax payments. A.Laffer formed parabolic curve of the quantity dependence between progressivity of taxation and budget revenues and came to the conclusion that the reduction of taxes have a positive impact on investment activity. (5)

State's tax policy helps the development of the productive forces and deploy it efficiently in the country. At the same time state tax policy, enable strengthening foreign economic relations with other countries and holding joint events. Financial mechanism is used for the implementation of the tax policy. This mechanism comprises the sum of financial relations and methods and these methods are used for the economic and social development. Including different forms and methods the structure of the financial mechanism is very complicated. Tax policy should be realized economic development policy. States so often it the tax burden by setting a minimum tax rate for owners and reduces their costs primarily aimed social programs. Every subjects of the tax policy has independence within the powers intended the tax legislation. Carried out tax policy the presence of the state in regulating the economy is ensured with the help of tax rates, tax breaks, tax bases and several other tax tools. In this case, states use direct and indirect methods of the uses of tax instruments. A full or partial exemption from tax by tax breaks is given an example as a specific example of the direct impact of states to the regulative

and incentive processes. The government for to develop new areas of the economy and types of activates, at the same time to stimulate investment in the regions, applies exemption from tax on certain types of taxes. According to some economists tax policy is the direct mechanism of the economic regulation. (7)

In a market economy method of taxation has an impact on the subjects of production with stimulating methods, stimulated the development of the production, its growth rate rises, so production is regulated. In modern times this method is implemented by all civilized countries and based on the economic laws. Regulation of the economy with taxation (or tax) method is done through tax policy, which it is an important part of the state's financial policy: the areas, which is useful to society are stimulated, the development of overdue or harmful areas are delayed, complicated (for example, as the production areas, which are less useful for society). In other words, in a case the capacity (load) of taxes is reduced, privileges are applied, in other case its volume is increased, the rate is raised. For example, there are various discounts for the graduates engaged in business in either taxes, or bank lending in our country, which is currently going through a system of market economy, the development of this new system is stimulated. This is the most important features of the current economic policy. The state realizes the regulatory impact on the economy through taxes with the way of both through budget, and the direct impact on production. "Taxation

has a regulatory effect, as the re-division area, ultimately moving the effect of the economic stimulus in finance-budget relations. Of course, there are have also stimulating grounds in fiscal function, too” (2).

The methods implemented by the government in regulation of the economy, virtually should determine the degree of impact on the economic life of the state. It is impossible that effectively coordinate policies aimed at the formation of market relations without such a regulatory system. The normal development of economy is depending on its honest regulation by the state. Even if the liberalization of the economy in maximum level does not participate in the management of economic process of the state. On the contrary, the interests and benefits of each state make inevitable its intervention in all spheres of social life. But there is must be expect a curtain limit in this time. So, if the economy is monopolized by too states, a sense of responsibility of economic subjects and the interests of achieve higher results will be reduce and it is may be negative impact on economic development eventually. The functions implemented by taxes in regulation of economy are of particular importance and their essences are explained with these functions. From this point taxes perform following basis functions: fiscal functions, distributor function, regulatory function, integration function, integration function, control function.

Fiscal function is an eternal function of taxes and was studied in taxation theory sufficiently. This function is explained as

a part of the revenues of concrete persons and agricultural subjects spending for the favor of the state by all researchers. Fiscal policy is a system, connected with state spending and taxes. This policy is depending on government spending, i.e. the dynamics of the maintenance of state’s departments and agencies, institutes and so on considerably. The remaining function is derivatives of fiscal function. The organization of the purchase of goods and services by the state is both fulfill the necessary needs of the state and serves to regulate the market.

There are several features of the tax in a market economy condition. One of them is regulatory function. Different methods are used for the implementation of tax policy depending on the state’s economic situation and the purposes, which are considered priority by the state in certain in stage of economic development. The tax policy is depending on the forms and methods of its implementation considerably as a part of the government’s economic policy. To substantiate tax policy scientifically is required for to further increase the impact of it on economic development and only scientific approach can strengthen the relative independence of tax policy. Experience proves that, the allocation of tax policy from economy causing serious problems. The scientific approach to the organization of tax policy, study of its all factors provides the legitimacy of the same policy. Consideration of these laws causes the realization of successful results in economy (3). The state implements monitor the financial and agricultural activities of businesses and citizens

through taxes. The necessity of doing these or other amendments to the state budget and tax system is determined through this control. The state may both stimulating, and restrictive affect to agricultural activity through use of a system of tax incentives, tax sanctions. The tax mechanism is a sum of the organizational – legal forms and methods of the management of taxation.

The state gives legal shape to this mechanism through tax legislation. The establishment of a tax mechanism is a consistent process, which consist of the following stages: elaboration of tax mechanism, i.e. determination of tax relations, ensures the fulfillment of the goals and objectives of tax policy in modern stage; the practical application of the tax mechanism; verification of compliance with prescribed forms and methods of tax relations, collecting of information, implementation of control measures for detection of positive and negative aspects of tax mechanism activity; the analysis of the current tax system, its assessment and elaboration of proposals to improve tax mechanism. Tax mechanism combines not only the forms and methods of the organization of tax relations, but also the methods of determination of their quantity and quality. Tax degree, the volume of tax discount, the part of the gross domestic product included in the budget through taxes, the level of tax collection and so on, belong to the elements of tax mechanism, which have quantitative parameters. But the effectiveness of tax regulation, the impact of taxes on the economic development of the society and the implementation of investment policy and so on, belong to

the instruments of tax mechanism, which have quality parameters. Tax mechanism is a branch of the tax theory, interprets this concept as an economic category. The relations arising in the process of tax mechanism can group as follows: legal regulation and regulatory; tax planning and forecasting; the management of taxation; tax control (4).

Must take into account the following during the improvement of tax mechanism in summary: expand the system of voluntary tax payment, for this purpose, the establishment of cooperation with business and partnership relationships in the conditions of modern economic relations are the priority directions of the activity of tax authorities at the moment; implementation of appropriate measures for ensure switch to voluntary payment system from mandatory input of taxes; the formation of the development of voluntary payment system of taxes, the improvement of the tax culture, the establishment of relations between tax payers and tax authorities in civilized and transparent manners, the atmosphere of mutual trust; the establishment of tax administration; the formation of a stable law, tax liabilities and transparency of their implementation system, the availability of an effective appeal system, implementation of tax policy supporting the development of entrepreneurship, the tax reforms aimed at reducing tax burden – all these are the formation of a favorable business environment; the application problems of progressive international experience in tax service for achieve to the competitiveness of tax system and administration.

REFERENCES:

1. Kəlbəliyev Y.A. Fiskal siyasət və milli iqtisadiyyatın tənzimlənməsi problemləri. Monoqrafiya. Bakı: “Elm”, 2005, s.6
2. Şəkərliyev A. Dövlətin iqtisadi siyasəti: reallıqlar və perspektivlər (monoqrafiya) Bakı: “İqtisad Universiteti”, 2009., s.175
3. Rzayev P. İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsində vergi siyasətinin rolu. // AZƏRBAYCANIN VERGİ JURNALI. 1/2012. S.88
4. Rzayev P. Biznes mühitinin formalaşmasında vergi mexanizmlərinin rolu // AZƏRBAYCANIN VERGİ JURNALI. 4/2012. S.84
5. Rzayev P.Q. İqtisadiyyatın vergi tənzimlənməsi mexanizminin stimullaşdırıcı rolunun artırılması istiqamətləri. Monoqrafiya. Bakı: “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı, 2013, s.13-16
6. Ходов Л.Г. Налоги и налоговое регулирование экономики. М. ТЕИС. 2003, С. 13
7. Пансков Владимир Георгиевич. Налоги и налогообложение: теория и практика. М. Юрайт, 2011 г, с.81

VALIYULLA BEYDULLA oglu JAFAROV,
Baku State University
associate professor of the department of
Department of Diplomacy and modern integration processes
e-mail: vali.jafarov@gmail.com

“PIPELINE SPACE” AS GEOPOLITICAL FACTORS IN MODERN WORLD PROSESSES

SUMMARY

The article discusses the importance of pipeline supply theoretical and geopolitical aspects of energy and water cooperation among states, reveals their essence, methods and means of implementation. Explained essence of the term “pipeline space” and reveals its importance in both geopolitical phenomenon and as a way of transportation of resources between the supplier and the consumer. The author, considering the common interests of providers, consumers and transistors concludes geopolitical essence of “space in space”.

Keywords: *external energy policy; higher country security, energy diplomacy and geopolitics of oil, trade resources, “pipeline space”, the political aspects of the energy world geopolitical picture.*

Energy resources diplomacy and modern times.

In today’s globalized, increasingly interconnected world, the relationship pipeline transportation and geopolitics had magnified. This is due to many reasons, among which special attention needs rising growth in world energy consumption, which is accompanied by an increase in energy demand, shortage of fresh water. Integrated - dependence (the definition of R. Cohan and John. Naya), suggesting a multiplicity of options, and the availability of global problems necessitated coordination among various actors in the international arena for cooperation, so that in the second half of XX century. International affairs

objectively become the main function of diplomacy.

With the onset of a new phase in the development of international relations states seek to expand its influence in various areas of life. History shows that world trade in different periods give priority to different types of resources: non-ferrous metals, coal, timber and OE Energy issues before our eyes it has become one of the dominant discussions in modern political science. Now more and the cup can be found such expressions as “geopolitics of oil” and “gas geopolitics”.

According to objective reasons in the late twentieth century among the palm energy and resources shifted to oil. In the past two decades, in parallel

increasing the share of natural gas in the world energy consumption. The current syndrome of national security associated with the first duty of every state energy policy. It is no accident that the eyes of the States, experiencing the need for energy, concentrated around the state, which is rich in natural resources. Commerce Resources is a natural process that has ancient origins. Modern and fashionable, to the same speed and over- expensive way to deliver these resources to address consumers are pipelines that have been the subject of cooperation, economic benefits, security and competition at the same time.

The geopolitical nature “of pipeline space”

On the world map today draws attention to the real web in pipeline and water (oil, gas and water) networks, put into operation in the last two years of the ten. As a result, formed “pipeline space”, whose nature is not well studied in the theory of international relations and conflict resolution. The undeniable fact is considered to be the only one that cross-border inter-action, including “pipeline space” can not exist without the rules and principles of international law, which come as a barometer on the other side of any border.

Scientists have a long delay; finally, we decided to put an end to the recognition of the “Pipeline of law” as a separate sub-sector of transport law and as an independent scientific direction, self- discipline. Considering that such determination will help researchers in the future to change the camera angle views on the problem of the “pipeline space.”

German scientist Karl Schmidt, the first to introduce the concept of “more space” in geopolitics in the basis of “ more space ” (Grobraum) on K.Schmidt is a union of several states into a single strategic unit. He thought the principle of imperial integration of logical and natural human tendency to synthesis. The large space is dominated by the idea of having a state - power. As an example, more space, he looked north and South America combined, “Monroe Doctrine.” In our opinion this moment creates the precondition to recognize the subjects of the participating oil, gas and water pipelines as strategic units, pursuing the interests of the mass of peculiar States as a whole.

Pipelines can be seen as a specific kind of space where economic, political and humanitarian purposes, states (suppliers. Tranzitorov and consumers) create a rather complex mechanism of international activities. (7.str.45) pipelines, as it were, form a “space in space”, having a different magnitude and extent of the number of participants. The main subject and the first step in implementing the strategy of “Big Caspian” was Azerbaijan that started bypassing Russian pipeline “Baku-Tbilisi-Ceyhan” (BTC) and South Caucasus gas pipeline “Baku-Tbilisi-Erzurum” (BTE). Pipelines should become a bridge of common pipelines, which add Central Asian hydrocarbon resources (Kazakhstan oil and gas Turkmen) and transit pipeline from Turkey to the EU. Oil pipeline Baku-Tbilisi- Ceyhan pipeline (length of 1770 kilometers length) and “Baku-Tbilisi-Erzurum” (BTE) as “pipelines space” includes three states: Azerbaijan - Georgia

- Turkey (10.page.78) Transnational pipeline “Yamal - Europe” length of 2000 kilometers, supplying Russian gas to Western Europe. Runs across four countries - Russia, Belarus, Poland and Germany named export corridor (space) significantly increased the flexibility and reliability of mutually beneficial economic relations between the two countries, even though Russia is not included in the so-called “large space” European Union (EU). The most spectacular is now considered a gas pipeline “Turkmenistan - China” forming “pipeline space” Turkmenistan, Uzbekistan, Kazakhstan - China with over 7 thousand km Given the presence of pipelines and planned future projects

Inclusion of all States in the processes of globalization and regionalization of the international call for a new understanding of space factor in the present and the future, “Space”, as we know, is a key category of geopolitics. An important element of any space is the boundaries that separate it from other spaces. Borders can be formal - governmental and informal – service area, gravitational influence.

However, in recent years a wide circulation included such combinations as “economic space”, “geopolitical space”, “educational space”, “cultural space”, etc. Taking into account today’s realities, when the formation of a “new world order” the role of the pipeline competition (“pipeline war”) is of particular relevance, certification of the term “Pipeline space” should not cry is absolutely no doubt.

“Pipeline space” - good neighborhood with close and distant foreign countries, based on the own interest of each disjoint.

The specifics of the “Pipeline space” in the system of cross-border cooperation, is that actors are the only states, owners of their own territories. It turns out that the borders conditional share the same or close to the ethno - cultural relations between the peoples, and in the “pipeline space” created conditions for large-scale and efficient honeycomb-eration.” Pipeline space” at the same time and the scope of the joint execution of national functions - transport, protection of borders and protection of the national economic space, the prevention and elimination of consequences of natural disasters, etc. In this case, the notion of center-periphery has no right to exist, it should be emphasized that member states of the specific space may solve geopolitical problems, in part to extend its economic and political influence on other countries. This creates a kind of false impression that in this case all the levers belong to someone who is at the starting point. A characteristic feature of inter-national relations is reciprocity, and therefore looks forward to a one-sided success within the “pipeline space” is not confirmed by any theory or practice. Any form of cross-border cooperation, eventually characterized as the paradox of “dependency independence” (a term DV)

Dialogue Magee producers and consumers a number of complex relationships can be identified in modern diplomacy in the “pipeline space.”

- Between countries - producers and consumers;

- Between nations - importers and exporters, as well as Trans countries.

- between consuming countries;

- between these groups of States within international organizations

In modern conditions of development of pipeline deliveries led to increased energy component influence not only on the global economy, but also on the domestic and foreign policy, geopolitics and international relations. "Pipeline area" includes the national economic space of at least two more states. So you can judge factor "small integration" in the first case and in the other "big integration".

The concept of "spatial extension" Friedrich Ratzel serves as the base for the interpretation of integration processes. (5.str.47) The tendency to expansion is dictated by the interests and needs of all participants "pipeline space." An example of this can be a Trans-Anatolian gas pipeline (TANAP) participants are Azerbaijan, Turkey and. Especially relevant in this regard, is the projected trans-Caspian pipeline (TCP) for the delivery of Turkmen gas to Europe. (1) In the coming years the project Turkmenistan-Iran-Pakistan indene (TAPI) can become a reality.

In the nineteenth century, according to F.Ratzel, the greatness of the state began with the 5 million sq. m. km of national space measuring the greatness "of pipeline space" is not, however, the volume of geographic size, most likely an extension in space and the number of actors. And this sense of existing in international relations hypothesis that spatial borders of multiple wide from real boundaries, in fact there is no doubt

Water enough, not all

Water as a vital resource needed for the functioning of modern industrial-technological society. is increasingly becoming an important factor of modern geopolitics is not excluded that after some time in the everyday life of politicians and experts will go down the term architecture conduits ("Pipeline space") - similar to gas and oil transition. Po Experts predict that in the next 10 years, acute water shortages will test about 2 billion people all over the world. The deficit threatens more than 40 % of the global population, including the most problematic regions: North Africa, the Middle East and Southeast Asia. Alarming figures related to the lack of water today, pumping (more exactly Sale) of water makes a very profitable sector of the economy.

To some extent, the struggle for water resources reminds history of rivalry for oil and gas, the country is divided into those who own the resource, and those that import it. The only difference is that while in the case of oil and gas, we can talk about alternative routes and sources of supply of raw materials, in relation to water. Water can be transported a variety of ways and means. In pursuit of certain economic, political -cal and humanitarian purposes, the state creates a rather complex mechanism of communication with the outside world, Turkey has proposed a project pipeline of the world - the construction of a large water main water supply rivers Ceyhan and Seyhan in the arid Middle East countries - Syria, Jordan, Israel and the country Persian Gulf. The agreement on the export of

water resources, which has been discussed for several years, has yet achieved. Even Armenia, without taking into account the principles of water use of Trans Boundary Rivers, has proposed laying a pipeline to transport water from the river Arak on Iranian territory to Haroun River later in Qatar. (4) Thus, water resources, becoming an international commodity, in

the new century in value can be compared or exceed the cost of hydrocarbon raw material - oil. However, today the global rules and common to all countries of the principles of interstate water allocation does not exist. Expansion of the pipeline network for water transport will also contribute to a "pipeline spaces."

REFERENCES:

1. Dergachov V. - Multi-partner geopolitics analysts of Turkey. Vestnik, 2010, № 3. <http://www.isoa.ru/index.php>
2. Irxin A. - Будущее международных отношений newworldsystems.ru/blog/geopolitics/49.html
3. Makarichev A. - "Игры понятий": новая "геометрия регионализма" в европейском контексте, "Международные процессы", № 3, 2003, с. 70-72.
4. Mosaiki H.Z. "Iran in modern regional water geopolitics" .www.iimes.ru/rus/stat/2007/09-07-07b.html
5. Nartow H.A. -Geopolitics. М.: Unity-Dana, Единство, 2004.- 544 с.
6. Колосов В.А., Мироненко Н.С.- Геополитика и политическая география, "Аспект пресс", М.. 2001, с. 25.
7. Чернецка А.А. -Участие стран в международных проектах строительства трубопроводов - новый фактор геополитики государств // Право и политика, 2010, №4.-0,8 п.л.
8. Ширин С. - Фактор внешней среды в современной глобальной системе между-народных отношений // Международные процессы. Т. 3. 2005. № 3 (9). С. 180–184.
9. Жукова И.С.- энергетическая дипломатия и геополитика как составной элемент международного энергетического права. *Вестник ОГУ №3 (109)/март`2010 с.51*
10. Жильцов С.С., Зонн.И.С. Каспийская трубопроводная геополитика. – М.: Восток–Запад, 2011. – 320 стр.

JURNALDA DƏRC OLUNAN MƏQALƏLƏRİN TƏRTİBATINA DAİR TƏLƏBLƏR

Dərc olunacaq məqalə redaksiyaya həm kağız, həm də elektron formada təqdim olunmalıdır.

Məqalə hazırlanarkən aşağıdakı tələblər nəzərə alınmalıdır:

1. Məqalə Azərbaycan, rus və ingilis dillərindən birində hazırlanmalı, məqalənin adı, xülasə və açar sözlər hər üç dildə təqdim olunmalıdır.

2. Məqalə Microsoft Word mətn redaktorunda A4 formatında (soldan – 2 sm., yuxarıdan, aşağıdan və sağdan – 2,5 sm.), Times New Roman şrifti ilə 12 pt. ölçüdə, vahid sətirarası intervalla və mətn daxili yazıda 1 sm. abzas buraxmaqla hazırlanmalı və 12 səhifədən artıq olmamalıdır.

3. Məqalə aşağıdakı ardıcılıqla hazırlanmalıdır: UOT – soldan, qalın şriftlə, sonda 6 pt. interval; müəlliflərin soyadı və inisialları – soldan, kursiv və qalın şriftlə; müəlliflərin iş yeri, şəhər, ölkə və e-poçt ünvanı – soldan, sonda 6 pt. interval; məqalənin adı – ortadan, böyük hərflərlə, qalın şriftlə, sonda 6 pt. interval; xülasə (mətn təqdim olunan dildə) – kursivlə, sonda 6 pt. interval; açar sözlər – kursivlə, sonda 6 pt. interval; giriş və digər alt başlıqlar – soldan, qalın şriftlə, əvvəlində və sonunda 6 pt. intervalla.

4. Ədəbiyyat siyahısı: hər bir istinad olunan mənbənin adı tərcümə olunmadan, məqalədə istifadə olunma ardıcılığına uyğun olaraq nömrələnir. Mənbənin bibliografik təsviri Ali Attestasiya Komissiyasının dissertasiya işlərində mənbənin bibliografik təsvirinə irəli sürdüyü tələblərə uyğun olaraq göstərilməlidir.

5. Ədəbiyyat siyahısından sonra məqalənin hazırlandığı dildən fərqli digər 2 dildə müəllifin soyadı, adı, atasının adı, məqalənin adı, xülasə və açar sözlər təqdim olunur.

6. Məqalədə cədvəl və şəkillər nömrələnir: cədvəl – cədvəlin yuxarısında, sağdan (məs., cədvəl 1.), şəkil – şəklin altında, ortadan (məs., şəkil 1.) və mətn hissədən (yuxarıdan və aşağıdan) 1 boş sətir buraxmaqla göstərilməlidir.

7. Düsturlar Microsoft Equation-də standart parametr ilə yığılır. Mətnə ancaq istifadə olunan düsturlar nömrələnir. Düsturun nömrəsi sağda mötərizədə yazılır.

8. Redaksiyaya məqalə göndərildikdə müəlliflər haqqında məlumat: soyadı, adı, atasının adı, elmi dərəcəsi, elmi rütbəsi, iş yeri, vəzifəsi, telefon nömrəsi, e-mail ünvanı da təqdim olunmalıdır.

9. Məqalədə göstərilən məlumat və faktlara görə müəllif məsuliyyət daşıyır.

10. Redaksiyaya daxil olan məqalələr rəyə təqdim olunur və müsbət rəy almış məqalələr çapa tövsiyə olunur.

11. Redaksiyanın ünvanı: AZ1114, Bakı şəh., Z.Mehdiyev küç., ev 8/6 “İqtisadi və siyasi elmlər” jurnalının redaksiyası. Sayt: www.maarif.az E-poçt ünvanı: journal@maarif.az

REQUIREMENTS ON DESIGN OF ARTICLES PUBLISHED IN THE JOURNAL

Articles published in the paper, as well as in electronic form will be submitted.

The following requirements must be taken into account while designing the article:

1. Articles should be prepared in one of the languages - Azerbaijani, Russian and English, the title of the article, abstract and keywords should be submitted.

2. The articles should be submitted in the Microsoft Word text editor A4 format (from left - 2 cm., above, below and right - 2.5 cm.), Times New Roman 12 font., 1 cm inter-text interval, remaining paragraphs and not exceeding 12 pages.

3. The articles must be prepared in the following sequence: initials and surname of authors - from the left, and bold italic; author's place of work, city, country and e-mail address - from the left, in the end 6 font, interval; the title of the article - from the middle, capitalized, bold, 6 font, interval; abstract (in the language of the article) - italics, in the end 6 font, interval; interval; keywords - italics, in the end 6 font, interval; introduction and other sub-headings - from left, bold, and at the beginning and end 6 font, interval.

4. References: each referred source must be numbered in accordance with the sequence used in the article and remained untranslated.

5. References must be followed by the article title, abstract and key words in 2 specified languages.

6. The tables and pictures in the article must be numbered: Table – at the top of the table, from the right (eg, Table 1.), a picture - below the picture, from the middle (eg, Picture 1.) remaining parts (from the above and below) a blank line.

7. Formulas must be set in standard parameters - Microsoft Equation. Only formulas used in the text must be numbered. The formula numbers must be written in brackets in the right.

8. The articles submitted to the editorial board must contain information about the authors: first name, last name, middle name, scientific degree, scientific rank, place of work, position, phone number, or e-mail address.

9. The author is responsible for the information and facts mentioned in the article.

10. The articles received by the editorial office are presented for review and the articles with positive reviews are recommended for publication.

11. Editorial Board Address: AZ 1114, Baku city., Z.Mehdiyev str., h. 8/6 “Journal of Economics and Political sciences” editorial board. E-mail: journal@maarif.az Site: www.maarif.az

ТРЕБОВАНИЯ К СОСТАВЛЕНИЮ СТАТЕЙ, ПУБЛИКУЕМЫХ В ЖУРНАЛЕ

Публикуемая статья должна быть представлена в редакцию в бумажном и в электронном виде (если автор находится в не Азербайджана тогда электронного варианта достаточно).

При подготовке статьи должны быть выполнены следующие требования:

1. Статья должна быть подготовлена на одном из языков – азербайджанском, русском или английском. Название статьи, аннотация и ключевые слова должны быть представлены на трех языках (для зарубежных авторов английская и русская версия достаточно).

2. Электронный вариант статьи должен выполняться в текстовом редакторе Microsoft Word в формате А4 (поля: левое – 2 см, правое, верхнее и нижнее – 2,5 см), шрифтом Times New Roman размером 12 пт. Междустрочный интервал – одинарный, абзацный отступ – 1 см, размер статьи не должен превышать 12 страниц.

3. Статья должна быть подготовлена в следующей последовательности: УДК – слева, жирным шрифтом, в конце интервал 6 пт; инициалы и фамилии авторов – слева, курсивом и жирным шрифтом; место работы авторов, страна, город и адрес электронной почты – слева, в конце интервал 6 пт; обзор (на языке представленного текста) – курсивом, в конце интервал 6 пт; ключевые слова – курсивом, в конце интервал 6 пт; введение и другие подзаголовки – слева, жирным шрифтом, в начале и конце интервал 6 пт.

4. Список литературы: название каждого источника не переводится и нумеруется в статье в соответствии с последовательностью использования. Библиографическое описание источников должны быть указаны в соответствии с требованиями, предъявляемыми ВАК к библиографическому описанию источников в дипломной работе.

5. После списка литературы название статьи, аннотация и ключевые слова представляются также на двух других языках.

6. В статье нумеруются таблицы и рисунки: таблица – в верхней части таблицы, с правой стороны (например, таблица 1), рисунок – под рисунком в центре (например, рисунок 1) и, пропуская одну пустую строку от текста (из верхней и нижней частей).

7. Формулы набираются стандартными параметрами в Microsoft Equation. Номер формулы пишется в скобках с правой стороны. В тексте нумеруются только использованные формулы.

8. При отправке статей в редакцию также должны быть представлены сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, ученая степень, ученое звание, место работы, должность, номер телефона, адрес электронной почты.

9. Автор несет ответственность за информацию и факты, указанные в статье.

10. Статьи, поступившие в редакцию, направляются на отзыв; статьи, получившие положительные отзывы, рекомендуются к публикации.

11. Адрес редакции: AZ1114, г. Баку, ул. З.Мехдиева 8/6, Редакция научно-аналитического и практического журнала “Экономических и политических наук”. Электронная почта: journal@maarif.az, Сайт: www.maarif.az

İqtisadi və Siyasi Elmlər Jurnalı

№1 (1) 2015

Jurnalın təsisçiləri:
Laçın Vəzir oğlu Abışlı
İkram İsmayıl oğlu Cəbrayılöv

Jurnal Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyindən mətbu nəşr kimi
№4022 qeydiyyat nömrəsi ilə 01.12.2015-ci iltarixində qeydiyyata alınmışdır.

ISBN: 978-9952-508-52-9
© L.Abişlı, İ.Cəbrayılöv

Nəşriyyat redaktoru:
SUGRA OSMANOVA

Dizayn və tərtibat:
FƏXRİ VƏLİYEV

Yığılmağa verilmişdir: 17.12.2015. Çapa imzalanmışdır: 24.12.2015.
Ölçü: 57x82 1/8. Çap vərəqi: 11,5. Sifariş: 167/15. Say: 100 ədəd.

NURLAR
Nəşriyyat-Poliqrafiya
Mərkəzi

Bakı, Az1122, Zərdabi pr. 78
Tel: 4977021 / Faks: 4971295
E-poçtu: office@nurlar.az

